

RETTENS DOM (Første Afdeling)
10. marts 1992 *

Indhold

Sagsfremstilling	II-509
Retsforhandlinger	II-518
Parternes påstande	II-520
Realiteten	II-521
Retten til kontradiktion	II-522
1. Undladelse af at fremsende dokumenter sammen med meddelelsen om klagepunkter	II-522
2. Utilstrækkelig aktindsigt	II-526
3. Nye klagepunkter	II-529
4. Utilstrækkelig oplysning	II-533
5. Manglende fremsendelse af referatet af høringerne	II-533
6. Manglende fremsendelse af høringskonsulentens rapport	II-536
Beviset for overtrædelsen	II-539
1. Bevismæssige konstateringer	II-540
I — Perioden fra 1977 til udgangen af 1978 eller begyndelsen af 1979	II-540
A — Den anfægtede retsakt	II-540

* Processprog: tysk.

B — Parternes anbringender	II-541
C — Rettens vurdering	II-541
II — Perioden fra udgangen af 1978 eller begyndelsen af 1979 til november 1983	II-544
A — Systemet med regelmæssige møder	II-544
a) Den anfægtede retsakt	II-544
b) Parternes anbringender	II-545
c) Rettens vurdering	II-547
B — Prisinitiativerne	II-551
a) Den anfægtede retsakt	II-551
b) Parternes anbringender	II-558
c) Rettens vurdering	II-561
C — Foranstaltninger, der skulle fremme iværksættelsen af prisinitiativerne	II-566
a) Den anfægtede retsakt	II-566
b) Parternes anbringender	II-567
c) Rettens vurdering	II-569
D — Mængdemål og kvoter	II-574
a) Den anfægtede retsakt	II-574
b) Parternes anbringender	II-577
c) Rettens vurdering	II-585

2. Anvendelsen af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1	II-596
A — Retlig kvalifikation	II-596
a) Den anfægtede retsakt	II-596
b) Parternes anbringender	II-599
c) Rettens vurdering	II-603
B — Konkurrencebegrænsende virkning	II-607
a) Den anfægtede retsakt	II-607
b) Parternes anbringender	II-607
c) Rettens vurdering	II-608
C — Påvirkning af handelen mellem medlemsstater	II-608
a) Den anfægtede retsakt	II-608
b) Parternes anbringender	II-609
c) Rettens vurdering	II-610
D — Kollektivt ansvar	II-610
a) Den anfægtede retsakt	II-610
b) Parternes anbringender	II-611
c) Rettens vurdering	II-613
3. Sammenfatning	II-613
Begrundelsen	II-614
1. Utilstrækkelig begrundelse	II-614

HÜLS MOD KOMMISSIONEN

2. Selvmodsigende begrundelse	II-615
Bøden	II-617
1. Forældelse	II-617
2. Overtrædelsens varighed	II-617
3. Overtrædelsens grovhed	II-618
A — Sagsøgerens begrænsede rolle	II-618
B — Kriterierne til udmåling af bøderne ikke konkrete	II-619
C — Hensyntagen til virkningerne af overtrædelsen	II-622
D — Fejlagtig afgrænsning af det relevante marked	II-624
Genåbningen af den mundtlige forhandling	II-625
Sagens omkostninger	II-627

I sag T-9/89,

Hüls AG, Marl (Tyskland), ved advokat H.-J. Herrmann, Köln, og med valgt adresse i Luxembourg hos advokaterne J. Loesch og Wolter, 8, rue Zithe,

sagsøger,

II - 507

mod

Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved ledende juridisk konsulent A. McClellan, som befuldmægtiget, og B. Jansen, Kommissionens Juridiske Tjeneste, som befuldmægtiget, og med valgt adresse i Luxembourg hos R. Hayder, Kommissionens Juridiske Tjeneste, Wagner-Centret, Kirchberg,

sagsøgt,

angående en påstand om annullation af Kommissionens beslutning af 23. april 1986 vedrørende en procedure i henhold til EØF-traktatens artikel 85 (IV/31.149-Polypropylen, EFT L 230, s. 1),

har

DE EUROPÆISKE FÆLLESSKABERS RET I FØRSTE INSTANS
(Første Afdeling)

sammensat af præsidenten, J. L. Cruz Vilaça, og dommerne R. Schintgen, D. A. O. Edward, H. Kirschner og K. Lenaerts,

generaladvokat: B. Vesterdorf
justitssekretær: H. Jung,

på grundlag af den skriftlige forhandling, og efter at parterne har afgivet indlæg under den mundtlige forhandling, der fandt sted fra den 10. til den 15. december 1990,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 10. juli 1991,

afsagt følgende

Dom

Sagsfremstilling

- 1 Nærværende sag vedrører en beslutning fra Kommissionen, der pålagde femten polypropylenproducenter en bøde for overtrædelse af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1. Det produkt, der er genstand for den anfægtede beslutning (herefter benævnt »beslutningen«), er en af de vigtigste termoplastiske polymerer, som sælges »in bulk«. Polypropylen sælges af producenterne til videreforarbejdning og omdannelse til hel- eller halvfabrikata. De største polypropylenproducenter fremstiller over hundrede forskellige produktkvaliteter og dækker således en lang række forskellige anvendelsesformål. De væsentligste grundkvaliteter benævnes rafia, homopolymerisater til sprøjestøbning, copolymerisater til sprøjestøbning, slagfaste copolymerisater og folie. De virksomheder, beslutningen er rettet til, er alle førende producenter i den petrokemiske industri.
- 2 Det vesteuropæiske marked for polypropylen forsynes næsten udelukkende fra produktionsanlæg i Europa. Før 1977 blev markedet dækket af ti producenter, nemlig Montedison (der ændrede navn til Montepolimeri SpA og senere til Montedipe SpA), Hoechst AG, Imperial Chemical Industries plc og Shell International Chemical Company Ltd (kaldet »de fire store«), der tilsammen havde en markedsandel på 64%, Enichem Anic SpA, Italien, Rhône-Poulenc SA, Frankrig, Alcludia, Spanien, Chemische Werke Hüls og BASF AG, begge Tyskland, og Chemie Linz AG, Østrig. Efter udløbet af de patenter, som Montedison var indehaver af, kom der i 1977 syv nye producenter på det vesteuropæiske marked: Amoco og Hercules Chemicals NV i Belgien, ATO Chimie SA og Solvay & Cie SA i Frankrig, SIR i Italien, DSM NV i Nederlandene og Taqsa i Spanien. Den norske producent Saga Petrokjemi AS & Co. påbegyndte sin virksomhed i midten af 1978 og Petrofina SA i 1980. De nytilkomne producenter havde en officiel produktionskapacitet på tilsammen ca. 480 000 tons, hvilket indebar en betydelig forøgelse af produktionskapaciteten i Vesteuropa, der i en årrække ikke kunne opvejes af stigningen i efterspørgslen. Dette medførte en ringe udnyttelse af produktionskapaciteten, men udnyttelsesgraden steg gradvist fra 60% i 1977 til 90% i 1983. Ifølge beslutningen har udbud og efterspørgsel siden 1982 stort set svaret til hinanden. I størstedelen af referenceperioden (1977-1983) blev polypropylenmarkedet imidlertid betragtet som værende præget af enten lav rentabilitet eller betydelige tab, navnlig som følge af

høje faste omkostninger og stigningen i prisen på råstoffet polypropylen. Det fremgår af beslutningen (8. betragtning), at Montepolimeri SpA i 1983 havde en andel på 18% af det europæiske polypropylenmarked, mens Imperial Chemical Industries plc, Shell International Chemical Company Ltd og Hoechst AG hver havde en markedsandel på 11%, Hercules Chemicals NV knap 6%, ATO Chimie SA, BASF AG, DSM NV, Chemische Werke Hüls, Chemie Linz AG, Solvay & Cie SA og Saga Petrokjemii AS & Co. hver mellem 3% og 5% og Petrofina SA ca. 2%. Der foregik en omfattende handel med polypropylen mellem medlemsstaterne, idet hver af de ti EF-producenter solgte produktet i de fleste, om ikke alle, medlemsstater.

3 Chemische Werke Hüls var blandt de producenter, der leverede polypropylen til markedet før 1977. På polypropylenmarkedet var selskabet en mellemstor producent med en markedsandel på mellem 4,5 og 6,5%.

4 Den 13. og 14. oktober 1983 foretog tjenestemænd fra Kommissionen i medfør af artikel 14, stk. 3, i Rådets forordning nr. 17 af 6. februar 1962, første forordning om anvendelse af bestemmelserne i traktatens artikel 85 og 86 (EFT 1959-1962, s. 81, herefter benævnt »forordning nr. 17«), samtidige kontrolundersøgelser hos følgende virksomheder, der fremstillede og leverede polypropylen til Fællesskabets marked:

— ATO Chimie SA, nu Atochem (herefter benævnt »ATO«)

— BASF AG (herefter benævnt »BASF«)

— DSM NV (herefter benævnt »DSM«)

— Hercules Chemicals NV (herefter benævnt »Hercules«)

— Hoechst AG (herefter benævnt »Hoechst«)

- Chemische Werke Hüls (herefter benævnt »Hüls«)

- Imperial Chemical Industries plc (herefter benævnt »ICI«)

- Montepolimeri SpA, nu Montedipe (herefter benævnt »Monte«)

- Shell International Chemical Company Ltd (herefter benævnt »Shell«)

- Solvay & Cie SA (herefter benævnt »Solvay«)

- BP Chimie (herefter benævnt »BP«).

Der blev ikke foretaget kontrolundersøgelser hos Rhône-Poulenc SA eller Eni-chem Anic SpA.

- 5 Efter disse kontrolundersøgelser fremsatte Kommissionen i henhold til artikel 11 i forordning nr. 17 begæring om oplysninger, ikke blot over for de anførte virksomheder, men også over for følgende virksomheder:

- Amoco

- Chemie Linz AG (herefter benævnt »Linz«)

- Saga Petrokjemi AS & Co., der nu er en del af Statoil (herefter benævnt »Statoil«)

— Petrofina SA (herefter benævnt »Petrofina«)

— Enichem Anic SpA (herefter benævnt »Anic«).

Linz, der er et østrigsk selskab, anfægtede Kommissionens ret til at anmode herom og nægtede at efterkomme begæringen. Kommissionens tjenestemænd foretog herefter i medfør af artikel 14, stk. 2, i forordning nr. 17 kontrolundersøgelser hos Anic og hos Saga's britiske datterselskab, Saga Petrochemicals UK Ltd, samt hos Linz' salgsagenter i Det Forenede Kongerige og Tyskland. Der blev ikke over for Rhône-Poulenc fremsat begæring om oplysninger.

- 6 Kommissionen konkluderede på grundlag af de oplysninger, der blev tilvejebragt i forbindelse med kontrolundersøgelserne og begæringerne om oplysninger, at de pågældende producenter fra 1977 til 1983 ved en række prisinitiativer i strid med EØF-traktatens artikel 85 regelmæssigt havde fastsat målpriser og udviklet et system med årlig kontrol af salgsmængder med henblik på at fordele det til rådighed værende marked ud fra aftalte mængder eller procentsatser. Kommissionen besluttede derfor den 30. april 1984 at iværksætte en procedure i henhold til artikel 3, stk. 1, i forordning nr. 17, og i maj 1984 fremsendte den en skriftlig meddelelse om klagepunkterne til de nævnte virksomheder med undtagelse af Anic og Rhône-Poulenc. Alle de virksomheder, meddelelsen var rettet til, svarede skriftligt.

- 7 Den 24. oktober 1984 mødtes den af Kommissionen udpegede høringskonsulent med de juridiske rådgivere for de virksomheder, som havde modtaget meddelelsen om klagepunkter, for at aftale den nærmere procedure for den høring, der skulle finde sted som led i den administrative procedure. Høringen skulle påbegyndes den 12. november 1984. Under dette møde meddelte Kommissionen endvidere, at den under henvisning til den argumentation, virksomhederne havde fremført i deres svar på meddelelsen om klagepunkter, straks ville fremsende yderligere bevismateriale vedrørende iværksættelsen af prisinitiativerne som supplement til det bevismateriale, som de allerede var i besiddelse af. Kommissionen fremsendte således den 31. oktober 1984 til virksomhedernes juridiske rådgivere en række dokumenter med kopi af prisinstrukser, som producenterne havde meddelt deres salgskontorer, og tabeller, som gengav dokumenternes indhold. Af hensyn til beskyttelsen

af forretningshemmeligheder fastsatte Kommissionen visse betingelser for fremsendelsen af disse dokumenter. Navnlig måtte virksomhedernes salgsafdelinger ikke gøres bekendt med dokumenterne. Advokaterne for flere af virksomhederne afslog imidlertid at efterkomme betingelserne og tilbagesendte dokumenterne inden høringen. Ved skrivelse af 8. november 1984 anmodede sagsøgeren atter Kommissionen om indrømmelse af aktindsigt, da sagsøgeren først som følge af skrivelsen af 31. oktober 1984 var blevet opmærksom på relevansen af visse dokumenter.

- 8 På baggrund af de oplysninger, der var fremkommet i de skriftlige svar på meddelelsen om klagepunkter, besluttede Kommissionen at udvide proceduren til også at omfatte Anic og Rhône-Poulenc. Der blev derfor den 25. oktober 1984 til selskaberne fremsendt en meddelelse om klagepunkter svarende til den meddelelse, der var fremsendt til de øvrige femten virksomheder.
- 9 Den første høringsrunde fandt sted fra den 12. til den 20. november 1984, hvorunder alle virksomheder blev hørt med undtagelse af Shell (der havde nægtet at deltage i enhver høring), Anic, ICI og Rhône-Poulenc (som fandt, at de ikke havde været i stand til at forberede sagen).
- 10 Under høringen afslog flere virksomheder at tage stilling til de punkter, der var rejst i de dokumenter, som var fremsendt til dem den 31. oktober 1984. De gjorde i denne forbindelse gældende, at Kommissionen væsentligt havde ændret sin argumentation, og at de i hvert fald burde have lejlighed til at fremsætte skriftlige bemærkninger. Andre virksomheder hævdede, at de ikke havde haft tilstrækkelig tid til at gennemgå dokumenterne før høringen. Advokaterne for BASF, DSM, Hercules, Hoechst, ICI, Linz, Monte, Petrofina og Solvay fremsendte en fælles skrivelse herom til Kommissionen den 28. november 1984. Hüls meddelte ved skrivelse af 4. december 1984, at selskabet tilsluttede sig dette synspunkt.
- 11 Kommissionen fremsendte derfor den 29. marts 1985 en ny række dokumenter, der omfattede prisinstrukser, som virksomhederne havde givet til deres salgskontorer, vedlagt tabeller vedrørende priserne, samt et sammendrag af beviserne vedrørende hvert af de prisinitiativer, med hensyn til hvilke Kommissionen havde doku-

menter. Kommissionen opfordrede virksomhederne til at svare herpå, dels skriftligt, dels under en ny høringsrunde, og meddelte, at den frafaldt de betingelser, der var fastsat i første omgang, vedrørende overgivelse af dokumenterne til salgsafdelingerne.

- 12 Kommissionen svarede ved en anden skrivelse af samme dato på de af advokaterne fremførte argumenter, hvorefter den ikke havde givet en præcis, retlig definition af det påståede kartel i overensstemmelse med traktatens artikel 85, stk. 1, og den opfordrede virksomhederne til at fremkomme med deres skriftlige og mundtlige bemærkninger.
- 13 Der fandt en ny høringsrunde sted fra den 8. til den 11. juli 1985 og den 25. juli 1985. Anic, ICI og Rhône-Poulenc fremsatte her deres bemærkninger, og de andre virksomheder (med undtagelse af Shell) kommenterede de punkter, der var rejst i Kommissionens to skrivelser af 29. marts 1985.
- 14 Udkast til referat af høringerne med den nødvendige dokumentation blev fremsendt til medlemmerne af Det Rådgivende Udvalg for Kartel- og Monopolspørgsmål (herefter benævnt »det rådgivende udvalg«) den 19. november 1985 og til virksomhederne den 25. november 1985. Det rådgivende udvalg vedtog sin udtalelse ved sit 170. møde den 5. og 6. december 1985.
- 15 På grundlag af denne procedure vedtog Kommissionen den 23. april 1986 den anfægtede beslutning, der lyder således:

»Artikel 1

Anic SpA, ATO Chimie SA (nu Atochem), BASF AG, DSM NV, Hercules Chemicals NV, Hoechst AG, Chemische Werke Hüls (nu Hüls AG), ICI plc, Chemische Werke Linz, Montepolimeri SpA (nu Montedipe), Petrofina SA, Rhône-Poulenc

SA, Shell International Chemical Company Ltd, Solvay & Cie og Saga Petrokjemii AS & Co. (tilhører nu Statoil) har overtrådt EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, ved:

- for Anic's vedkommende, fra omkring november 1977 eller 1978 og til sent i 1982 eller begyndelsen af 1983
- for Rhône-Poulenc's vedkommende, fra omkring november 1977 og til udgangen af 1980
- for Petrofina's vedkommende, fra 1980 og mindst til november 1983
- for Hoechst's, ICI's, Montepolimeri's og Shell's vedkommende, fra omkring midten af 1977 og mindst til november 1983
- for Hercules', Linz', Saga's og Solvay's vedkommende, fra omkring november 1977 og mindst til november 1983
- for ATO's vedkommende, senest fra 1978 og mindst til november 1983
- for BASF's, DSM's og Hüls' vedkommende, fra et tidspunkt mellem 1977 og 1979 og mindst til november 1983

at have deltaget i en aftale og samordnet praksis, der havde sin oprindelse i 1977, og hvorved de producenter, der leverer polypropylen på Fællesskabets område:

- a) kontaktede hinanden og regelmæssigt (fra begyndelsen af 1981 to gange om måneden) mødtes på en række hemmelige møder for at drøfte og fastlægge deres forretningspolitik

- b) fra tid til anden fastsatte 'målpriser' (eller minimumspriser) for salg af produktet i hver af EF's medlemsstater
- c) vedtog forskellige foranstaltninger med det formål at lette iværksættelsen af sådanne målpriser, omfattende (hovedsagelig) midlertidige produktionsbegrænsninger, udveksling af detaljerede oplysninger om deres leverancer, afholdelse af lokale møder og fra udgangen af 1982 et 'kundeledelsessystem' med henblik på gennemførelse af prisforhøjelser over for bestemte kunder
- d) indførte samtidige prisforhøjelser for at virkeliggøre disse mål
- e) delte markedet ved at tildele hver producent et årligt salgsmål eller en årlig 'kvote' (1979, 1980 og i det mindste en del af 1983) eller, i mangel af en endelig aftale for hele året, krævede, at producenterne begrænsede deres salg i hver måned på basis af salget i en foregående periode (1981, 1982).

Artikel 2

De i artikel 1 nævnte virksomheder skal omgående bringe den nævnte overtrædelse til ophør (såfremt dette ikke allerede er tilfældet) og skal for fremtiden afstå fra enhver aftale eller samordnet praksis med samme eller tilsvarende mål eller virkning, herunder enhver udveksling af oplysninger af en art, der normalt betragtes som forretningshemmeligheder, hvorved deltagerne direkte eller indirekte informeres om andre individuelle producenters produktion, leverancer, lagre, salgspriser, omkostninger eller investeringer, eller hvorved de kunne overvåge tilslutning til udtrykkelige eller stiltiende aftaler eller samordninger vedrørende priser eller markedsdeling i EF. Enhver udveksling af generelle oplysninger, som producenterne måtte deltage i (f.eks. via Fides), skal være udformet således, at der ikke meddeles oplysninger, hvoraf individuelle producenters adfærd kan udledes, og navnlig skal virksomhederne afstå fra indbyrdes at udveksle enhver yderligere oplysning af relevans for konkurrencen, der ikke er omfattet af den generelle informationsudvekslingsordning.

Artikel 3

For den i artikel 1 fastslåede overtrædelse pålægges nedenstående virksomheder følgende bøder:

- i) Anic SpA, en bøde på 750 000 ECU, eller 1 103 692 500 LIT
- ii) Atochem, en bøde på 1 750 000 ECU, eller 11 973 325 FF
- iii) BASF AG, en bøde på 2 500 000 ECU, eller 5 362 225 DM
- iv) SM NV, en bøde på 2 750 000 ECU, eller 6 657 640 HFL
- v) Hercules Chemicals NV, en bøde på 2 750 000 ECU, eller 120 569 620 BFR
- vi) Hoechst AG, en bøde på 9 000 000 ECU, eller 19 304 010 DM
- vii) Hüls AG, en bøde på 2 750 000 ECU, eller 5 898 447,50 DM
- viii) ICI plc, en bøde på 10 000 000 ECU, eller 6 447 970 UKL
- ix) Chemische Werke Linz, en bøde på 1 000 000 ECU, eller 1 471 590 000 LIT

- x) Montedipe, en bøde på 11 000 000 ECU, eller 16 187 490 000 LIT

- xi) Petrofina SA, en bøde på 600 000 ECU, eller 26 306 100 BFR

- xii) Rhône-Poulenc SA, en bøde på 500 000 ECU, eller 3 420 950 FF

- xiii) Shell International Chemical Company Ltd, en bøde på 9 000 000 ECU, eller 5 803 173 UKL

- xiv) Solvay & Cie, en bøde på 2 500 000 ECU, eller 109 608 750 BFR

- xv) Statoil, Den Norske Stats Oljeselskab AS (der har overtaget Saga Petro-kjemi), en bøde på 1 000 000 ECU, eller 644 797 UKL.

Artikel 4 og 5

(udelades)«.

- 16 Den 8. juli 1986 blev det endelige referat af høringerne med de af virksomhederne ønskede rettelser, tilføjelser og udeladelser fremsendt til disse.

Retsforhandlinger

- 17 Sagsøgeren har herefter ved stævning indleveret til Domstolens Justitskontor den 2. august 1986 anlagt nærværende sag med påstand om annullation af beslutnin-

gen. Tretten af de fjorten andre virksomheder, beslutningen var rettet til, har ligeledes anlagt annullationssøgsmål (sagerne T-1/89 — T-4/89, T-6/89 — T-8/89 og T-10/89 — T-15/89).

- 18 Den skriftlige forhandling har i det hele fundet sted for Domstolen.
- 19 Domstolen har ved kendelse af 15. november 1989 hjemvist denne sag og de tretten andre sager til Retten, jf. artikel 14 i Rådets afgørelse af 24. oktober 1988 om oprettelse af De Europæiske Fællesskabers Ret i Første Instans (herefter benævnt »Rådets afgørelse af 24. oktober 1988«).
- 20 Rettens præsident har i henhold til afgørelsens artikel 2, stk. 3, udpeget en generaladvokat.
- 21 Rettens justitssekretær anmodede ved skrivelse af 3. maj 1990 parterne om at deltage i et uformelt møde med henblik på at tilrettelægge den mundtlige forhandling. Dette møde fandt sted den 28. juni 1990.
- 22 Ved skrivelse af 9. juli 1990 anmodede Rettens justitssekretær parterne om at fremkomme med deres bemærkninger til, at sagerne T-1/89 — T-4/89 og T-6/89 — T-15/89 eventuelt blev forenet med henblik på den mundtlige forhandling. Ingen af parterne gjorde indsigelse herimod.
- 23 Retten har herefter ved kendelse af 25. september 1990 besluttet at forene de nævnte sager med henblik på den mundtlige forhandling, idet disse har forbindelse med hinanden, jf. artikel 43 i Domstolens procesreglement, der i henhold til artikel

11, stk. 3, i Rådets afgørelse af 24. oktober 1988 finder tilsvarende anvendelse på proceduren for Retten.

- 24 Retten har ved kendelse af 15. november 1990 truffet afgørelse vedrørende de anmodninger om fortrolig behandling, der var indgivet af sagsøgerne i sagerne T-2/89, T-3/89, T-9/89, T-11/89, T-12/89 og T-13/89, og har delvis imødekommet disse.
- 25 Parterne har ved skrivelser indleveret til Rettens Justitskontor i perioden fra den 9. oktober til den 29. november 1990 besvaret de spørgsmål, som Retten havde stillet ved justitssekretærens skrivelser af 19. juli.
- 26 På grundlag af svarene på spørgsmålene og den refererende dommers rapport har Retten efter at have hørt generaladvokaten besluttet at indlede den mundtlige forhandling uden forudgående bevisoptagelse.
- 27 Parterne har afgivet indlæg og besvaret Rettens spørgsmål under den mundtlige forhandling, der fandt sted fra den 10. til den 15. december 1990.
- 28 Generaladvokaten fremsatte forslag til afgørelse i retsmødet den 10. juli 1991.

Parternes påstande

- 29 Sagsøgeren, Hüls, har nedlagt følgende påstande:
- Kommissionens beslutning af 23. april 1986, der blev meddelt sagsøgeren den 27. maj 1986, vedrørende en procedure i henhold til EØF-traktatens artikel 85 (IV/31.149-Polypropylen) annulleres.

- Subsidiært nedsættes den bøde, der er pålagt sagsøgeren ved nævnte beslutning.
- Sagsøgte tilpligtes at betale sagens omkostninger.

Sagsøgte, Kommissionen, har nedlagt følgende påstande:

- Frifindelse.
- Sagsøgeren tilpligtes at betale sagens omkostninger.

Realiteten

- 30 Retten skal først undersøge sagsøgerens anbringender om, at der er sket tilsidesættelse af retten til kontradiktion, (1) da Kommissionen har undladt at fremsende dokumenter, som beslutningen støttes på, (2) da sagsøgeren ikke er blevet indrømmet tilstrækkelig aktindsigt, (3) da Kommissionen ikke i meddelelsen om klagepunkter har angivet alle de klagepunkter, der er nævnt i beslutningen, (4) da sagen ikke er blevet tilstrækkelig oplyst, (5) da det endelige referat af høringerne ikke er fremsendt til Kommissionens og det rådgivende udvalgs medlemmer, og (6) da sagsøgeren ikke er blevet tilstillet høringskonsulentens rapport. Retten skal for det andet behandle anbringenderne vedrørende beviset for overtrædelsen. Disse vedrører dels (1) Kommissionens konstateringer mht. sagens omstændigheder, dels (2) anvendelsen af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, på disse omstændigheder. Det gøres herved gældende, (A) at Kommissionen ikke har kvalificeret overtrædelsen korrekt, idet (B) den ikke har foretaget en korrekt vurdering af den restriktive virkning på konkurrencen, (C) idet den ikke har foretaget en korrekt vurdering af virkningen på handelen mellem medlemsstaterne, samt (D) at den har pålagt sagsøgeren et kollektivt ansvar. For det tredje skal Retten behandle anbringenderne vedrørende beslutningens begrundelse, hvorved det gøres gældende, at begrundelsen er (1) utilstrækkelig og (2) selvmodsigende. Retten skal for det fjerde behandle anbringenderne vedrørende fastsættelsen af bøden, (1) som hævdes at være delvis forældet, og som hævdes ikke at være passende under hensyn til den påståede overtrædelses (2) varighed og (3) grovhed.

Retten til kontradiktion

1. Undladelse af at fremsende dokumenter sammen med meddelelsen om klagepunkter

- 31 Sagsøgeren har anført, at forordning nr. 17 og overholdelsen af retten til kontradiktion kræver, at Kommissionen kun vedtager sin beslutning på grundlag af faktiske og retlige omstændigheder, som den forud har henvist til i meddelelsen om klagepunkter, og som selskabet har kunnet fremsætte sine bemærkninger til.
- 32 Sagsøgeren har anført, at dette princip også finder anvendelse for så vidt angår fremlæggelse af beviser, idet disse kun kan lægges til grund for beslutningen, hvis de er blevet nævnt i meddelelsen om klagepunkter (Domstolens dom af 25.10.1983, sag 107/82, AEG Telefunken mod Kommissionen, Sml. s. 3151, præmis 27). Sagsøgeren har henvist til 69 dokumenter, som ikke er blevet meddelt sagsøgeren. Kommissionen har i beslutningen betegnet nogle af disse dokumenter som henhørende til det vigtigste bevismateriale, hvorpå beslutningen er baseret. Det drejer sig om referatet af mødet den 13. maj 1982 udarbejdet af en medarbejder hos Hercules (beslutningens 15. betragtning; jf. også 37. betragtning), referatet af mødet den 10. marts 1982 udarbejdet af en medarbejder hos ICI (beslutningens 15. betragtning; jf. også 58. betragtning), dokumenter vedrørende aftalen om mindstepriser (16. og 17. betragtning til beslutningen), et dokument af 6. september 1977, der angiveligt er fundet hos Solvay (beslutningens 16. betragtning, femte afsnit), Shell's svar på meddelelsen om klagepunkter (17. betragtning til beslutningen), svar fra andre virksomheder på begæringen om oplysninger (18. betragtning til beslutningen), referatet af mødet den 20. august 1982 udarbejdet af en medarbejder hos ICI (19. betragtning til beslutningen), rundskrivelser til kunder fra de nationale salgskontorer vedrørende prisændringer (24.-27. betragtning til beslutningen), referatet af to interne møder i Shell, der blev afholdt den 5. juli og den 12. september 1979 (29. og 31. betragtning til beslutningen), 48 prisinstrukser fra andre producenter til deres salgskontorer samt et internt dokument fra Solvay (32.-36. betragtning til beslutningen), et internt notat fra ICI vedrørende »stabilitet« (46. betragtning til beslutningen), dokumenter fra Shell vedrørende Det Forenede Kongerige og Frankrig samt et dokument fra Shell med overskriften »PP W. Europe-Pricing« og »Market quality report« (49. betragtning til beslutningen), diverse dokumenter fra ATO, bl.a. et internt notat af 28. september 1983 (51. betragtning til beslutningen), artikler offentliggjort i *European Chemical News* (herefter benævnt »ECN«, beslutningens 51. betragtning, sidste afsnit), et udateret notat fra ICI om forberedelse af et møde med Shell, der skulle afholdes i maj 1983 (beslutningens 63. betragtning, andet afsnit), erklæringer fra Amoco og BP (53. betragtning til beslutningen), dokumenter fundet hos ATO vedrørende markedsoptdelingsordningen for det franske marked mellem franske producenter (54. betragt-

ning til beslutningen), og endelig et arbejdsdokument vedrørende første kvartal 1983, der blev fundet hos Shell (beslutningens 63. betragtning, tredje afsnit).

- 33 Sagsøgeren har gjort gældende, at proceduren med aktindsigt ikke gyldigt kan erstatte meddelelsen af dokumenter på tidspunktet for meddelelsen om klagepunkter, idet Kommissionen, såfremt denne fremgangsmåde skulle blive almindelig praksis, ville kunne nå frem til, at den ikke længere skulle meddele noget som helst dokument i forbindelse med meddelelsen om klagepunkter.
- 34 Sagsøgeren har bestridt, at Kommissionen kan sondre mellem de dokumenter, som den finder relevante, og de dokumenter, som den finder irrelevante, ved at fremsende førstnævnte, men ikke sidstnævnte, især når det drejer sig om at bevise eksistensen af et kartel, der omfatter forskellige virksomheder. Sagsøgeren bestrider den underdrevne betydning, som Kommissionen har tillagt de dokumenter, som Kommissionen erkender ikke at have tilstillet sagsøgeren, mens den i beslutningen har betegnet de samme dokumenter som vigtigt bevismateriale.
- 35 Kommissionen har indrømmet, at et notat fra ICI vedrørende et »ekspert«-møde af 10. marts 1982, der er nævnt i beslutningen (58. betragtning), ved en fejltagelse ikke er fremsendt til sagsøgeren. Notatet bekræfter imidlertid kun et referat fra Hercules af dette møde, der er vedlagt den generelle del af meddelelsen om klagepunkter som bilag 23 (herefter benævnt »bilag til den generelle meddelelse«), og som kun tilsigtede at identificere en tabel, der ligeledes var blevet meddelt (bilag 71 til den generelle meddelelse). Det samme er tilfældet med et notat fra ICI, der er nævnt i 63. betragtning til beslutningen, der ikke blev meddelt sagsøgeren, fordi det indeholder forretningshemmeligheder, og fordi det kun vedrører Shell's deltagelse i kvoteordningen for 1983 og således ikke berørte Hüls.
- 36 For så vidt angår de øvrige dokumenter, som Hüls har henvist til, har Kommissionen fremført følgende forklaringer. ICI's notat vedrørende »stabilitet« (bilag 35 til den generelle meddelelse), rundskrivelserne til salgskontorerne (bilag 19, 42, 46,

50 og 52 til den generelle meddelelse), referatet af mødet den 20. august 1982 udfærdiget af en medarbejder hos ICI (bilag 28 til den generelle meddelelse) og de forskellige dokumenter vedrørende aftalen om mindstepriser (bilag 2-7 til den generelle meddelelse) var gengivet i bilagene til den generelle meddelelse om klagepunkter; de 48 prisinstrukser vedrørende prisinitiativerne fra januar til maj 1981 og fra august til december 1981 er vedlagt i uafkortet form som bilag til Kommissionens skrivelse af 31. oktober 1984 og i sammenfattet form til skrivelsen af 29. marts 1985. De nævnte skrivelser vedrørte prisinitiativerne. Kommissionen har tilføjet, at såfremt sagsøgeren har nægtet at opnå kendskab hertil, på grund af de begrænsninger, som sagsøgeren var blevet pålagt mht. videregivelse af disse dokumenter til selskabets salgskontorer, så er det sagsøgerens egen skyld. For så vidt angår de øvrige dokumenter, drejer det sig enten om dokumenter, der er uden interesse for de forhold, der gøres gældende mod sagsøgeren, fordi de kun vedrører andre virksomheder, eller om dokumenter, der allerede var sammenfattet i andre forskriftsmæssigt meddelte dokumenter, om presseartikler, som sagsøgeren ikke kunne være uvidende om, om dokumenter, der blev stillet til rådighed for sagsøgeren i forbindelse med proceduren med aktindsigt, eller endog om ukendte dokumenter.

- 37 Kommissionen har herom anført, at proceduren med aktindsigt netop har til formål at gøre det muligt for virksomhederne at få kendskab til alt det bevismateriale, som Kommissionen råder over, og som eventuelt vil kunne bruges mod virksomhederne. Det drejer sig herved om dokumenter, der bekræfter de dokumenter, der var vedlagt meddelelsen om klagepunkter som bilag; det er unødvendigt, og endog skadeligt for virksomhedernes forsvar, at fremsende sådanne dokumenter sammen med meddelelsen.
- 38 Det bemærkes, at det fremgår af Domstolens praksis, at det afgørende ikke er dokumenterne i sig selv, men de konklusioner, som Kommissionen drager på grundlag af disse. Såfremt dokumenterne ikke er nævnt i meddelelsen om klagepunkter, kan den pågældende virksomhed med rette antage, at de ikke har betydning for sagen. Underretter Kommissionen ikke en virksomhed om, at visse dokumenter vil blive anvendt i beslutningen, afskærer Kommissionen den fra i tide at udtale sig om dokumenternes bevisværdi. Dokumenterne vil af denne grund ikke kunne anvendes som bevis over for virksomheden (dom af 25.10.1983, sag 107/82, a. st., præmis 27, og senest dom af 3.7.1991, sag C-62/86, AKZO Chemie mod Kommissionen, Sml. I, s. 3359, præmis 21).

- 39 I dette tilfælde kan alene de dokumenter, der er nævnt i den generelle og den specielle del af meddelelsen om klagepunkter og i skrivelserne af 31. oktober 1984 eller af 29. marts 1985, samt de dokumenter, der er vedlagt disse, men ikke udtrykkeligt nævnt heri, anses for bevismidler mod sagsøgeren under nærværende sag. For så vidt angår de dokumenter, der er vedlagt meddelelserne om klagepunkter, men som ikke er nævnt heri, kan de kun gøres gældende over for sagsøgeren i beslutningen, hvis selskabet med rimelighed har kunnet udlede af meddelelserne, hvilke konklusioner Kommissionen ville drage heraf.
- 40 Af de dokumenter, sagsøgeren har anført, kan herefter alene de forskellige dokumenter vedrørende aftalen om mindstepriser (16. og 17. betragtning til beslutningen), ICI's og Shell's svar på anmodningen om oplysninger (18. betragtning til beslutningen), referatet af mødet den 20. august 1982, udarbejdet af en medarbejder hos ICI (19. betragtning til beslutningen), de nationale salgsbureauers rundskrivelser til kunderne (25. betragtning til beslutningen), ICI's interne notat vedrørende »stabilitet« (46. betragtning til beslutningen) anvendes som bevis mod sagsøgeren, idet disse er nævnt i punkt 33-38, for så vidt angår den første serie dokumenter, i punkt 39 og 47, for så vidt angår ICI's og Shell's svar, i punkt 65, 80 og 103, for så vidt angår referatet af mødet den 20. august 1982, i punkt 58 og 75, for så vidt angår rundskrivelserne og i punkt 71, for så vidt angår ICI's notat, i den generelle del af meddelelsen om klagepunkter til sagsøgeren, hvortil de endvidere udgør bilag 2-7, 8 og 9, 28, 19, 42, 46, 50 og 52, og 35. Hertil kommer 48 prisinstrukser fra forskellige producenter, som er vedlagt Kommissionens skrivelse af 31. oktober 1984, og som er nævnt i et sammendrag og i de tabeller, der var vedlagt skrivelserne af 29. marts 1985, i en sammenhæng, hvori sagsøgeren med rimelighed kunne udlede de af Kommissionen dragne konklusioner. De øvrige dokumenter, sagsøgeren har nævnt, kan ikke anses for bevismidler mod sagsøgeren under nærværende sag.
- 41 Spørgsmålet om, hvorvidt de sidstnævnte dokumenter er nødvendige for at underbygge de bevismæssige konstateringer, Kommissionen i beslutningen har foretaget i forhold til sagsøgeren, henhører under Rettens undersøgelse af, om disse konstateringer kan lægges til grund.

2. *Utilstrækkelig aktindsigt*

- 42 Sagsøgeren har anført, at da selskabet ikke har haft fuld adgang til samtlige Kommissionens dokumenter i forbindelse med proceduren med aktindsigt, på trods af den i skrivelsen af 8. november 1984 herom fremsatte anmodning (bilag 21 til stævningen), har man ikke været i stand til at undersøge, om de dokumenter, der ikke blev stillet til rådighed, indeholdt beviser til gunst for sagsøgeren, eller fuldt ud at kontrollere Kommissionens vurdering med hensyn til beviserne.
- 43 Sagsøgeren har anført, at overholdelsen af retten til kontradiktion kræver, at enhver retsakt, som en myndighed retter til en person eller en virksomhed, skal kunne undersøges af den pågældende gennem fuld aktindsigt. Hüls har til støtte for denne opfattelse henvist til præmis 24 i ovennævnte dom af 25. oktober 1983 i sag 107/82, hvori Domstolen fastslog, at det ikke tilkom Kommissionen at tage stilling til, om et dokument eller en del af et dokument kunne bruges af vedkommende virksomhed som et led i sit forsvar. Denne afgørelse vedrørende et bestemt dokument gælder så meget desto mere for en flerhed af dokumenter i en sag.
- 44 Sagsøgeren har anført, at Kommissionens administrative praksis går i samme retning, idet den anerkender en ret for de berørte virksomheder til at få indsigt i samtlige relevante dokumenter (*Den Tolvte Beretning om Konkurrencepolitikken*, s. 42), hvilken ret kun kan begrænses i snævert afgrænsede undtagelsestilfælde (forretningshemmeligheder, interne dokumenter, mv.). Sagsøgeren har anført, at de nationale lovgivninger hjemler en ret til generel aktindsigt. Virksomhederne skal således kunne få kendskab til samtlige resultater af undersøgelsen, herunder de resultater, som Kommissionen ikke vil gøre brug af mod virksomhederne. Dette krav bekræftes af Domstolens dom af 17. januar 1984 (forenede sager 43/82 og 63/82, VBVB og VBBB mod Kommissionen, Sml. s. 19, præmis 25; jf. endvidere præmis 27 i ovennævnte dom af 25.10.1983 i sag 107/82), som Kommissionen har henvist til, og hvorefter kravet om meddelelse ikke omfatter Kommissionens interne dokumenter, men dog de dokumenter, som Kommissionen har fundet hos virksomhederne.
- 45 Kommissionen har gjort gældende, at ifølge nyere praksis (Domstolens ovennævnte dom af 17.1.1984, forenede sager 43/82 og 63/82) er det tilstrækkeligt, at

parterne har haft adgang til de dokumenter, der ligger til grund for den pågældende beslutning. Kommissionen har imidlertid i denne sag givet sagsøgeren tilladelse til at konsultere samtlige dokumenter, som den rådede over, i forbindelse med proceduren med aktindsigt i juni 1984, med undtagelse af dokumenter indeholdende forretningshemmeligheder.

- 46 Det bemærkes, at det i henhold til reglerne om kontradiktion kræves, at sagsøgeren skal sættes i stand til at fremføre sit synspunkt, således som selskabet ønsker det, vedrørende alle de klagepunkter, som Kommissionen er fremkommet med i de meddelelser om klagepunkter, der blev fremsendt til selskabet, og vedrørende alle de beviser, der skal underbygge klagepunkterne, og som Kommissionen har nævnt i meddelelserne om klagepunkter eller vedlagt disse (dom af 9.11.1983, sag 322/81, Michelin mod Kommissionen, Sml. s. 3461, præmis 7).
- 47 Retten til kontradiktion medfører derimod ikke, at en virksomhed, der er omfattet af en procedure i henhold til EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, kan fremkomme med bemærkninger til alle Kommissionens dokumenter vedrørende sagen, idet der ikke findes bestemmelser, hvorefter Kommissionen er forpligtet til at gøre de berørte virksomheder bekendt med sagsakterne (Domstolens dom af 17.1.1984, forenede sager 43/82 og 63/82, a. st., præmis 25).
- 48 Kommissionen har imidlertid i *Den Tolvte Beretning om Konkurrencepolitikken* fastlagt en fremgangsmåde, hvorefter der gives aktindsigt i konkurrencesager, og Kommissionen har dermed pålagt sig selv regler, der går ud over de krav, der er opstillet af Domstolen. Det anføres i de regler, der er fastsat i *Den Tolvte Beretning om Konkurrencepolitikken* (s. 42 og 43):

»Kommissionen giver derfor i fremtiden de virksomheder, der er impliceret i en sag, adgang til at gøre sig bekendt med sagens akter. Virksomhederne oplyses om, hvilke dokumenter Kommissionen har i sagen, idet der til meddelelsen om klagepunkter eller til skrivelsen, hvori en klage afvises, er vedføjet en fortegnelse over alle disse, med en angivelse af, hvilke af dokumenterne eller dele af disse virksomhederne har adgang til at få indsigt i. Virksomhederne har mulighed for at gennemgå disse dokumenter i Kommissionen. Hvis en virksomhed kun ønsker at gennemgå enkelte af dem, kan Kommissionen fremsende kopier heraf. Kommissionen

betrakter dog en række dokumenter som fortrolige, hvorfor der ikke er adgang til at få indsigt i disse. Det drejer sig om følgende dokumenter: dokumenter eller dele heraf, der indeholder andre virksomheders forretningshemmeligheder; Kommissionens interne dokumenter, såsom notater, udkast eller andre arbejdsdokumenter; alle andre fortrolige oplysninger, som f.eks. oplysninger om de klagende parters identitet, hvis disse ikke ønsker denne afsløret, samt oplysninger, der fremsendes til Kommissionen med et forbehold om, at disse er at betragte som fortrolige.«

Det bemærkes i denne forbindelse, at Kommissionen ikke kan fravige de regler, den således har pålagt sig selv (Domstolens dom af 5.6.1973, sag 81/72, Kommissionen mod Rådet, Sml. s. 575, præmis 9, og af 30.1.1974, sag 148/73, Louwage mod Kommissionen, Sml. s. 81).

- 49 Kommissionen er herefter forpligtet til at give de virksomheder, der er berørt af en procedure i henhold til EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, aktindsigt i alle de dokumenter, der er indsamlet ved undersøgelsen, uanset om de er til skade eller gunst for virksomhederne, dog ikke andre virksomheders forretningshemmeligheder, Kommissionens interne dokumenter og andre fortrolige oplysninger.
- 50 Retten skal fastslå, at Kommissionen kategorisk har benægtet, at dens tjenestegrene har undladt at give sagsøgeren indsigt i dokumenter, som muligvis kan være til gunst for sagsøgeren.
- 51 Sagsøgeren har imidlertid ikke over for Kommissionens benægtelser fremført noget som helst, som kan godtgøre, at Kommissionens tjenestegrene har foretaget en udvælgelse af de dokumenter, som sagsøgeren fik indsigt i, for at afskære sagsøgeren fra at afkræfte det bevismateriale, som Kommissionen har fremlagt for at godtgøre sagsøgerens deltagelse i overtrædelsen.
- 52 Sagsøgeren har nemlig med sin skrivelse af 8. november 1984 begrænset sig til at anmode Kommissionen om fornyet aktindsigt med den begrundelse, at Kommis-

sionens skrivelse af 31. oktober 1984 for første gang afslørede relevansen af de prisinstrukser fra de forskellige producenter, som var indeholdt i de sagsakter, som sagsøgeren fik indsigt i i juni 1984, uden imidlertid at gøre gældende, at sagsakterne var ufuldstændige. Det må imidlertid fastslås, at relevansen af disse prisinstrukser fremgår utvetydigt af den generelle meddelelse om klagepunkter, navnlig af punkterne 58 og 75 samt bilagene 19 og 42-52, således at sagsøgeren i forbindelse med aktindsigten havde kendskab til nytten af at undersøge alle disse dokumenter med henblik på i givet fald at anvende dem til sit forsvar. Sagsøgeren har derfor ikke godtgjort, at Kommissionens tjenestegrene har forhindret sagsøgeren i at få indsigt i dokumenter, der var til gunst for selskabet.

- 53 Retten skal endvidere fastslå, at alene de dokumenter, der er nævnt i de generelle eller særlige meddelelser om klagepunkter eller i skrivelserne af 31. oktober 1984 og af 29. marts 1985, og de dokumenter, der var indeholdt i bilagene hertil, har kunnet anvendes som beviser mod sagsøgeren i beslutningen.
- 54 Anbringendet bør derfor forkastes.

3. *Nye klagepunkter*

- 55 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen i meddelelsen om klagepunkter forklarede, at den ikke fandt det nødvendigt at fastslå, om de kritiserede ordninger udgjorde aftaler eller samordnet praksis. Meddelelsen om klagepunkter giver imidlertid det indtryk, at Kommissionen i sidste ende gik ud fra, at der ikke forelå aftaler, men alene samordnet praksis. Sagsøgeren har derfor i besvarelsen af denne meddelelse og under den første høring lagt tyngdepunktet i sin argumentation på at påvise, at der ikke forelå samordnet praksis. Kommissionen har i sin supplerende skrivelse af 29. marts 1985 atter lagt vægt på, at der for så vidt angår små producenter som Hüls, forelå samordnet praksis. Kommissionen har dernæst i samme skrivelse forsøgt at godtgøre, at der under alle omstændigheder forelå enten en aftale eller en samordnet praksis, idet den opfattelse, der dog skal lægges til grund i tilfælde af tvivl, er, at der foreligger samordnet praksis. Hüls har derfor i det følgende koncentreret sit forsvar — navnlig i forbindelse med den anden høring — om at gendrive Kommissionens nævnte opfattelse.

- 56 Sagsøgeren fastslår imidlertid, at Kommissionen nu fuldstændig fraviger de klagepunkter, som den tidligere havde meddelt virksomhederne, og at den nu i beslutningen beskylder dem for at have deltaget i en enkelt uafbrudt aftale, en rammeaftale og tilsvarende generelle planer. Det drejer sig om nye alvorlige klagepunkter, som sagsøgeren ikke har været i stand til udførligt at forsvare sig mod, fordi de først er blevet fremført i beslutningen.
- 57 Ifølge sagsøgeren udgør den forsinkede fremsættelse af nye klagepunkter både en tilsidesættelse af retten til kontradiktion og af artikel 4 i Kommissionens forordning nr. 99/63/EØF af 25. juli 1963 om udtalelser i henhold til artikel 19, stk. 1 og 2, i Rådets forordning nr. 17 (EFT 1963-1964, s. 42, herefter benævnt »forordning nr. 99/63«), fordi Kommissionen ikke kan støtte sine beslutninger på klagepunkter, dvs. faktiske og juridiske momenter, som de pågældende virksomheder ikke har været i stand til at fremsætte deres bemærkninger til forud for beslutningens vedtagelse.
- 58 Kommissionen har bestridt at have tilsidesat retten til kontradiktion under den administrative procedure. Kommissionen mener, at den fuldt ud har efterkommet Domstolens praksis (dom af 15.7.1970, sag 41/69, ACF Chemiefarma mod Kommissionen, Sml. s. 107, præmis 91-93; org. ref.: Rec. s. 661, og af 29.10.1980, forenede sager 209/78-215/78 og 218/78, Van Landewyck mod Kommissionen, Sml. s. 3125, præmis 68), hvorefter det er fuldstændig lovligt, at den anvender resultaterne af den administrative procedure til såvel faktisk som retligt at tilrettelægge og supplere argumentationen til støtte for de klagepunkter, som den oprettholder. Kommissionen har under henvisning til ordlyden af meddelelsen om klagepunkter og den senere skrivelse af 29. marts 1985 — der for små virksomheders vedkommende taler om muligheden for, at der er handlet i henhold til en aftale — der anvender udtrykket »fortsat og institutionaliseret samarbejde«, anført, at den har gjort det muligt, at der allerede under den administrative procedure førtes en dybtgående drøftelse med hensyn til spørgsmålet om kartellets egentlige natur.
- 59 Retten fastslår, at det fremgår af Domstolens faste praksis, at »beslutningen [skal] ikke nødvendigvis være en kopi af fremstillingen af klagepunkter. Kommissionen skal nemlig tage hensyn til resultatet af den administrative procedure, hvis det drejer sig om at fratage klagepunkter, der viser sig ikke at være tilstrækkeligt begrund-

dede, eller hvis det drejer sig om, såvel faktisk som retligt, at tilrettelægge og supplere argumentationen til støtte for de klagepunkter, som den opretholder. Sidstnævnte mulighed er ikke i strid med den i artikel 4 i forordning nr. 99/63 hjemlede ret til forsvar« (ovennævnte dom af 29.10.1980, forenede sager 209/78-215/78 og 218/78, præmis 68).

- 60 I denne sag fremgår det af en gennemgang af den generelle meddelelse om klagepunkter og af den supplerende skrivelse af 29. marts 1985, som skal betragtes under ét (ovennævnte dom af 29.10.1980, forenede sager 209/78-215/78 og 218/78, præmis 72), at klagepunktet mod sagsøgeren angående deltagelsen i en enkelt uafbrudt aftale, en rammeaftale og generelle planer, hvilket klagepunkt er udtrykt i 81. betragtning, første og tredje afsnit, og 83. betragtning, første afsnit, til beslutningen, allerede var blevet fremsat i den generelle meddelelse om klagepunkter.
- 61 Modsat sagsøgerens anbringender har Kommissionen nemlig ikke i beslutningens 81. betragtning ene og alene konstateret, at de pågældende virksomheder »deltog... i en overordnet rammeaftale, der blev udmøntet i en række mere detaljerede delaftaler, som blev udarbejdet fra tid til anden«, og at der således er handlet i henhold til en enkelt uafbrudt »aftale« efter artikel 85, stk. 1, idet det forud for den første af disse sætninger fastslås, at »i den her foreliggende sag deltog producenterne ved at tilslutte sig en fælles plan om at regulere priser og leverancer på polypropylenmarkedet...«, og den anden sætning indledes med ordene »Kommissionen er af den opfattelse, at hele det kompleks af planer og ordninger, der blev vedtaget inden for rammerne af et system med regelmæssige og institutionaliserede møder, må betragtes...«. Heraf følger, at både udtrykkene »rammeaftale«, eller »enkelt uafbrudt aftale« og udtrykkene »generelle planer« (83. betragtning), som er anvendt i beslutningen, blot udtrykker den omstændighed, at Kommissionen havde fastslået, at beslutningens adressater havde begået en uafbrudt overtrædelse, hvis forskellige elementer udgjorde et samlet hele af regelmæssige møder mellem polypropylenproducenterne, fastsættelse af målpriser og kvoter, som var karakteriseret ved et enkelt økonomisk formål, nemlig at fordreje den normale prisudvikling på polypropylenmarkedet.
- 62 Dette er netop selve indholdet af den generelle meddelelse om klagepunkter, som blev tilstillet sagsøgeren og beslutningens øvrige adressater, jf. navnlig meddelelsens punkt 1, 5, 128, 132 og punkt 151, litra a). Punkt 1 er affattet således:

»Nærværende meddelelse om klagepunkter vedrører anvendelsen af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, på en flerhed af aftaler og/eller samordnet praksis, hvorved de producenter, der forsyner det fælles marked med polypropylen (et termoplastisk produkt, der sælges 'in bulk') fra ca. 1977 til oktober 1983, regelmæssigt og uafbrudt samordnede deres salgs- og prispolitik, idet de fastsatte og anvendte 'målpriser', og/eller mindstepriser, idet de kontrollerede de mængder, der tilførtes markedet, ved hjælp af aftalte 'salgsmål' og/eller kvoter, og idet de regelmæssigt mødtes for at overvåge udviklingen med hensyn til disse restriktive foranstaltninger.«

Punkt 132, sidste sætning, fastslår:

»Producenterne ville nemlig kontrollere markedet, og et fortsat og institutionaliseret samarbejde på højt niveau afløste den normale konkurrence.«

- 63 Det skal tilføjes, at indholdet af de klagepunkter, der blev fremført mod sagsøgeren og beslutningens øvrige adressater, blev bekræftet ved den skrivelse, der blev tilsendt dem den 29. marts 1985, og hvori det på side 4 anføres: »Disse arrangementer udgjorde en tilstrækkelig præcis plan til at kunne sidestilles med en eller flere 'aftaler' efter artikel 85, i det mindste hvad angår de producenter, der deltog i møderne.«
- 64 Retten finder derfor, at Kommissionen i beslutningen blot har foretaget en uddybning og retlig tydeliggørelse af den argumentation, som den lægger til grund for de fremførte klagepunkter, og at den derfor ikke har forhindret sagsøgeren i at fremsætte sit synspunkt med hensyn til disse klagepunkter, før beslutningen blev vedtaget.
- 65 Heraf følger, at sagsøgeren ikke med føje kan beskyldte Kommissionen for at have tilsidesat sagsøgerens ret til kontradiktion ved at fremsætte nye klagepunkter i beslutningen.

4. *Utilstrækkelig oplysning*

- 66 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen har tilsidesat undersøgelsesprincippet, hvorefter den er forpligtet til at undersøge de berørte virksomheders anbringender og besvare dem (hvilket princip sagsøgeren udleder af Domstolens dom af 13.7.1966, forenede sager 56/64 og 58/64, Consten-Grundig mod Kommissionen, Sml. 1965-1968, s. 245, org. ref.: Rec. s. 429, og af 14.2.1978, sag 27/76, UBC mod Kommissionen, Sml. s. 207, præmis 271). Kommissionen har nemlig undladt at foranstalte undersøgelser med hensyn til kartellets økonomiske virkninger, de konkurrencefordrejninger, som er fremkaldt på polypropylenmarkedet som følge af ulovlig statsstøtte, Hüls' markedsstrategi, som var rettet mod specialprodukter, og de af producenterne lidte tab.
- 67 Kommissionen har anført, at anbringendet vedrører konstateringen af overtrædelser eller fastsættelsen af bøden, og at det derfor bør undersøges samtidig med disse punkter.
- 68 Retten finder, at spørgsmålet om, hvorvidt Kommissionen har foretaget en tilstrækkelig oplysning af sagen under den administrative procedure — især hvad angår kartellets økonomiske virkninger, konkurrencefordrejningerne på polypropylenmarkedet som følge af ulovlig statsstøtte, Hüls' markedsstrategi, som var rettet mod specialprodukter, og de af producenterne lidte tab — falder sammen med vurderingen af den overtrædelse, der er fastslået i forhold til sagsøgeren, samt med vurderingen af størrelsen af den bøde, som sagsøgeren er blevet pålagt, og at spørgsmålet bør gennemgås samtidig med disse punkter.

5. *Manglende fremsendelse af referatet af høringerne*

- 69 Sagsøgeren har anført, at det fremgår af artikel 9, stk. 4, i Kommissionens forordning nr. 99/63, at »det væsentlige indhold af de af hver enkelt person fremsatte udtalelser føres til protokols. Protokollatet oplæses for og godkendes af den pågældende«. Ifølge Hüls forelå det endelige referat af høringerne hverken for Kommissionens eller det rådgivende udvalgs medlemmer. Da de ikke alle var til stede ved høringerne, og da de ikke har kunnet gennemgå alle de skriftlige indlæg fra de berørte virksomheder, var det ikke muligt for dem at få et præcist indtryk af de

argumenter, der blev udvekslet. Beslutningen blev således ikke vedtaget med fuldt kendskab til sagen.

- 70 Sagsøgeren har tilføjet, at ifølge betragtningerne til forordning nr. 99/63 skal det rådgivende udvalg høres efter afslutningen af de i en sag foretagne undersøgelser, og således efter godkendelsen af mødereferatet, samt at medlemsstaternes deltagelse i høringen ikke kan erstatte det endelige mødereferat, der skal tilstilles det rådgivende udvalg.
- 71 Sagsøgeren har understreget, at det foreløbige mødereferat ikke tager hensyn til den rent interne karakter, som må tillægges sagsøgerens prisinstrukser, og heller ikke til sagsøgerens benægtelser med hensyn til de forskellige beskyldninger, samt at der er blevet foretaget væsentlige ændringer af mødereferatet som følge af de af sagsøgeren fremførte bemærkninger.
- 72 Sagsøgeren har gjort gældende, at det påhviler Kommissionen at bevise, at der ikke ville være blevet truffet en anden beslutning, såfremt denne procedurefejl ikke var blevet begået. Sagsøgeren har anført, at ifølge Domstolens praksis (dom af 15.7.1970, sag 45/69, Boehringer Mannheim mod Kommissionen, Sml. s. 153, præmis 17; org. ref.: Rec. s. 769, og af 14.7.1972, sag 51/69, Farbenfabriken Bayer mod Kommissionen, Sml. s. 221, præmis 17, org. ref.: Rec. s. 745) er en beslutning, som er truffet på grundlag af et sådant mødereferat, ugyldig.
- 73 Kommissionen har anført, at det ikke fremgår af artikel 9, stk. 4, i forordning nr. 99/63, til hvilke instanser det foreløbige eller endelige referat af høringerne skal fremsendes. Det rådgivende udvalgs medlemmer havde ganske vist kun det foreløbige referat, men alle medlemsstaternes myndigheder var repræsenteret ved høringsrunderne med undtagelse af Grækenland og Luxembourg i anden høringsrunde. Det er i denne forbindelse uden betydning, at den embedsmand, der var til stede ved høringerne, ikke nødvendigvis var statens repræsentant i det rådgivende udvalg.

- 74 Kommissionen har tilføjet, at de af sagsøgeren ønskede ændringer under alle omstændigheder forekommer minimale i den sammenhæng, hvori de indgår, idet det foreløbige mødereferat allerede indeholdt sagsøgerens vigtigste bemærkninger.
- 75 Videre har Kommissionen anført, at da dens medlemmer vedtog beslutningen, havde de det foreløbige referat og alle parternes bemærkninger hertil.
- 76 Det er Kommissionens opfattelse, at beslutningen under ingen omstændigheder havde været anderledes, selv om det endelige referat ikke havde foreligget (Domstolens dom af 10.7.1980, sag 30/78, Distillers Company mod Kommissionen, Sml. s. 2229, præmis 26, forslag til afgørelse, s. 2290, og af 14.7.1972, sag 48/69, ICI mod Kommissionen, Sml. s. 151, præmis 28-32, org. ref.: Rec. s. 619).
- 77 Det bemærkes, at det fremgår af Domstolens praksis, at det forhold, at det referat af høringen, der fremsendes til det rådgivende udvalg og Kommissionen, er foreløbigt, kun er en sagsbehandlingsfejl, der kan medføre, at den beslutning, der træffes ved afslutningen af den pågældende procedure, er ugyldig, såfremt dokumentet er affattet på en sådan måde, at adressaterne kan blive vildledt på et afgørende punkt (dom af 15.7.1970, sag 44/69, Buchler mod Kommissionen, Sml. s. 151, præmis 17, org. ref.: Rec. s. 733).
- 78 For så vidt angår det referat, der er fremsendt til Kommissionen, bemærkes, at denne sammen med det foreløbige referat modtog virksomhedernes bemærkninger hertil, og det må således antages, at Kommissionens medlemmer var orienteret om alle væsentlige forhold, inden de traf afgørelse.

79 Med hensyn til det foreløbige referat, der er fremsendt til det rådgivende udvalg, skal Retten fastslå, at det i modsætning til det af sagsøgeren anførte, ikke er bevist, at det pågældende dokument er affattet på en sådan måde, at det rådgivende udvalgs medlemmer kunne blive vildledt på et afgørende punkt. Det bemærkes, at det foreløbige udkast, der blev tilsendt det rådgivende udvalg, består af to dele, en vedrørende høringen den 12. november 1984 og en anden vedrørende høringen den 25. juli 1985. Det fremgår af en samlet læsning af de to dele af det foreløbige referat af høringerne, at sagsøgerens anmodning om ændringer af det foreløbige referat vedrører den ene eller den anden del af mødereferatet, men at de mister deres betydning, når de betragtes i sammenhæng med hinanden. Den af sagsøgeren fremførte kritik, hvorefter det foreløbige mødereferat ikke tager hensyn til prisinstruksernes rent interne karakter, kan således ikke accepteres, idet — selv om den første del faktisk indeholder den fejlagtige angivelse af Hüls' instrukser til sine kunder — den anden del indeholder referatet af et møde mellem Kommissionens repræsentant og sagsøgerens repræsentant, som særlig angik den rent interne karakter af prisinstrukserne fra Hüls, som heller ikke bestrider indholdet af nævnte mødereferat. Endvidere har sagsøgerens kritik, hvorefter det foreløbige referat ikke tog hensyn til sagsøgerens benægtelse med hensyn til de forskellige beskyldninger, ikke nogen som helst betydning, idet denne kritik faktisk er rettet mod den anden del af det foreløbige mødereferat, mens de pågældende benægtelser var omtalt i den første del.

80 Anbringendet bør derfor forkastes.

6. *Manglende fremsendelse af høringskonsulentens rapport*

81 Sagsøgeren anfører, at selskabet forgæves har ansøgt om at få fremsendt høringskonsulentens rapport. Der er al mulig grund til at antage, at der ikke er blevet taget hensyn til rapporten i beslutningen, og at høringskonsulenten utvivlsomt har foretaget en mere nuanceret vurdering af Hüls' modargumenter end Kommissionen. Afslaget på at fremsende rapporten er i strid med formålet med høringskonsulentinstitutionen og med dennes mandat. Afslaget begrænser i øvrigt sagsøgerens muligheder for kontradiktion, idet sagsøgeren er blevet afskåret fra at undersøge, om høringerne og deres resultat er blevet taget i betragtning på en objektiv, normal og efterprøvelig måde ved beslutningens vedtagelse. Hüls forbeholder sig ret til at nedlægge påstand om, at Retten pålægger Kommissionen at fremlægge rapporten.

- 82 Kommissionen har anført, at der ikke findes bestemmelser, hvorefter høringskonsulentens udtalelse skal fremsendes til de virksomheder, Kommissionens beslutning rettes til. Høringskonsulenten har en vigtig rolle i forbindelse med Kommissionens interne beslutningsproces, og virksomhederne kan ikke gøre krav på at deltage i denne proces, idet dette vil kunne påvirke høringskonsulentens mulighed for at udtale sig frit og uafhængigt. Domstolen har bekræftet dette synspunkt ved kendelse af 11. december 1986 (sag 212/86 R, ICI mod Kommissionen, ikke trykt i Samling af Afgørelser, grund 5-8).
- 83 Det bemærkes indledningsvis, at de relevante bestemmelser om høringskonsulentens mandat, der er medtaget som bilag til *Den Trettende Beretning om Konkurrencepolitikken*, lyder således:

»*Artikel 2*

Høringskonsulenten har til opgave at sikre, at høringen afvikles korrekt, og derigennem at bidrage til, at høringen og den eventuelle efterfølgende beslutning får en objektiv karakter. Han skal især sørge for, at der ved udarbejdelsen af udkastene til Kommissionens beslutninger på konkurrenceområdet tages behørigt hensyn til alle relevante faktiske omstændigheder, hvad enten disse er til fordel eller ugunst for de pågældende. Han skal ved udøvelsen af sine funktioner sørge for, at retten til at varetage sit forsvar bliver respekteret, idet han dog samtidig skal tage hensyn til kravet om, at konkurrencereglerne anvendes effektivt og i overensstemmelse med gældende forordninger og de af Domstolen fastslåede principper.

Artikel 5

Høringskonsulenten underretter generaldirektøren for konkurrence om høringens forløb og om de konklusioner, han drager af høringen. Han fremsætter sine bemærkninger om procedurens videre forløb. Disse bemærkninger kan vedrøre nødvendigheden af at indhente yderligere oplysninger, frafaldelse af visse klagepunkter eller meddelelse af yderligere klagepunkter.

Artikel 6

Høringskonsulent kan, hvis han anser det for hensigtsmæssigt, under udøvelsen af de i artikel 2 ovenfor fastlagte funktioner fremsætte sine bemærkninger direkte til det medlem af Kommissionen, der har konkurrencespørgsmål som ansvarsområde, når det pågældende kommissionsmedlem får forelagt det foreløbige udkast til beslutning, som er bestemt til forelæggelse for Det Rådgivende Udvalg for Kartel- og Monopolspørgsmål.

Artikel 7

Efter omstændighederne kan det medlem af Kommissionen, der har konkurrencespørgsmål som ansvarsområde, på høringskonsulentens anmodning beslutte at vedlægge dennes endelige udtalelse som bilag til det udkast til beslutning, som forelægges Kommissionen, således at det sikres, at denne er fuldt ud orienteret om samtlige en individuel sags elementer, når den som besluttende myndighed tager stilling til denne sag.«

84 Det fremgår af ordlyden af høringskonsulentens mandat, at hans rapport ikke nødvendigvis skal fremsendes til det rådgivende udvalg eller Kommissionen. Der findes således ikke bestemmelser om fremsendelse af rapporten til det rådgivende udvalg. Høringskonsulent skal ganske vist underrette generaldirektøren for konkurrence (artikel 5), og han kan, hvis han anser det for hensigtsmæssigt, fremsætte sine bemærkninger direkte til det medlem af Kommissionen, der har konkurrencespørgsmål som ansvarsområde (artikel 6). Endvidere kan kommissionsmedlemmet på høringskonsulentens anmodning vedlægge dennes endelige udtalelse som bilag til det udkast til beslutning, der forelægges Kommissionen (artikel 7). Der findes imidlertid ikke bestemmelser, hvorefter høringskonsulenten, generaldirektøren for konkurrence eller det kommissionsmedlem, som har konkurrencespørgsmål som ansvarsområde, er forpligtet til at fremsende høringskonsulentens rapport til Kommissionen.

85 Sagsøgeren kan derfor ikke påberåbe sig, at høringskonsulentens rapport ikke er fremsendt til det rådgivende udvalg og Kommissionens medlemmer.

- 86 Endvidere bemærkes det, at retten til kontradiktion ikke indebærer, at virksomheder, som er omfattet af en procedure i henhold til EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, har krav på at kommentere høringskonsulentens rapport, der er et rent internt dokument i Kommissionen. Domstolen har i denne forbindelse udtalt, at rapporten kun er vejledende for Kommissionen, der ikke er forpligtet til at rette sig efter denne, og rapporten derfor ikke har en sådan betydning, at Fællesskabets retsinstanser skal tage hensyn til denne ved udøvelsen af deres kontrolfunktion (kendelse af 11.12.1986, sag 212/86 R, ICI mod Kommissionen, ikke trykt i Samling af Afgørelser, grund 5-8). Reglerne om kontradiktion er således iagttaget i tilstrækkeligt omfang, når de forskellige instanser, der medvirker ved udarbejdelsen af den endelige beslutning, korrekt er blevet orienteret om virksomhedernes argumentation i deres svar på de klagepunkter, Kommissionen har meddelt dem, og på det bevismateriale, Kommissionen har påberåbt sig til støtte for klagepunkterne (Domstolens dom af 9.11.1983, sag 322/81, a. st., præmis 7).
- 87 Det understreges i denne forbindelse, at formålet med høringskonsulentens rapport ikke er at supplere eller korrigere virksomhedernes argumentation, at fremsætte nye klagepunkter eller fremkomme med nyt bevismateriale mod dem.
- 88 Virksomhederne kan således ikke efter reglerne om kontradiktion kræve høringskonsulentens rapport udleveret med henblik på at kommentere denne (jf. Domstolens dom af 17.1.1984, forenede sager 43/82 og 63/82, a. st., præmis 25).
- 89 Anbringendet må derfor forkastes.

Beviset for overtrædelsen

- 90 Det anføres i beslutningen (80. betragtning, første afsnit), at de polypropylenproducenter, der leverede til EF, fra 1977 deltog i et kompleks af planer, ordninger og foranstaltninger, der blev vedtaget inden for rammerne af et system med regelmæs-

sige møder og løbende kontakter. Det tilføjes (80. betragtning, andet afsnit), at producenterens overordnede plan var at mødes og nå til enighed i konkrete anliggender.

91 Det må derfor først undersøges, om Kommissionen har ført tilstrækkeligt bevis, dels (I) for perioden fra 1977 til udgangen af 1978 eller begyndelsen af 1979, dels (II) for perioden fra udgangen af 1978 eller begyndelsen af 1979 til november 1983, med hensyn til (A) systemet med regelmæssige møder, (B) prisinitiativerne, (C) de foranstaltninger, der skulle fremme iværksættelsen af prisinitiativerne, og (D) fastsættelsen af mængdemål og kvoter. Der skal herved (a) tages hensyn til beslutningen og (b) parternes anbringender, før (c) disse vurderes. Endelig må Retten efterprøve anvendelsen af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, på disse faktiske omstændigheder.

1. *Bevismæssige konstateringer*

I — Perioden fra 1977 til udgangen af 1978 eller begyndelsen af 1979

A — Den anfægtede retsakt

92 Det anføres i beslutningen (78. betragtning, fjerde afsnit, og 104. betragtning, tredje afsnit), at systemet med regelmæssige møder for polypropylenproducenter blev indført ved udgangen af 1977, men at det ikke er muligt at fastslå den nøjagtige dato for, hvornår hver enkelt producent begyndte at deltage heri. Sagsøgeren, der var blandt de producenter, hvis »opbakning« bag initiativet i december 1977 ikke er bevist, har ifølge beslutningen hævdet, at selskabet kun deltog i et enkelt møde forud for andet halvår 1982.

93 Endvidere anføres det i beslutningen (105. betragtning, første og andet afsnit), at det ikke er muligt med sikkerhed at fastslå det nøjagtige tidspunkt for, hvornår hver enkelt producent begyndte at deltage i de regelmæssige plenarmøder. Anic, ATO, BASF, DSM og Hüls kan ikke være begyndt at deltage senere end 1979, da

alle fem producenter påviseligt deltog i markedsdelingen eller kvoteordningerne, der for første gang var gældende i dette år.

B — Parternes anbringender

⁹⁴ Sagsøgeren har gjort gældende, at selv om ICI i svaret på anmodningen om oplysninger (bilag 8 til den generelle meddelelse) har udepeget sagsøgeren som regelmæssig deltager i møderne, gælder dette for perioden 1979-1983. Det kan derfor ikke udledes heraf, at sagsøgeren har deltaget i møder før 1979, og end mindre, at sagsøgeren har deltaget siden 1977. Det fremgår af sagens akter, at sagsøgeren har deltaget uregelmæssigt fra 1981 og mere regelmæssigt fra 1982.

⁹⁵ Som bevis har Kommissionen henvist til ICI's svar på begæringen om oplysninger for at godtgøre, at sagsøgeren regelmæssigt har deltaget i møderne fra et ubestemt tidspunkt mellem 1977 og 1979. ICI har i sit svar medregnet sagsøgeren blandt de faste mødedeltagere uden nogen tidsmæssig begrænsning, i modsætning til de øvrige virksomheder, der ifølge ICI kun i begrænset omfang deltog i møderne i perioden 1979-1983. Ifølge en anden passus i dette svar begyndte møderne ved udgangen af 1977 og opnåede en vis regelmæssighed i 1978. Disse oplysninger angiver således, at sagsøgeren var blandt de »grundlæggende medlemmer« af kartellet.

C — Rettens vurdering

⁹⁶ Det bemærkes, at det eneste bevis, Kommissionen har fremlagt for at påvise, at sagsøgeren deltog i møderne i den omhandlede periode, er ICI's svar på denne begæring (bilag 8 til den generelle meddelelse).

⁹⁷ I denne forbindelse bemærkes, at sagsøgeren i ICI's svar på begæringen om oplysninger medregnes blandt de faste deltagere i »ekspert«- og »chef«-møderne, uden at det præciseres fra hvilket tidspunkt. Det anføres således i dette svar:

»The regular participants at meetings of 'Experts' and 'Bosses' were as follows: ATO, BASF, Chemie Linz, DSM, Hoechst, Hüls, ICI, Montepolimeri, Petrofina, Saga, Solvay. The following producers participated regularly during those periods between 1979 and 1983 while they were engaged in the West European polypropylene industry: Anic — polypropylene business taken over by Montepolimeri; SIR — believed to be no longer in business; Rhône-Poulenc — polypropylene business sold to BP. In addition, Alcudia and Hercules attended meetings on an irregular basis.«

(»De faste deltagere i 'ekspert'- og 'chef'-møderne var følgende: ATO, BASF, Chemie Linz, DSM, Hoechst, Hüls, ICI, Montepolimeri, Petrofina, Saga, Solvay. Følgende producenter deltog fast i møderne i de perioder mellem 1979 og 1983, hvor de var aktive i den vesteuropæiske polypropylen-industri: Anic — polypropylen-aktiviteter overtaget af Montepolimeri; SIR — vi mener ikke, at selskabet længere driver virksomhed; Rhône-Poulenc — polypropylen-aktiviteter solgt til BP. Herudover deltog Alcudia og Hercules uregelmæssigt i møderne.«)

98 Da Kommissionen ikke har præcise oplysninger om, hvornår sagsøgeren begyndte at deltage i disse møder, har den henvist til et andet afsnit i ICI's svar, hvor følgende anføres:

»Because of the problems facing the polypropylene industry (...), a group of producers met in about December 1977 to discuss what, if any, measures could be pursued in order to reduce the burden of the inevitable heavy losses about to be incurred by them... It was proposed that future meetings of those producers who wished to attend should be called on an *ad hoc* basis in order to exchange and develop ideas to tackle these problems.«

(»På grund af problemerne i polypropylen-industrien (...) mødtes en gruppe af producenter omkring december 1977 for at diskutere, hvilke foranstaltninger der eventuelt kunne iværksættes for at reducere virkningerne af de uundgåelige, store tab, der snart ville indtræde... Det blev foreslået, at fremtidige møder for de producenter, der ønskede at deltage, skulle indkaldes på *ad hoc*-basis, for at man kunne udveksle og udvikle ideer til at løse disse problemer.«)

Kommissionen har udledt af dette afsnit, at sagsøgeren begyndte at deltage i møderne allerede i december 1977. Endvidere er det Kommissionens opfattelse, at denne fortolkning af ICI's svar på begæringen om oplysninger underbygges af, at formålet med, at ICI kun præciserede den periode, hvori virksomhederne deltog i møderne (1979-1983), med hensyn til de virksomheder, hvis navne er anført i andet punktum i det første af de citerede afsnit, var at fremhæve, at de virksomheder, der er nævnt i første punktum i dette afsnit, deltog i møderne fra starten.

- 99 Retten finder, at når sagsøgeren i ICI's svar på begæringen om oplysninger medregnes blandt de faste deltagere i møderne, er der udtrykkeligt tale om »chef«- og »ekspert«-møderne. Det afsnit, Kommissionen har citeret for at påvise, at sagsøgeren deltog i møderne i december 1977, vedrører imidlertid »ad hoc«-møderne og ikke »chef«- og »ekspert«-møderne, der blev påbegyndt ved udgangen af 1978 eller begyndelsen af 1979, hvor man ud over »ad hoc«-møderne på »chef«-niveau begyndte at mødes på »ekspert«-niveau, således som det fremgår af et andet afsnit i ICI's svar på begæringen om oplysninger. Det anføres heri:

»By late 1978/early 1979 it was determined that the *ad hoc* meetings of Senior Managers should be supplemented by meetings of lower level managers with more marketing knowledge. This two-tier level of representation became identified as (a) 'Bosses' ... and (b) 'Experts'«.

(»Ved udgangen af 1978 eller begyndelsen af 1979 blev det besluttet, at *ad hoc*-møderne for overordnede ledere skulle suppleres med møder for ledere på et lavere niveau med større kendskab til markedsføring. Denne totrins-repræsentation blev betegnet som (a) 'chefer' ... og (b) 'eksperter'«).

- 100 Denne fortolkning af ICI's svar på begæringen om oplysninger bekræftes, såfremt de to første sætninger i det første af de citerede afsnit læses i sammenhæng. En

sådan læsning er berettiget, idet det, der begrundes sondringen mellem de virksomheder, der er nævnt i den første sætning, og dem, der er nævnt i den anden, ikke er det tidspunkt, hvor de begyndte at deltage i møderne, men derimod det tidspunkt, hvor de ophørte hermed. Alle de virksomheder, der er nævnt i den anden sætning forlod således markedet, før overtrædelsen ophørte. Disse to sætninger må derfor fortolkes i lyset af hinanden, således at der tages hensyn til, at »chef«- og »ekspert«-møderne først begyndte ved udgangen af 1978 eller i begyndelsen af 1979.

101 Endvidere bemærkes, at Kommissionen i beslutningen har udtrykt tvivl med hensyn til sagsøgerens deltagelse i møderne forud for 1979, idet den i beslutningens 105. betragtning, andet afsnit, fastslog, at sagsøgeren ikke kan være begyndt at deltage senere end i 1979.

102 Det følger af det anførte, at Kommissionen ikke kan påpege noget forhold, der viser, at Hüls deltog i overtrædelsen før udgangen af 1978 eller begyndelsen af 1979, og den har derfor ikke ført tilstrækkeligt bevis herfor.

II — Perioden fra udgangen af 1978 eller begyndelsen af 1979 til november 1983

A — Systemet med regelmæssige møder

a) Den anfægtede retsakt

103 Det anføres i beslutningen (78. betragtning, fjerde afsnit), at Hüls hævder, at selskabet kun deltog i et enkelt møde før andet halvår 1982. Det konkluderes (105. betragtning, andet afsnit), at Hüls ikke kan være begyndt at deltage i foranstaltningerne senere end 1979, da selskabet påviseligt deltog i markedsdelingen eller kvoteordningerne, der første gang var gældende i dette år.

- 104 Endvidere anføres det i beslutningen (104. betragtning, tredje afsnit, og 105. betragtning, andet og fjerde afsnit), at ICI har oplyst, at Hüls deltog fast i møderne, og at systemet med regelmæssige møder for polypropylenproducenter var i kraft i hvert fald til udgangen af september 1983. Ifølge beslutningen (18. betragtning, første og tredje afsnit) deltog Hüls i dette system.
- 105 Endelig anføres det i beslutningen (21. betragtning), at formålet med de regelmæssige møder navnlig var at fastsætte målpriser og salgsmål og at sikre producenterenes overholdelse heraf.

b) Parternes anbringender

- 106 Sagsøgeren har anført, at der ikke fandtes et institutionaliseret system med regelmæssige møder. Møderne, som Hüls i øvrigt ikke deltog i regelmæssigt, fandt sted på ad hoc-basis, hvilket også fremgår af ICI's svar på begæringen om oplysninger (bilag 8 til den generelle meddelelse). Afholdelsen af flere på hinanden følgende møder giver ikke grundlag for at fastslå, at alle virksomhederne havde aftalt at mødes regelmæssigt fra 1977. Sagsøgeren bestrider på det kraftigste at have deltaget i en sådan aftale.
- 107 Sagsøgeren har gjort gældende, at det højst fremgår af sagen, at sagsøgeren har deltaget uregelmæssigt i møderne fra 1981 og mere regelmæssigt fra 1982. De i 1979 opstillede tabeller over »revised targets« med hensyn til visse virksomheders salgsmængder, herunder sagsøgerens, afkræfter ikke denne konstatering. De heri nævnte forslag vedrører nemlig hele det vesteuropæiske polypropylenmarked og bør derfor omfatte samtlige producenter, uanset om de har deltaget i møderne.
- 108 Sagsøgeren har endvidere anført, at selskabet som lille producent var nødsaget til at deltage i møderne og dér praktiserede en blanding af bevidst misinformation og mental tilbageholdenhed for ikke at afsvække sin strategi gennem prisgivelse af

vigtige oplysninger til konkurrenterne. Desuden har sagsøgerens strategi, der bestod i at opgive fremstillingen af basisprodukter og omlæggelse af produktionen til specialprodukter, haft til følge, at sagsøgerens interesser var så divergerende fra de øvrige producenters, at sagsøgerens deltagelse i møderne ikke har kunnet have til formål at begrænse konkurrencen.

- 109 Sagsøgeren har endelig anført, at det er Kommissionens passivitet i forhold til den franske og italienske statsstøtte i polypropylen-sektoren, der har nødvendiggjort producentmøderne, idet producenterne ønskede at imødegå krisen inden for denne sektor.
- 110 Kommissionen bestrider ikke, at mødernes regelmæssighed og hyppighed er steget med tiden. Møderne blev mere strukturerede. Det drejede sig om at iværksætte en samlet plan, som kom til udtryk i mere og mere intensive aktioner, der tilsigtede at afsvække markedskræfterne gennem et samarbejde mellem polypropylenproducenterne med hensyn til priser, salgsmål og ledsageforanstaltninger. Ifølge Kommissionen bestod denne fælles plan, der gradvis blev udarbejdet, i en rammeaftale, som forudså en ordning med institutionaliserede møder med henblik på at udarbejde fælles markedsstrategier, og som suppleredes af særlige delaftaler vedrørende konkrete foranstaltninger. Rammeaftalens fællesnævner bestod i hele den af beslutningen dækkede periode. Hüls' deltagelse i den fælles plan eller rammeaftalen fremgår især af virksomhedens regelmæssige deltagelse i de periodisk afholdte møder.
- 111 Kommissionen har anført, at sagsøgerens regelmæssige deltagelse i møderne fremgår af ICI's svar på begæringen om oplysninger, hvori Hüls nævnes som en af de regelmæssige deltagere i møderne. Dette beviselement bekræftes af den omstændighed, at sagsøgerens navn er nævnt i en udateret tabel med overskriften »Producers' Sales to West Europe«, som blev fundet hos ICI (bilag 55 til den generelle meddelelse), hvori der for alle polypropylenproducenter i Vesteuropa er angivet deres omsætning i kilotons for 1976, 1977 og 1978 samt tal i kolonner med overskrifterne »1979 actual« og »revised target«. Denne tabel, som indeholder oplysninger, der som forretningshemmeligheder burde have været behandlet strengt

fortroligt, kunne ikke være udarbejdet uden Hüls' medvirken. Det fremgår imidlertid af referatet af mødet den 26. og 27. september 1979 (bilag 12 til den generelle meddelelse), at salgsmålene i tabellen blev drøftet under møderne.

- 112 Kommissionen har endvidere gjort gældende, at en misinformationspolitik som den, sagsøgeren hævder at have ført, nødvendigvis ville være blevet opdaget af de andre producenter på grund af den kontrol, som de kunne foretage ved hjælp af Fides-systemet, hvilket ville have haft langt alvorligere konsekvenser for Hüls end en ikke-deltagelse i møderne. Kommissionen har endvidere gjort gældende, at kartellet ikke blot angik basisprodukter, men også specialprodukter, og at Hüls' specialiseringsstrategi derfor ikke var til hinder for, at selskabet deltog i møderne.
- 113 Kommissionen mener endvidere, at den franske og italienske statsstøtte ikke udgjorde momenter, der kunne begrunde sagsøgerens deltagelse i møderne.

c) Rettens vurdering

- 114 Det bemærkes, at det i ICI's svar på begæringen om oplysninger anføres uden nogen tidsmæssig begrænsning, at sagsøgeren — i modsætning til to andre producenter — var blandt de faste deltagere i »chef«- og »ekspert«-møderne. Svaret må forstås således, at det viser, at sagsøgeren fra starten deltog i systemet med »chef«- og »ekspert«-møder, der blev påbegyndt i slutningen af 1978 eller begyndelsen af 1979.
- 115 ICI's svar på begæringen om oplysninger underbygges på dette punkt af, at der ud for sagsøgerens navn i de tabeller, der blev fundet hos ICI, ATO og Hercules (bilag 55-62 til den generelle meddelelse), er anført oplysninger om selskabets omsætning i forskellige måneder og år, mens det — således som de fleste sagsøgere

har erkendt i deres svar på et skriftligt spørgsmål fra Retten — ikke var muligt at opstille de tabeller, der blev fundet hos ICI, ATO og Hercules, på grundlag af statistikker fra Fides-systemet. ICI har i øvrigt i sit svar på begæringen om oplysninger vedrørende en af disse tabeller, oplyst, at »the source of information for actual historic figures in this table would have been the producers themselves« (»kilden til oplysningerne om faktiske historiske tal i denne tabel må have været producenterne selv«), hvilket gør sagsøgerens argument om, at samtlige producenter uden undtagelse var anført i disse tabeller, irrelevant.

- 116 Hertil kommer, at sagsøgerens svar på begæringen om oplysninger er ufuldstændig, for så vidt som der ikke henvises til sagsøgerens deltagelse i et møde i januar 1981, hvis mødereferat (bilag 17 til den generelle meddelelse) afslører, at Hüls var blandt deltagerne.
- 117 Endvidere har sagsøgeren for Retten erkendt at have deltaget regelmæssigt i møderne i 1982 og 1983, mens sagsøgeren i sit svar på begæringen om oplysninger anførte, at selskabet ikke havde deltaget i møderne før andet halvår 1982, hvilket især modsiges af referatet af mødet den 13. maj 1982 (bilag 24 til den generelle meddelelse), som klart angiver, at Hüls deltog heri.
- 118 Kommissionen kunne derfor med rette antage, at sagsøgeren har deltaget regelmæssigt i de periodiske møder mellem polypropylenproducenter allerede fra udgangen af 1978 eller begyndelsen af 1979 og indtil udgangen af september 1983.
- 119 Det er endvidere med rette, at Kommissionen på grundlag af de oplysninger, som ICI gav i svaret på begæringen om oplysninger, og som underbygges af en række mødereferater, fandt, at formålet med møderne navnlig var at fastsætte målpriser og salgsmål. Det anføres således i svaret:

»'Target prices' for the basic grade of each principal category of polypropylene as proposed by producers from time to time since 1 January 1979 are set forth in Schedule...«, og »A number of proposals for the volume of individual producers were discussed at meetings.«

('Målpriser' for hver basiskvalitet af alle de væsentlige former for polypropylen, som blev foreslået af producenterne med mellemrum efter den 1. januar 1979, fremgår af bilaget...«, og »En række forslag med hensyn til de forskellige producenters salgsmængder blev diskuteret på møderne.«)

- 120 Hertil kommer, at omtalen i ICI's svar på begæringen om oplysninger af, at der — ud over »chef«-møderne — også blev foranstaltet møder for markedsførings-»eksperter« fra udgangen af 1978 eller begyndelsen af 1979, viser, at drøftelserne vedrørende fastsættelse af målpriser og salgsmål blev mere og mere konkrete og præcise, mens »cheferne« i 1978 alene havde udviklet selve systemet med målpriser.
- 121 Ud over det allerede citerede anføres det i ICI's svar på begæringen om oplysninger: »Only 'Bosses' and 'Experts' meetings came to be held on a monthly basis« (»Kun 'chef'- og 'ekspert'-møderne blev afholdt månedsvist«). Kommissionen har med rette udledt af dette svar — og af mødernes karakter og formål — at disse var led i et system med regelmæssige møder.
- 122 Desuden kan de argumenter, som sagsøgeren har fremført til støtte for, at selskabets deltagelse i møderne ikke kunne anses for retsstridig, ikke tages til følge.
- 123 Sagsøgeren kan nemlig ikke hævde, at selskabet i sin egenskab af lille producent ikke kunne udeblive fra møderne, idet det havde mulighed for at give Kommissionen oplysninger om møderne og anmode den om at bringe dem til ophør.

- 124 Sagsøgerens strategi bestående i at omlægge produktionen fra basisprodukter til specialprodukter og den interessekonflikt mellem sagsøgeren og de øvrige producenter, som kunne være blevet resultatet heraf, kan heller ikke undskyldes sagsøgerens deltagelse i møderne, eftersom diskussionerne om fastsættelse af salgsmål ikke alene vedrørte basisprodukter, men også specialprodukter. Sagsøgeren har i stævningen anført, at dets samlede salg af polypropylen, herunder medregnet alle polypropylenkvaliteter, for 1983 androg 64 349 tons for Tyskland, Belgien, Frankrig, Storbritannien, Italien og Luxembourg, der var de eneste stater i Vesteuropa, hvor sagsøgeren havde betydelige salg af polypropylen, samt at alene 45% af salget vedrørte basisprodukter. Det fremgår imidlertid af de forskellige dokumenter, at den kvote, der var blevet tildelt sagsøgeren for dette år, androg mellem 65 000 tons på et marked, der var anslået til 1 470 kilotons (Saga's forslag, bilag 81 til den generelle meddelelse) og 77 910 tons (5,3% af samme marked, forslag fra de tyske producenter, bilag 83 til den generelle meddelelse). Følgelig vedrørte diskussionerne om salgsmængder både specialprodukter og basisprodukter.
- 125 Hvad angår den misinformation og mentale begrænsning, som sagsøgeren hævder at have praktiseret under møderne, og som skulle godtgøre, at Hüls ikke deltog i møderne ud fra et ønske, at konkurrencen skulle begrænses, bemærkes, at da det er bevist, at sagsøgeren deltog i disse møder, og at formålet med disse navnlig var at fastsætte målpriser og salgsmål, gav selskabet i hvert fald sine konkurrenter det indtryk, at det deltog i møderne ud fra samme bevæggrund som dem.
- 126 Det påhviler under disse omstændigheder sagsøgeren at fremkomme med indicier til støtte for, at sagsøgeren ikke deltog i møderne ud fra et ønske om, at konkurrencen skulle begrænses, og således påvise, at selskabets konkurrenter vidste, at det deltog i møderne med andre bevæggrunde end dem.
- 127 Det bemærkes i denne forbindelse, at sagsøgerens argumenter vedrørende selskabets adfærd på markedet, som skal bevise, at selskabets formål med at deltage i møderne alene var at indhente oplysninger, ikke er indicium for, at selskabet ikke havde ønske om at begrænse konkurrencen, for så vidt som disse momenter ikke

godtgør, at sagsøgeren havde meddelt sine konkurrenter, at selskabets adfærd på markedet var uafhængigt af drøftelserne på møderne. Selv om det antages, at konkurrenterne vidste det, er det forhold, at selskabet udvekslede oplysninger med disse, som en erhvervsdrivende normalt behandler strengt fortroligt, tilstrækkeligt til at påvise, at selskabet havde et ønske om, at konkurrencen skulle begrænses.

128 Selv om det godtgøres, at eksistensen af statsstøtte har fordrejet konkurrencen, kan sådanne former for støtte ikke begrunde konkurrerende virksomheders deltagelse i møder, der bl.a. har til formål at fastsætte prismål og salgsmængder. Det skal herved understreges, at sagsøgeren snarere end at deltage i disse møder havde kunnet opfordre Kommissionen til på tidspunktet for de faktiske omstændigheder at udøve sin kompetence i henhold til EØF-traktatens artikel 93, hvilket sagsøgeren ikke hævder at have gjort.

129 Kommissionen har herefter ført tilstrækkeligt bevis for, at sagsøgeren deltog fast i de regelmæssige møder for polypropylenproducenter fra udgangen af 1978 eller begyndelsen af 1979 til september 1983, at disse møder navnlig havde til formål at fastsætte målpriser og salgsmål, og at de var en del af et system.

B — Prisinitiativerne

a) Den anfægtede retsakt

130 Det anføres i beslutningen (28.-51. betragtning), at et system med fastsættelse af målpriser blev gennemført ved prisinitiativer, hvoraf seks har kunnet identificeres. Det første varede fra juli til december 1979, det andet fra januar til maj 1981, det tredje fra august til december 1981, det fjerde fra juni til juli 1982, det femte fra september til november 1982 og det sjette fra juli til november 1983.

- 131 Vedrørende det første af disse prisinitiativer har Kommissionen i beslutningen (29. betragtning) anført, at den ikke har konkrete beviser for, at der blev afholdt møder eller taget prisinitiativer i første del af 1979. Referatet af et møde, der blev afholdt den 26.-27. september 1979, viser imidlertid, at der var planer om et prisinitiativ, som var baseret på en rafia-pris på 1,90 DM / kg fra den 1. juli og 2,05 DM / kg fra den 1. september. Kommissionen har fundet prisinstrukser fra visse producenter, dog ikke fra sagsøgeren, hvoraf det fremgår, at disse havde udsendt ordrer til deres nationale salgskontorer om at anvende dette prisniveau eller et niveau svarende hertil i national valuta fra den 1. september, og de fleste blev udsendt, før den planlagte prisforhøjelse var blevet annonceret i fagpressen (30. betragtning til beslutningen).
- 132 På grund af vanskeligheder med at forhøje priserne besluttede producenterne imidlertid på mødet den 26.-27. september 1979 at udskyde iværksættelsen af målprisen flere måneder indtil den 1. december, idet planen nu gik ud på at »holde« prisniveauet i oktober måned med mulighed for i mellemtiden at forhøje prisen fra 1,90 til 1,95 DM / kg i november (beslutningen, 31. betragtning, første og andet afsnit).
- 133 For så vidt angår det andet prisinitiativ, anføres det i beslutningen (32. betragtning), at der blev afholdt mindst syv møder mellem producenterne i 1980 (der henvises til tabel 3 i bilaget til beslutningen), selv om der ikke blev fundet referater af møder afholdt i dette år. Skønt fagpressen i begyndelsen af året havde nævnt, at producenterne gik ind for et stærkt prisfremstød i løbet af 1980, faldt markedspriserne kraftigt til 1,20 DM / kg eller mindre, indtil de begyndte at stabilisere sig omkring september. Prisinstrukser fra en række producenter (DSM, Hoechst, Linz, Monte, Saga og ICI) viser, at man for at genoprette prisniveauet fastsatte målpriser for december 1980 og januar 1981 på grundlag af en pris på 1,50 DM / kg for rafia, 1,70 DM / kg for homopolymerisater og 1,95 til 2,00 DM / kg for copolymerisater. Et internt dokument fra Solvay indeholder en tabel, hvori de »faktiske priser« i oktober og november 1980 sammenlignes med, hvad der betegnes som »listepriserne« for januar 1981 på 1,50/1,70/2,00 DM / kg. Efter den oprindelige plan skulle disse priser iværksættes pr. 1. december 1980. Den 13.-15. oktober blev der afholdt et møde i Zürich, men initiativet blev udsat til den 1. januar 1981.

- 134 Det anføres endvidere i beslutningen (33. betragtning), at ATO deltog i to møder i januar 1981, hvorunder det viste sig nødvendigt at gennemføre en prisforhøjelse, der i december 1980 var besluttet til den 1. februar 1981, på grundlag af en rafia-pris på 1,75 DM / kg i to trin: Målet var fortsat 1,75 DM / kg for februar, og fra den 1. marts skulle målet »uden undtagelse« forhøjes til 2,00 DM / kg. Der blev udarbejdet en tabel i seks nationale valutaer med målpriser på de seks vigtigste polypropylenkvaliteter. Tabellen skulle træde i kraft den 1. februar og den 1. marts 1981.
- 135 Ifølge beslutningen (34. betragtning) ser planerne om at nå op på 2,00 DM / kg pr. 1. marts imidlertid ikke ud til at være lykkedes. Producenterne nedsatte deres forventninger og håbede nu på en pris på 1,75 DM / kg i marts. Den 25. marts 1981 blev der afholdt et »ekspertmøde« i Amsterdam. Der foreligger ikke referat af dette møde, men umiddelbart efter gav i hvert fald BASF, DSM, ICI, Monte og Shell instrukser om at hæve mål- (eller »liste«-)priserne til, hvad der svarede til 2,15 DM / kg for rafia med virkning fra den 1. maj. Hoechst gav tilsvarende instrukser for den 1. maj, men gjorde det først ca. fire uger efter de øvrige. Nogle af producenterne gav deres salgskontorer en vis handlefrihed til at anvende »minimumspriser« eller »bundpriser«, der lå lidt under de vedtagne målpriser. I første del af 1981 steg priserne ret kraftigt, men selv om producenterne gjorde en stor indsats for at få prisforhøjelserne igennem pr. 1. maj, holdt denne udvikling ikke. Ved midten af året ventede producenterne enten en stabilisering af prisniveauet eller endog en vis tilbagegang, efterhånden som efterspørgslen faldt i sommerens løb.
- 136 Med hensyn til det tredje prisinitiativ anføres det i beslutningen (35. betragtning), at Shell og ICI allerede i juni 1981, da det viste sig, at prisstigningerne i årets første kvartal begyndte at gå langsommere, forudså et yderligere prisinitiativ for september og oktober 1981. Shell, ICI og Monte mødtes den 15. juni 1981 for at drøfte, hvilken fremgangsmåde der skulle anvendes for at få markedspriserne til at stige. Få dage efter dette møde gav både ICI og Shell deres salgskontorer instruks om at forberede markedet på en større forhøjelse i september på grundlag af en påtænkt forhøjelse af rafia-prisen til 2,30 DM / kg. Også Solvay gav den 17. juli 1981 sine salgskontorer i Benelux instruks om at forberede kunderne på en større prisforhøjelse pr. 1. september, hvis størrelse nærmere skulle fastlægges i sidste uge af juli, idet der var planlagt et »ekspert«-møde til afholdelse den 28. juli 1981. Den

oprindelige plan, der gik ud på at tilstræbe en pris på 2,30 DM / kg i september 1981, blev revideret, sandsynligvis på dette møde, således at målet for august blev reduceret til 2,00 DM / kg for rafia. I september skulle prisen være 2,20 DM / kg. I et håndskrevet notat fra Hercules dateret 29. juli 1981 (dagen efter det møde, som Hercules sandsynligvis ikke deltog i) anføres disse priser som »officielle« priser for august og september, og der henvises i kryptiske vendinger til kilden til disse oplysninger. Der blev afholdt møder igen i Genève den 4. august og Wien den 21. august 1981. Efter disse møder udsendte producenterne nye instrukser med en målpris på 2,30 DM / kg pr. 1. oktober. BASF, DSM, Hoechst, ICI, Monte og Shell udsendte praktisk taget identiske instrukser om iværksættelse af disse priser i september og oktober.

- 137 Ifølge beslutningen (36. betragtning) gik planerne nu ud på i løbet af september og oktober 1981 at komme op på en »basispris« for rafia på 2,20 til 2,30 DM / kg. Papirer fra Shell viser, at man oprindeligt påtænkte et yderligere prisforhøjelsestrin til 2,50 DM / kg pr. 1. november, men at dette blev opgivet. Af materialet fra de forskellige producenter fremgår, at priserne steg i løbet af september, og initiativet blev videreført i oktober 1981, hvor man nåede op på en markedspris på ca. 2,00 til 2,10 DM / kg for rafia. Et notat fra Hercules viser, at målprisen på 2,30 DM / kg i løbet af december 1981 blev nedjusteret til en mere realistisk pris på 2,15 DM / kg, men det hedder i notatet, at »man med den fælles målbevidste indsats fik priserne op på 2,05 DM, dvs. det nærmeste nogensinde ved de offentliggjorte (sic) målpriser«. Ved udgangen af 1981 lå de priser, der blev refereret i fagpressen, på 1,95 til 2,10 DM / kg for rafia, altså ca. 0,20 DM under producenternes målpriser. Kapacitetsudnyttelsen androg ca. 80% og blev omtalt som »sund«.

- 138 Det fjerde prisinitiativ fra juni til juli 1982 blev gennemført, efter at der på markedet var blevet ligevægt mellem udbud og efterspørgsel. Initiativet blev besluttet på producentmødet den 13. maj 1982, som ATO deltog i, og hvorunder der blev udarbejdet en detaljeret målprisliste pr. 1. juni 1982 for hver af de vigtigste polypropylenkvaliteter i de forskellige nationale valutaer (2,00 DM / kg for rafia; beslutningen, 37. og 38. betragtning samt 39. betragtning, første afsnit).

- 139 Mødet den 13. maj 1982 blev fulgt op af prisinstrukser fra ATO, BASF, Hoechst, Hercules, Hüls, ICI, Linz, Monte og Shell, der med få ubetydelige undtagelser svarede til de priser, som var fastsat på mødet (beslutningens 39. betragtning, andet afsnit). Producenterne kunne ved mødet den 9. juni 1982 kun give oplysninger om beskedne forhøjelser.
- 140 Sagsøgeren deltog ifølge beslutningen (40. betragtning) også i det femte prisinitiativ fra september til november 1982, der blev besluttet på mødet den 20.-21. juli 1982, og som gik ud på at nå en pris på 2,00 DM / kg pr. 1. september og 2,10 DM / kg pr. 1. oktober, idet selskabet var til stede ved de fleste, om ikke alle, møder, der blev afholdt fra juli til november 1982, og hvor dette initiativ blev planlagt og kontrolleret (45. betragtning til beslutningen). Ved mødet den 20. august 1982 blev den forhøjelse, der var planlagt til 1. september, udskudt til 1. oktober, og denne beslutning blev bekræftet ved mødet den 2. september 1982 (41. betragtning til beslutningen).
- 141 Efter møderne den 20. august og den 2. september 1982 gav ATO, DSM, Hercules, Hoechst, Hüls, ICI, Linz, Monte og Shell prisinstrukser i overensstemmelse med den målpris, der var fastlagt ved møderne (43. betragtning til beslutningen).
- 142 Ifølge beslutningen (44. betragtning) foretoges der på mødet den 21. september 1982, som sagsøgeren deltog i, en gennemgang af de foranstaltninger, der var truffet for at nå den tidligere fastsatte målpris, og der blev givet almindelig tilslutning til et forslag om en prisforhøjelse til 2,10 DM / kg i november / december 1982. Forhøjelsen blev bekræftet på mødet den 6. oktober 1982.
- 143 Efter mødet den 6. oktober 1982 udsendte BASF, DSM, Hercules, Hoechst, Hüls, ICI, Linz, Monte, Shell og Saga prisinstrukser med den besluttede forhøjelse (beslutningens 44. betragtning, andet afsnit).

- 144 Sagsøgeren har i lighed med ATO BASF, DSM, Hercules, Hoechst, ICI, Linz, Monte og Saga til Kommissionen udleveret de prisinstrukser, de udsendte til deres lokale salgskontorer, og de stemmer ikke blot overens indbyrdes, hvad angår beløb og tidspunkt, men også med den målprisliste, der er vedlagt ICI's referat af »ekspert«-mødet den 2. september 1982 (beslutningens 45. betragtning, andet afsnit).
- 145 Mødet i december 1982 resulterede ifølge beslutningen (46. betragtning, andet afsnit) i en aftale om, at det prisniveau, der var fastsat for november / december, skulle være iværksat inden udgangen af januar 1983.
- 146 Endelig deltog sagsøgeren ifølge beslutningen (47. betragtning) i det sjette prisinitiativ fra juli til november 1983. På mødet den 3. maj 1983 var der således enighed om, at producenterne skulle stræbe efter en målpris på 2,00 DM / kg i juni 1983. Imidlertid blev det på mødet den 20. maj 1983 besluttet at udskyde det fastlagte mål til september, og der blev fastsat et midtvejsmål pr. 1. juli (1,85 DM / kg). På et møde den 1. juni 1983 gav de tilstedeværende producenter, herunder ATO, udtryk for, at de var fast besluttet på at bringe forhøjelsen på 1,85 DM / kg i anvendelse. Det blev ved denne lejlighed besluttet, at Shell skulle fremstå som officiel anfører i ECN.
- 147 Det anføres i beslutningen (49. betragtning), at ICI, DSM, BASF, Hoechst, Linz, Shell, Hercules, ATO, Petrofina og Solvay efter mødet den 20. maj 1983 gav deres salgskontorer instruks om at anvende en rafia-pris på 1,85 DM / kg pr. 1. juli. Det konkluderes i beslutningen, at det således kan fastslås, at med undtagelse af Hüls, for hvem der ikke foreligger nogen prisinstrukser for juli 1983, udsendte alle de producenter, der havde deltaget i møderne eller givet tilsagn om at støtte den nye målpris på 1,85 DM / kg, instrukser om at iværksætte den nye pris.
- 148 Endvidere anføres det i beslutningen (50. betragtning), at der fandt yderligere møder sted den 16. juni, den 6. og 21. juli, den 10. og 23. august samt den 5., 15. og 29. september 1983, hvor alle de faste deltagere var til stede. I slutningen af juli og

begyndelsen af august 1983 udsendte BASF, DSM, Hercules, Hoechst, Hüls, ICI, Linz, Solvay, Monte og Saga alle prisinstrukser til deres nationale salgskontorer, der skulle gælde fra den 1. september, og som var baseret på en rafia-pris på 2,00 DM / kg, mens Shell's prisinstrukser for Det Forenede Kongerige i form af et internt notat af 11. august viser, at det britiske datterselskab arbejdede på at »fremme« basispriser, der skulle træde i kraft den 1. september, og som svarede til de af de øvrige producenter fastsatte målpriser. Ved slutningen af måneden gav Shell imidlertid det britiske salgskontor instruks om at vente med hele forhøjelsen, indtil de øvrige producenter var nået op på de ønskede basispriser. Det anføres i beslutningen, at instrukserne var identiske for hver kvalitet og hver national valuta med enkelte ubetydelige undtagelser.

- 149 Ifølge beslutningen (50. betragtning, sidste afsnit) viser de prisinstrukser, der blev fundet hos producenterne, at det senere blev besluttet at fortsætte prisforhøjelsen fra september, således at rafia-prisen blev forhøjet til 2,10 DM / kg pr. 1. oktober og 2,25 DM / kg pr. 1. november. Det anføres i beslutningen (51. betragtning, første afsnit), at BASF, Hoechst, Hüls, ICI, Linz, Monte og Solvay hver især gav deres salgskontorer instrukser om at anvende identiske priser i oktober og november. Hercules fastsatte i første omgang priser, der lå lidt under de øvrige producenters.
- 150 Endelig anføres det i beslutningen (51. betragtning, tredje afsnit), at et internt notat fra ATO dateret 28. september 1983 indeholder imidlertid en tabel med overskriften »Rappel du prix de cota (sic)« med priser på de tre vigtigste polypropylenkvaliteter gældende i september og oktober for de forskellige lande. Priserne var identiske med de af BASF, DSM, Hoechst, Hüls, ICI, Linz, Monte og Solvay anvendte priser. Under kontrolundersøgelsen hos ATO i oktober 1983 bekræftede repræsentanter for virksomheden, at salgskontorerne var blevet underrettet om disse priser.
- 151 Uanset hvornår det sidste møde fandt sted, varede overtrædelsen ifølge beslutningen (105. betragtning, fjerde afsnit) til november 1983, idet der var knyttet reusvirkninger til aftalen mindst til dette tidspunkt. Dette er den seneste måned, for hvilken der vides at være blevet fastsat målpriser og givet prisinstrukser.

152 Afslutningsvis anføres det i beslutningen (51. betragtning, sidste afsnit), at det hed i fagpressen ved udgangen af 1983, at polypropylenpriserne var blevet styrket med en rafia-pris på 2,08 til 2,15 DM / kg (det fastsatte mål var 2,25 DM / kg).

153 Det anføres endvidere i beslutningen (77. betragtning, første afsnit), at visse producenter ikke fremlagde hele rækken af prisinstrukser fra og med 1979, således som Kommissionen havde anmodet om. For så vidt angår Hüls foreligger der kun dokumentation for 1982 og 1983.

b) Parternes anbringender

154 Sagsøgeren har gjort gældende, at Kommissionen ikke under den administrative procedure har fremsat noget som helst klagepunkt vedrørende Hüls' deltagelse i prisinitiativerne forud for maj 1982. Selv om tabellerne 7A-7G, der er vedlagt beslutningen, ikke henviser til sagsøgerens prisinstrukser, anføres det i beslutningens betragtninger, at sagsøgeren har deltaget i samtlige prisinitiativer. Denne beskyldning er uantagelig, både i procedure- og materielretlig henseende.

155 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen for en undersøgelsesperiode fra midten af 1977 til november 1983, omfattende 77 måneder, har sammenfattet perioderne med overtrædelse af konkurrencereglerne, for så vidt angår priser, i seks prisinitiativer omfattende nogle måneder. Ifølge sagsøgeren betyder dette, at der for de dele af undersøgelsesperioden, som ikke var omfattet af prisinitiativerne, dvs. 51 måneder, ikke foreligger noget som helst bevis for eksistensen af et kartel med hensyn til målpriser.

156 Sagsøgeren har tilføjet, at man må forkaste Kommissionens opfattelse, hvorefter prisinstrukserne vedrørende bestemte perioder skal anses som beviser for, at et priskartel også har fungeret i andre perioder.

- 157 Sagsøgeren har anført, at virksomheden ikke har forpligtet sig eller følt sig forpligtet på nogen som helst måde under møderne. Denne konklusion fremgår af den åbenbare forskel mellem målpriserne og de priser, som sagsøgeren faktisk har anvendt på markedet, samt af de under møderne fremsatte erklæringer, hvoraf det fremgår, dels at der mellem alle deltagerne var enighed om ikke at berøre deltagerens beslutningsfrihed, dels at samtlige deltagere vidste, at virksomhedernes faktiske adfærd ikke afspejlede de under møderne diskuterede målpriser. Virksomhedernes adfærd på markedet viser, at konkurrencen udøvedes gennem priser og kom til udtryk i væsentlige »kundevandringer« mellem de forskellige producenter. Sagsøgeren har endvidere anført, at selskabet til forskel fra de øvrige deltagere under møderne udøvede en bevidst mental tilbageholdenhed og spredte misinformation.
- 158 Sagsøgeren har gjort gældende, at Kommissionen har undladt at undersøge sagsøgerens adfærd på markedet og rejse det spørgsmål, om denne adfærd er en restriktiv virkning på konkurrencen, eller om den kunne forklares på anden måde end ved en forudgående samordning (jf. Domstolens dom af 28.3.1984, forenede sager 29/83 og 30/83, Compagnie royale asturienne des mines og Rheinzink mod Kommissionen, Sml. s. 1679, præmis 16). Kommissionen har således ikke bevist, at sagsøgerens adfærd på markedet stemte overens med de beslutninger, der blev truffet under producentmøderne.
- 159 Sagsøgeren har endvidere anført, at selskabets prisinstrukser udgjorde rent interne instrukser, der ikke var bindende, og som var rettet til selskabets salgskontorer. Sidstnævnte har i virkeligheden anvendt de priser på markedet, som de fandt at kunne anvende. Den sagkyndige økonometriske erklæring fra professor Albach ved Bonn's Universitet og den undersøgelse, der blev foretaget af et uafhængigt revisionsfirma vedrørende de nettosalgspriser (efter fradrag af eventuelle rabatter), som blev anvendt af producenterne i referenceperioden (herefter benævnt »Coopers og Lybrand-undersøgelsen«), viser, at disse priser aldrig var identiske med målpriserne, og hverken var eller kunne være påvirket af disse.
- 160 Ifølge sagsøgeren fremgår det af disse sagkyndige erklæringer, at der end ikke forelå parallel adfærd mellem virksomheder. Disse sagkyndige erklæringer viser

derimod, at virksomhederne altid har ført en selvstændig prispolitik på markedet. Det har derfor heller ikke været muligt på markedet at konstatere virkningerne af eventuelle aftaler. For så vidt som der imidlertid undertiden har kunnet registreres visse sammenfald på markedet, skyldes disse udelukkende dette markeds særegenheder og den snævre prismargen, som markedet kan bære. Den ruinerende konkurrence har ofte haft til virkning, at virksomhederne for ikke at miste kunder måtte tilpasse sig deres konkurrenters priser, uanset hvor lave de end var. Det kan imidlertid ikke på grundlag af sådanne prissammenfald fastslås, at der foreligger nogen som helst årsagssammenhæng mellem markedspriserne og de på møderne diskutererede målpriser, idet disse sammenfald har naturlige forklaringer og er i overensstemmelse med konkurrencereglerne.

- 161 Sagsøgeren har endelig understreget, at selskabet ved at fremlægge disse sagkyndige erklæringer klart er gået videre end at opfylde sine forpligtelser, eftersom det påhviler Kommissionen gennem økonomiske analyser at godtgøre, at det hævdede kartel har haft virkninger på markedet.
- 162 Kommissionen har anført, at det bevismateriale, som den råder over, udgør direkte bevis for eksistensen af priskarteller for de omhandlede perioder. For så vidt angår de øvrige perioder udgør de et indicium, som sammenholdt med andre indicier, endvidere indirekte kan bevise eksistensen af karteller. Eftersom der opretholdtes kontakter mellem producenterne under hele den periode, der er dækket af beslutningen, hvilket ICI har angivet i besvarelsen af begæringen om oplysninger (bilag 8 til den generelle meddelelse), og da formålet med disse kontakter navnlig har været en forhøjelse af prisniveauet, mener Kommissionen at have godtgjort eksistensen af et priskartel, hvis præcise og bindende karakter har varieret i hele perioden.
- 163 Kommissionen har anført, at den har direkte beviser for sagsøgerens deltagelse i et møde i januar 1981 (bilag 17 til den generelle meddelelse), samt for sagsøgerens deltagelse i prisinitiativer allerede fra maj 1982 (bilag H, skrivelse af 29.3.1985). For de tidligere perioder råder Kommissionen kun over indicier (Hüls' prisinstrukser for disse perioder forelå ikke), men disse indicier tillader, såfremt de sammenholdes med de førnævnte direkte beviser og initiativer, den slutning, at Hüls fuldt ud har deltaget i kartellet, og dette fra et ikke nærmere bestemt tidspunkt mellem

1977 og 1979 indtil i det mindste november 1983. Kommissionen erkender imidlertid, at priskartellerne ikke altid har nået deres mål.

- 164 Kommissionen har vedrørende professor Albach's erklæring anført, at det på den økonomiske videnskabs nuværende udviklingstrin ikke er muligt at beregne eller simulere konkurrencepriser (beregningen af en afbalanceret pris kan foretages med henblik på didaktiske formål i forbindelse med universitetsstudier, men kan ikke anvendes som bevis i forbindelse med en retssag). De sagkyndige erklæringer er endvidere fordrejede, fordi de kun angår det tyske marked, og fordi de med hensyn til sammenligningen anvender en beregning af kostprisen for polypropylen, som ikke har nogen værdi, bl.a. fordi det er umuligt korrekt at opdele virksomhedernes generelle omkostninger mellem polypropylen og deres andre produkter.
- 165 Kommissionen har i duplikken anført, at den i beslutningen (88.-94. betragtning) har givet omfattende oplysninger vedrørende kartellets virkninger på markedet. Kommissionen har tilføjet, at virksomhederne ved at forkaste det af Solvay under mødet den 13. maj 1982 (bilag 24 til den generelle meddelelse) fremsatte forslag om at bringe møderne til ophør, selv har fundet, at resultatet af kartellet var positivt. Dette var også ICI's opfattelse i december 1982, hvilket ICI har anført i et internt notat (bilag 35 til den generelle meddelelse).

c) Rettens vurdering

- 166 Retten skal indledningsvis udtale, at klagepunkterne i beslutningen mod sagsøgeren med hensyn til deltagelsen i prisinitiativerne fra juli til december 1979, fra januar til maj 1981 og fra august til december 1981 ikke udgør nye klagepunkter i forhold til den meddelelse om klagepunkter, der blev tilstillet sagsøgeren. Den generelle meddelelse om klagepunkter angiver i punkt 41, at sagsøgeren regelmæssigt deltog i de møder mellem polypropylenproducenterne, der ifølge punkt 39 og 40 var begyndt ved udgangen af 1978, og som ifølge punkt 50 angik fastsættelse af målpriser. Sagsøgeren kritiseres således for at have deltaget i de seks prisinitiativer, der blev konstateret i beslutningen, ved at deltage i møder, hvorunder disse blev besluttet, organiseret og kontrolleret.

167 Retten finder, at det fremgår af referaterne af de regelmæssige møder for polypropylenproducenter, at de producenter, der deltog i møderne, dér blev enige om de prisinitiativer, som er nævnt i beslutningen. Det anføres således i referatet af mødet den 13. maj 1982 (bilag 24 til den generelle meddelelse):

»everyone felt that there was a very good opportunity to get a price rise through before the holidays + after some debate settled on DM 2.00 from 1st June (UK 14th June). Individual country figures are shown in the attached table.«

(»Alle mente, at der var meget gode muligheder for at gennemføre en prisforhøjelse inden ferien + efter nogen debat enighed om 2,00 DM fra 1. juni (Det Forenede Kongerige 14. juni). Tallene for de enkelte lande fremgår af vedlagte tabel.«)

168 Da der er ført tilstrækkeligt bevis for, at sagsøgeren deltog fast i disse møder, kan selskabet ikke gøre gældende, at det ikke tilsluttede sig de prisinitiativer, som blev besluttet, planlagt og kontrolleret dér, uden at fremkomme med indicier til støtte herfor. Da sagsøgerne ikke er fremkommet med sådanne indicier, er der ingen grund til at antage, at selskabet — modsat de øvrige mødedeltagere — ikke tilsluttede sig initiativerne.

169 Det bemærkes i denne forbindelse, at sagsøgeren til støtte for, at selskabet ved de regelmæssige møder for polypropylenproducenter ikke tilsluttede sig de aftalte prisinitiativer, har gjort gældende, at det på ingen måde tog hensyn til resultatet af møderne ved fastlæggelsen af sin adfærd på markedet med hensyn til priser, hvilket fremgår af dets aggressive prispolitik på markedet, som bekræftes både af Coopers og Lybrand-undersøgelsen og af professor Albach's økonometriske undersøgelse. Sagsøgeren har anført, at dets prisinstruksers rent interne og ikke-bindende karakter bekræfter, at selskabet ikke har taget hensyn til resultaterne af møderne, og at de derfor ikke har haft nogen som helst virkning på markedet.

170 Denne argumentation kan ikke anses for indicium for, at sagsøgeren — således som selskabet påstår — ikke tilsluttede sig de aftalte prisinitiativer. Det bemærkes i denne forbindelse, at selv om der med hensyn til de faktiske omstændigheder var holdepunkter for dette argument, ville det ikke udelukke, at sagsøgeren havde deltaget i fastsættelsen af prismål ved møderne, men det ville kun indebære, at sagsøgeren ikke havde gennemført resultatet af disse møder. Det anføres i øvrigt ikke i beslutningen, at sagsøgeren anvendte priser, der altid svarede til de målpriser, som var aftalt på møderne, og det gøres således heller ikke i den anfægtede retsakt til støtte for, at sagsøgeren deltog i fastsættelsen af målpriser, gældende, at selskabet gennemførte resultatet af møderne.

171 Det bemærkes i denne forbindelse, at Kommissionen ikke har bestridt rigtigheden af den undersøgelse, der blev foretaget af Coopers & Lybrand, og som skal vise, at der var betydelige forskelle mellem de faktisk anvendte priser og målpriserne. Det bemærkes imidlertid, at de undersøgelser, som producenterne selv foretog ved møderne den 21. september, den 6. oktober, den 2. november og den 2. december 1982 med hensyn til virkningen af deres prisinitiativer på markedspriserne, synes at vise, at de i det store og hele var tilfreds med deres resultater (bilag 30-33 til den generelle meddelelse). Desuden viser referatet af mødet den 13. maj 1982 (bilag 24 til den generelle meddelelse), hvori Hüls deltog, at producenterne fandt virkningerne af deres møder positive, idet de forkastede et forslag fra Solvay om at bringe møderne til ophør. Virksomhederne anførte:

»that it was always better to talk than not and that if supply + demand were so closely in balance we should be taking active steps to move prices up rather than let them find their own level«.

(»Det var altid bedre at tale sammen, og hvis udbud og efterspørgsel var i den grad afbalanceret, skulle vi træffe aktive foranstaltninger for at forhøje priserne, snarere end lade dem finde deres eget niveau«).

172 Retten finder, at sagsøgeren under alle omstændigheder i større omfang, end selskabet selv hævder, iværksatte resultatet af møderne, i hvert fald efter 1982, fra hvilket tidspunkt Kommissionen har kunnet fremlægge prisinstrukser, der hidrører fra sagsøgeren og som falder sammen med de under møderne fastlagte prismål og med de af andre producenter afgivne prisinstrukser.

173 Med hensyn til den rent interne karakter af sagsøgerens prisinstrukser og de af sagsøgeren fastsatte målpriser skal Retten fastslå, at selv om prisinstrukserne ganske vist var interne i den forstand, at de af hovedkontoret blev fremsendt til salgskontorerne, blev de givet med henblik på at blive gennemført og således direkte eller indirekte at medføre virkninger eksternt, hvilket navnlig bekræftes af telexet af 20. september 1983 fra Hüls' hovedkontor (skrivelse af 29.5.1985, bilag Hüls I 14), hvori der bl.a. blev anført følgende:

»Zu ihrer Information teilen wir Ihnen mit, daß unsere VB's und Vertretungen über folgende Vestolen-Preiserhöhungen in Kenntnis gesetzt wurden: am 1.11.83 treten folgende Mindestpreise in Kraft«.

(»Til Deres oplysning skal vi meddele Dem, at vores salgskontorer og repræsentation har meddelt følgende prisforhøjelse for vestolen: følgende mindstepriser træder i kraft den 1.11.83«).

Sagsøgerens argument kan derfor ikke afkræfte sagsøgerens deltagelse i de successive prisinitiativer.

174 Det tilføjes, at Kommissionen med rette har udledt af ICI's svar på begæringen om oplysninger (bilag 8 til den generelle meddelelse) — hvori det anføres, at:

»'Target prices' for the basic grade of each principal category of polypropylene as proposed by producers from time to time since 1 January 1979 are set forth in Schedule...«

(»'Målpriser' for hver basiskvalitet af alle de væsentlige former for polypropylen, som blev foreslået af producenterne med mellemrum efter 1. januar 1979, fremgår af bilaget...«)

— at disse prisinitiativer var led i et system med fastsættelse af målpriser, som fortsat anvendtes, selv når diskussionerne mellem producenterne ikke mandede ud i fastsættelsen af et bestemt formål. Derfor må sagsøgerens argument om, at prisinitiativerne kun dækkede 26 af 77 måneder, hvorunder overtrædelserne blev begået, forkastes.

- 175 Endelig bemærkes, at selv om det sidste producentmøde, som Kommissionen har ført bevis for, blev afholdt den 29. september 1983, udsendte nogle producenter (BASF, Hercules, Hoechst, Hüls, ICI, Linz, Monte, Solvay og Saga) alligevel fra den 20. september til den 25. oktober 1983 overensstemmende prisinstrukser (bilag I til skrivelsen af 29.3.1985), der skulle træde i kraft den 1. november 1983, og Kommissionen kunne derfor med rette lægge til grund, at der var knyttet virkninger til producentmøderne indtil november 1983.
- 176 Endvidere bemærkes, at Kommissionen ikke til støtte for sine bevismæssige konstatninger har måttet påberåbe sig dokumenter, der ikke er nævnt i meddelelserne om klagepunkter, eller som den ikke har fremsendt til sagsøgeren.
- 177 Kommissionen har således ført tilstrækkeligt bevis for, at sagsøgeren var blandt de polypropylenproducenter, der blev enige om de prisinitiativer, som er nævnt i beslutningen, at disse initiativer var led i et system, og at virkningerne af disse prisinitiativer udfoldede sig indtil november 1983.

C — Foranstaltninger, der skulle fremme iværksættelsen af prisinitiativerne

a) Den anfægtede retsakt

- 178 Det anføres i beslutningen [artikel 1, litra c), og 27. betragtning, jf. også 42. betragtning], at sagsøgeren sammen med de øvrige producenter vedtog forskellige foranstaltninger med det formål at fremme iværksættelsen af målpriserne, såsom midlertidige produktionsbegrænsninger, udveksling af detaljerede oplysninger om leverancer, afholdelse af lokale møder og fra slutningen af september 1982 et »kontostyringssystem« med henblik på gennemførelse af prisforhøjelser over for bestemte kunder.
- 179 For så vidt angår systemet med »kontostyring« (»account management«), som i den seneste og mest udviklede form fra december 1982 er kendt under navnet »kontoledelse« (»account leadership«), blev sagsøgeren på samme måde som de øvrige producenter udpeget til koordinator (»leader«) for mindst én stor kunde, således at selskabet hemmeligt skulle koordinere kundens forbindelser til dens leverandører. Som led i systemet fandt man frem til kunder i Belgien, Italien, Tyskland og Det Forenede Kongerige, og for hver af disse blev der udpeget en »koordinator«. I december 1982 blev der foreslået en mere generel anvendelse af dette system, idet der for hver større kunde blev udpeget en »kundeadministrator« (»account leader«), som skulle lede, drøfte og organisere prisændringer. Andre producenter, der jævnligt handlede med den pågældende kunde, blev betegnet som »participanter« (»contenders«) og samarbejdede med »administratoren« ved tilbudsgivning til den pågældende kunde. For at beskytte »administratoren« og »participanterne« skulle andre producenter, som kunden rettede henvendelse til, tilbyde priser, der lå over målprisen. ICI hævder, at systemet brød sammen efter nogle måneder, hvor det kun havde fungeret delvis og ineffektivt, men i beslutningen anføres det, at det fremgår af det fuldstændige referat af mødet den 3. maj 1983, at der på det tidspunkt foregik intensive drøftelser om enkelte kunder og om de priser, hver enkelt producent tilbød eller skulle tilbyde dem, samt om de leverede eller bestilte mængder.
- 180 I beslutningen (20. betragtning) anføres det ligeledes, at Hüls deltog i lokale møder, hvor man på nationalt plan drøftede iværksættelsen af de ordninger, der var vedtaget på plenarmøderne, forblev i snæver kontakt med BASF og Hoechst og med dem indtog en fælles holdning med hensyn til bestemte spørgsmål, såsom kvoterne.

b) Parternes anbringender

- 181 Sagsøgeren har anført, at referaterne af møderne den 2. september og 2. december 1982 og af 4. marts og 3. maj 1983 (bilag 29, 33, 37 og 38 til den generelle meddelelse), som Kommissionen har henvist til for at godtgøre eksistensen af et system med »kontoledelse«, viser, at man aldrig er blevet enige om at indføre et sådant system. Under mødet den 2. september 1982 blev der ganske vist diskuteret planer om »kontostyring«, men forpligtelsen til at levere de nødvendige oplysninger, samt meningsforskellene mellem virksomhederne, forhindrede, at der blev indgået en aftale. Under mødet den 2. december 1982 var det heller ikke muligt at nå frem til en aftale, selv om et stort antal producenter havde udarbejdet alle mulige planer. Den tredje tabel til referatet af dette møde er kun en plan, der aldrig er blevet genstand for en aftale, hvilket for det første fremgår af ICI's svar på begæringen om oplysninger (bilag 8 til den generelle meddelelse); for det andet er den omstændighed, at de kunder, der er anført ved siden af Hüls' navn, dels aldrig har modtaget forsyninger fra sagsøgeren (Westphalia), dels i det væsentlige har fået forsyninger fra andre producenter (såsom Baumhüter, Spohn og Billermann); for det tredje af den omstændighed, at flere producenter var foreslået som »kundeadministrator« for én og samme kunde; for det fjerde af den omstændighed, at Hüls' navn er anført mellem parenteser, og for det femte af den omstændighed, at de kunder, der er opregnet for de forskellige producenter, herunder Hüls, er forskellige i den tabel, der er vedlagt referatet af mødet den 2. september 1982 (bilag 29 til den generelle meddelelse) og i den tabel, der er vedlagt referatet af mødet den 2. december 1982 (bilag 33 til den generelle meddelelse). Det samme gælder for møderne i foråret 1983.
- 182 Sagsøgeren har tilføjet, at de undersøgelser, som selskabet har fremlagt, såsom den af Coopers og Lybrand foretagne undersøgelse, viser, at kunderne — modsat hvad der ville være sket, såfremt der var blevet indført en ordning med »kontoledelse« — alle købte hos forskellige leverandører, og at priserne undertiden divergerede betydeligt. I virkeligheden var ingen virksomhed rede til at tillade, at dens markedsposition blev forringet til fordel for en anden virksomhed.
- 183 Sagsøgeren har endvidere bestridt, at referaterne af møderne den 21. september og 2. december 1982 (bilag 30 og 33 til den generelle meddelelse) og referatet af et bilateralt møde mellem Shell og ICI den 27. maj 1981 (bilag 64 til den generelle

meddelelse) bekræfter Kommissionens anbringende om, at der under møderne blev udøvet pression mod de producenter, hvis priser og salgstal gav det indtryk, at de ikke efterkom aftalerne. Denne kritik er aldrig blevet meddelt de virksomheder, som var genstand herfor, og har derfor ikke kunnet påvirke dem. De af Kommissionen fremlagte dokumenter er enten rent interne notater, som ikke blev meddelt de kritiserede virksomheder eller referater af møder, hvori de kritiserede virksomheder ikke deltog. Desuden har Kommissionen ikke kunnet godtgøre, at der blev rejst kritik mod virksomhederne på grund af manglende overholdelse af angiveligt indgåede aftaler, snarere end på grund af deres nægtelse af at indgå sådanne aftaler.

184 Endelig har sagsøgeren anført, at selskabet aldrig har deltaget i lokale møder i bestemte lande eller regioner i Fællesskabet, og derfor aldrig har deltaget i de dér indgåede aftaler. Det dokument, hvormed Kommissionen vil godtgøre, at Hüls deltog i et møde i Det Forenede Kongerige (bilag 10 til den generelle meddelelse), viser tværtimod, at Hüls ikke deltog i mødet. Virksomhedernes salgstal var nemlig opdelt ud fra to kategorier af virksomheder: dem, der var til stede under mødet («those present»), og dem, der ikke var til stede («those not represented»). Hüls' tal var imidlertid ikke opført under »those present«.

185 Kommissionen har anført, at det fremgår af ICI's svar på begæringen om oplysninger (bilag 8 til den generelle meddelelse), at systemet med »kontoledelse« ikke alene er blevet diskuteret — hvilket fremgår af de af sagsøgeren nævnte mødereferater — men også, at dette system har været genstand for en aftale, der mundede ud i de gennemførelsesforanstaltninger, som sagsøgeren har deltaget i. Dette bekræftes endvidere dels af referatet af møderne den 2. september 1982, den 2. december 1982 og den 3. maj 1983 (bilag 29, 33 og 38 til den generelle meddelelse), der viser, at »kundeadministratorer« og/eller »participanter« er blevet udpeget for bestemte kunder, dels af et udateret dokument hidrørende fra ICI, hvori ICI vurderede visse virksomheders holdning til kartellet, og hvori man for så vidt angår sagsøgeren kan læse »Good supporters of the club + in account leadership« («Gode tilhængere af klubben, herunder hvad angår kontoledelse«, bilag 14a til den generelle meddelelse, Hüls).

- 186 Kommissionen indrømmer imidlertid, at dette system kun har fungeret i to måneder. For så vidt angår de af Hüls fremlagte undersøgelser, der viser et andet resultat, er de ifølge Kommissionen uforståelige og uanvendelige på grund af de forkortelser, som de indeholder, og på grund af den omstændighed, at det ikke er præciseret, om de nævnte priser repræsenterer tilbud eller gennemførte salg.
- 187 Ifølge Kommissionen fremgår det af mødereferaterne, f.eks. af 9. juni og af 21. december 1982 (bilag 25 og 34 til den generelle meddelelse), at de faktisk opnåede priser og mængder til stadighed blev sammenlignet med målpriser og mængdemålene, og at det medførte alvorlig kritik, hvis aftalerne ikke blev overholdt. Dette bekræftes af ICI's svar på begæringen om oplysninger, samt af referaterne af mødet den 2. december 1982 og af et bilateralt møde mellem Shell og ICI den 27. maj 1981 (bilag 33 og 64 til den generelle meddelelse). Det er endog ved forskellige lejligheder blevet besluttet at udøve pression mod producenter for at tvinge dem til at overholde prismålene, hvilket var tilfældet under mødet den 21. september 1982 (bilag 30 til den generelle meddelelse). Hüls, som har støttet disse aktioner ved at deltage i møderne, bør bære ansvaret herfor på samme måde, som om det drejede sig om en individuel adfærd.
- 188 Kommissionen har med hensyn til de lokale møder anført, at et mødereferat (bilag 10 til den generelle meddelelse) beviser, at Hüls har deltaget i de møder, som angik Det Forenede Kongerige, og at Hüls i besvarelsen af begæringen om oplysninger (bilag 1, g, Hüls) har erkendt at have deltaget i de møder, der angik Skandinavien.

c) Rettens vurdering

- 189 Det bemærkes, at 27. betragtning til beslutningen, sammenholdt med 26. betragtning, andet afsnit, må fortolkes således, at det ikke gøres gældende, at hver producent enkeltvis påtog sig at træffe alle de foranstaltninger, der er nævnt dér, men at de enkelte producenter på forskellige tidspunkter ved møderne sammen med de øvrige producenter vedtog en helhed af foranstaltninger, der er nævnt i beslutningen, og som gik ud på at skabe gunstige betingelser for en prisforhøjelse, navnlig ved kunstigt at reducere udbuddet af polypropylen. Gennemførelsen af de enkelte foranstaltninger i denne helhed blev fordelt i henhold til en aftale mellem de forskellige producenter på grundlag af deres særlige situation.

190 Det må i denne forbindelse fastslås, at da sagsøgeren deltog i de møder (navnlig møderne af 13. maj, 2. og 21. september 1982 (bilag 24, 29 og 30 til den generelle meddelelse)), hvor disse foranstaltninger blev vedtaget, tilsluttede selskabet sig sammen med de øvrige producenter disse, idet det ikke har fremlagt bevis for det modsatte.

191 For så vidt angår »kontoledelse« skal Retten fastslå, at sagsøgeren deltog i fire møder (den 2.9.1982, den 2.12.1982, i marts 1983 og den 3.5.1983), hvorunder dette system blev diskuteret af producenterne, og det fremgår af referaterne af disse møder, at sagsøgeren herunder afgav oplysninger vedrørende sine kunder (bilag 29, 33, 37 og 38 til den generelle meddelelse). Det fremgår af følgende passage i referatet af mødet den 2. september 1982, at systemet med »kontoledelse« blev vedtaget:

»about the dangers of everyone quoting exactly DM 2.00 A.'s point was accepted but rather than go below DM 2.00 it was suggested & generally agreed that others than the major producers at individual accounts should quote a few pfs higher. Whilst customer tourism was clearly to be avoided for the next month or two it was accepted that it would be very difficult for companies to refuse to quote at all when, as was likely, customers tried to avoid paying higher prices to the regular suppliers. In such cases producers would quote but at above the minimum levels for October«.

(»med hensyn til faren ved, at alle opgav en pris på 2,00 DM, blev A.'s bemærkning accepteret, men frem for at gå under 2,00 DM blev det foreslået, og der var almindelig enighed om, at producenterne — bortset fra hovedleverandørerne til en bestemt kunde — skal angive en pris, der er få pfennig højere. Mens 'kunde-flakeri' klart skal undgås i den næste måned eller to, var der enighed om, at det vil være meget svært for selskaberne helt at afslå at give tilbud, når kunderne sandsynligvis forsøger at undgå at betale højere priser til de sædvanlige leverandører. I sådanne tilfælde vil producenterne afgive tilbud, men til priser, der ligger over niveauet for oktober«).

Tilsvarende blev det på mødet den 21. september 1982, som sagsøgeren deltog i, udtalt: »In support of the move, BASF, Hercules and Hoechst said they would be

taking plant off line temporarily« (»BASF, Hercules and Hoechst sagde, at de for at støtte forhøjelsen midlertidigt ville sætte et anlæg ud af drift«), og ved mødet den 13. maj 1982 udtalte Fina: »Plant will be shut down for 20 days in August« (»Fabrikken vil være lukket 20 dage i august«).

192 Iværksættelsen af dette system bekræftes af referatet af mødet den 3. maj 1983, hvori det anføres:

»A long discussion took place on Jacob Holm who is asking for quotations for the 3rd quarter. It was agreed not to do this and to restrict offers to the end of June. April / May levels were at DKR 6.30 (DM 1.72). Hercules was definitely in and should not have been so. To protect BASF, it was agreed that CWH(üls) + ICI would quote DKR 6.75 from now to end June (DM 1.85) ...«

(»En længere diskussion fandt sted vedrørende Jacob Holm, der har anmodet om prisnedsættelse for tredje kvartal. Mødedeltagerne besluttede ikke at gøre dette og at begrænse tilbuddene indtil udgangen af juni. I april og maj androg priserne ca. 6,30 DKR (1,72 DM). Det er klart, at Hercules var med og burde ikke have været det. For at beskytte BASF blev det besluttet, at CWH(üls) + ICI skulle angive en pris på 6,75 DKR fra nu og til udgangen af juni (1,85 DM) ...«).

Denne iværksættelse blev bekræftet ved ICI's besvarelse af begæringen om oplysninger (bilag 8 til den generelle meddelelse), hvori der anføres følgende vedrørende mødereferatet:

»In the Spring of 1983 there was a partial attempt by some producers to operate the 'Account Leadership' scheme... Since Hercules had not declared to the 'Account Leader' its interest in supplying Jacob Holm, the statement was made at this meeting in relation to Jacob Holm that 'Hercules were definitely in and should not have been so'. It should be made clear that this statement refers only to the Jacob Holm account and not to the Danish market. It was because of such action by Hercules and others that the 'Account Leadership' scheme collapsed after at most two months of partial and ineffective operation.

The method by which Hüls and ICI should have protected BASF was by quoting a price of DKR 6.75 for the supply of raffia grade polypropylene to Jacob Holm until the end of June.«

(»I foråret 1983 forsøgte nogle producenter at iværksætte systemet med kontole-delse... Da Hercules ikke havde meddelt kundeadministratoren, at Hercules var rede til at sikre leverancerne til Jacob Holm, blev det under dette møde vedrø-rende Jacob Holm fastslået, at 'det er klart, at Hercules var med, og ikke burde have været det'. Det skal understreges, at denne udtalelse kun vedrører kunden Jacob Holm og ikke det danske marked. Det var på grund af en sådan adfærd fra Hercules og andre, at systemet med kontoledelse faldt fra hinanden efter højst to måneder, hvorunder det kun havde fungeret delvist og ineffektivt.

Den metode, hvorved Hüls and ICI skulle have beskyttet BASF bestod i at citere en pris på 6,75 DKR for levering af polypropylen af raffiakvalitet til Jacob Holm indtil udgangen af juni.«)

193 Disse forskellige elementer afkræftes ikke af de argumenter, som sagsøgeren har fremført.

194 Det er nemlig uden betydning — også selv om det forudsættes godtgjort ved Coopers og Lybrand-undersøgelsen — at der fandt vigtige »kundevandringer« sted i 1982 og 1983. Den omstændighed, at sagsøgeren ikke har været den vigtigste leverandør til de virksomheder, ud for hvilke dens navn er anført, er heller ikke relevant, for så vidt som beslutningen ikke hviler på den antagelse, at systemet med »kontoledelse« var blevet iværksat med succes. Det bemærkes endvidere, at sagsøgeren, modsat det af selskabet anførte, i 1983 var den vigtigste leverandør til kunden Baumhüter, hvilket fremgår af Coopers og Lybrand-undersøgelsen.

- 195 For det andet har den omstændighed, at sagsøgerens navn er anført mellem parenteser i tabel 3, som er vedlagt referatet af mødet den 2. december 1982 (bilag 33 til den generelle meddelelse) ikke den betydning, som sagsøgeren tillægger den, nemlig at sagsøgeren — i modsætning til de producenter, hvis navn ikke er anført mellem parenteser — ikke har erklæret sig enig med hensyn til den foreslåede ordning, for så vidt som ICI, hvis medarbejdere har udarbejdet tabellen, også er opført mellem parenteser for så vidt angår ICI's kunder i Det Forenede Kongerige.
- 196 For det tredje afkræftes de ovennævnte konstateringer ikke af de forskelle, der er mellem den tabel, der er vedlagt referatet af mødet den 2. september 1982, og den tabel, som er vedlagt referatet af mødet den 2. december 1982, for så vidt som det angives, at diskussionerne vedrørende »kontoledelse« ganske vist blev udviklet gennem tiden, men dog ikke førte til selvmodsigende resultater.
- 197 Retten skal endvidere fastslå, dels at sagsøgeren i sit svar på begæringen om oplysninger (bilag 1, g, Hüls) erkender at have deltaget i lokale møder i Danmark, dels at formålet med disse møder bekræftes af referatet af mødet den 2. november 1982 (bilag 32 til den generelle meddelelse), som viser, at disse møder havde til formål at sikre anvendelse på lokalt niveau af de trufne foranstaltninger. Det anføres således i mødereferatet:

»*Scandinavia*. Saga reiterated their request for a larger share of the market — Claimed they needed to have price freedom to buy their way back into lost accounts but nevertheless were trying to follow the party line. Agreed we would call special meetings of Ho(echst), Hü(ls), M(onte) P(olimeri) + Saga to try + find way forward.«

(»*Skandinavien*. Saga gentog sit krav om en større markedsandel — selskabet hævdede at have behov for frit at kunne fastsætte sine priser for at kunne genvinde visse mistede kunder, men forsøgte ikke desto mindre at følge den af gruppen fastlagte linje. Saga erklærede at være enig i, at der blev afholdt særlige møder mellem Ho(echst), Hü(ls), M(onte) P(olimeri) + Saga for at prøve at finde en vej frem.«)

Disse konstateringer afkræftes heller ikke af den omstændighed, at indholdet af det dokument, som Kommissionen har fremlagt for at godtgøre sagsøgerens deltagelse i lokale møder i Storbritannien (bilag 10 til den generelle meddelelse), ikke gør det muligt at drage den af Kommissionen udledte slutning.

- 198 Hvad angår udøvelsen af pression mod visse producenter beviser referatet af mødet den 2. december 1982 (bilag 33 til den generelle meddelelse), sammenholdt med ICI's svar på begæringen om oplysninger, ubestrideligt, at de tyske producenter fremførte kritik mod Hüls, der deltog i dette møde, vedrørende selskabets prispolitik. Det fremgår af mødereferatet, at »Hercules said that they would not attend in the future in view of criticism from the Dutch and Germans« (»Hercules anførte, at selskabet ikke ville deltage i møder i fremtiden på grund af den kritik, der var blevet fremført af hollænderne og tyskerne«) og af ICI's svar, at henvisningen til »'criticism from the Dutch and Germans' related to criticism levelled at Hercules by Dutch and German producers for its pricing policy« (»'Hollændernes og tyskernes kritik' angik den kritik, der var rettet mod Hercules af hollænderne og tyskerne, der kritiserede Hercules for selskabets prispolitik«). Det bemærkes endvidere, at producenterne under mødet den 21. september 1982 allerede havde udøvet pression mod visse genstridige producenter, idet det fremgår, at »pressure was needed« (»det var nødvendigt at udøve pression«), især mod Anic (bilag 30 til den generelle meddelelse).

- 199 Det følger af det anførte, at Kommissionen har ført tilstrækkeligt bevis for, at sagsøgeren var blandt de polypropylenproducenter, som blev enige om de i beslutningen nævnte foranstaltninger, der skulle fremme iværksættelsen af prisinitiativerne.

D — Mængdemål og kvoter

a) Den anfægtede retsakt

- 200 Det anføres i beslutningen (31. betragtning, tredje afsnit), at der på mødet den 26. og 27. september 1979 »var enighed om behovet for en fast kvoteordning«, og der henvises i referatet af mødet til en ordning, der var blevet foreslået eller vedtaget i

Zürich, og som gik ud på at begrænse det månedlige salg til 80% af det gennemsnitlige salg i årets første otte måneder.

- 201 Endvidere anføres det i beslutningen (52. betragtning), at der før august 1982 blev foretaget forskellige former for markedsopdeling. Hver producent fik tildelt en procentvis andel af det anslåede marked, men der fandt på dette stadium ingen systematisk, forudgående begrænsning af den samlede produktion sted. Overslag over det samlede marked måtte derfor løbende revideres, og hver producents salg i absolutte mængder måtte tilpasses til den tildelte procentsats.
- 202 For 1979 blev der for hver enkelt producent fastsat mængdemål (i tons), der i det mindste delvis var baseret på deres faktiske salg i de foregående tre år. Tabeller fundet hos ICI viser det »reviderede mål« for hver enkelt producent for 1979 sammenholdt med de pågældende producenters faktiske salg i Vesteuropa i denne periode (54. betragtning til beslutningen).
- 203 I slutningen af februar 1980 blev producenterne enige om mål — igen udtrykt i tons — for 1980 på basis af et anslået årligt marked på 1 390 000 tons. Ifølge beslutningen (55. betragtning) blev der hos ATO og ICI fundet en række tabeller med de »fastsatte mål« for hver producent for 1980. Det oprindelige overslag på 1 390 000 tons viste sig at være for optimistisk. Hver producents kvote måtte derfor reduceres, så kvoterne kom til at stemme overens med et samlet forbrug i 1980 på kun 1 200 000 tons. Bortset fra ICI og DSM svarede producenterne faktiske salg i det væsentlige til deres mål.
- 204 Ifølge beslutningen (56. betragtning) var markedsdelingen for 1981 genstand for lange og komplicerede forhandlinger. Ved møderne i januar 1981 enedes man om, at hver producent som en midlertidig foranstaltning med det formål at lette iværksættelsen af prisinitiativet for februar til marts skulle begrænse sit månedlige salg til 1/12 af 85% af 1980-målet. Med henblik på at få fastlagt en mere permanent

ordning oplyste hver producent på møderne, hvilken mængde han håbede at kunne sælge i løbet af 1981. Sammenlagt var disse »ønskede mængder« imidlertid langt større end den forventede efterspørgsel. Trods flere kompromisforslag fra Shell og ICI blev der ikke opnået enighed om en endelig kvoteaftale for 1981. Som en nødløsning gik producenterne ud fra den enkelte producents kvote i det foregående år som teoretisk grundlag og indberettede deres faktiske salg i hver måned på møderne. Det faktiske salg blev således kontrolleret på grundlag af en teoretisk opdeling af det disponible marked, der var baseret på 1980-kvoterne (57. betragtning til beslutningen).

205 Det anføres i beslutningen (58. betragtning), at der for 1982 blev fremsat komplicerede forslag til kvoteordninger, der gik ud på at nå frem til en rimelig afvejning af forskellige faktorer, såsom hidtidige salgsresultater, ønsker og disponibel kapacitet. Det samlede marked, der skulle deles mellem producenterne, blev anslået til 1 450 000 tons. Nogle producenter fremlagde detaljerede planer til markedsdelingsordninger, mens andre nøjedes med blot at oplyse, hvad de forventede at kunne sælge. Monte og ICI forsøgte ved mødet den 10. marts 1982 at nå frem til en aftale. Det fremgår imidlertid af beslutningen (58. betragtning, sidste afsnit), at man som i 1981 ikke nåede frem til nogen endelig aftale. I årets første halvdel aflagde hver producent beretning om sin månedlige omsætning på møderne, og omsætningen blev sammenholdt med den pågældendes procentvise andel af salget i det foregående år. Ifølge beslutningen (59. betragtning) fortsatte forhandlingerne med henblik på at nå frem til en kvoteordning for 1983 på mødet i august 1982, og ICI førte bilaterale forhandlinger med hver af producenterne om denne nye ordning. Indtil der kunne indføres en sådan kvoteordning, blev producenterne opfordret til i anden halvdel af 1982 at begrænse deres månedlige salg til deres faktiske, procentvise andel af det samlede marked i de første seks måneder af 1982. I 1982 havde markedsandelene således for de mellemstore producenters vedkommende nået en vis balance, og i forhold til de tidligere år var de stabile for de fleste producenters vedkommende.

206 Ifølge beslutningen (60. betragtning) opfordrede ICI for 1983 alle producenter til at meddele størrelsen af den kvote, de selv ønskede tildelt, og foreslå, hvilken procentdel de øvrige producenter burde have tildelt. Monte, Anic, ATO, DSM, Linz, Saga og Solvay fremsatte hver især detaljerede forslag, ligesom de tre tyske producenter fremsatte et fælles forslag gennem BASF. De forskellige forslag blev behandlet på edb for at få beregnet et gennemsnit, der blev sammenholdt med de

enkelte producenters ønskede markedsandel. ICI kunne på grundlag heraf fremsætte forslag til retningslinjerne for en ny rammeaftale for 1983. Disse forslag blev drøftet på møderne i november og december 1982. Ved mødet den 2. december 1982 blev der diskuteret et forslag, der i første omgang kun dækkede årets første kvartal. Det fremgår af referatet af dette møde, der blev udarbejdet af ICI, at ATO, DSM, Hoechst, Hüls, ICI, Monte og Solvay samt Hercules fandt deres tildelte kvote »acceptabel« (63. betragtning til beslutningen). Oplysningerne underbygges af notater fra en telefonsamtale, ICI førte med Hercules den 3. december 1982.

207 Endvidere anføres det i beslutningen (63. betragtning, tredje afsnit), at et dokument, der blev fundet hos Shell, bekræfter, at der blev indgået en aftale, idet selskabet forsøgte ikke at overskride sin kvote. Dokumentet bekræfter endvidere, at en mængdekontrolordning blev videreført i andet kvartal 1983. For at holde markedsandelen i andet kvartal oppe i nærheden af 11% gav Shell-koncernen således sine nationale salgsselskaber ordre til at reducere salget. Det bekræftes af referatet af mødet den 1. juni 1983, at der fandtes en sådan aftale. Selv om der ikke i referatet nævnes kvoter, anføres det, at »eksperterne« udvekslede oplysninger om hver enkelt producents salg i den foregående måned, hvilket indicerer, at der fandtes en kvoteordning (64. betragtning til beslutningen).

208 Endelig anføres det i beslutningen (65. betragtning), at selv om der aldrig blev indført et system med sanktioner for overtrædelse af kvoterne, udgjorde den omstændighed, at hver producent på møderne skulle indberette, hvad vedkommende havde solgt i den foregående måned, med fare for at blive kritiseret af de øvrige producenter, hvis de fandt, at vedkommende havde solgt for meget, en tilskyndelse til ikke at overskride den tildelte kvote.

b) Parternes anbringender

209 Sagsøgeren har gjort gældende, at klagepunktet om, at sagsøgeren har deltaget i en aftale eller samordnet praksis vedrørende et system med tildeling af kvoter og

mængdemål, afkræftes af den omstændighed, at sagsøgerens andel af det vesteuropæiske marked siden 1979 stedse er faldet. Kommissionens anbringende om, at ændringerne i markedsandelene ikke beviser, at der ikke forelå nogen konkurrencebegrænsning, fordi der skal tages hensyn til nye virksomheder inden for sektoren, er kun relevant, såfremt samtlige virksomheder havde mistet markedsandele i samme omfang, hvilket ikke er tilfældet.

- 210 Sagsøgeren har anført, at selskabet modsat Kommissionens anbringender aldrig har indrømmet, at det for at skabe favorable betingelser for prisaftalernes succes var nødvendigt at indføre et system med vedvarende regulering af mængderne. Ganske vist er projekter fra visse virksomheder undertiden blevet diskuteret under møderne, men der har aldrig foreligget nogen aftale om et system til regulering af mængderne. De af Kommissionen fremlagte dokumenter, og navnlig de forskellige tabeller (bilag 55-62 til den generelle meddelelse), beviser alene, at der er fremsat forslag, og at der har fundet diskussioner om et sådant system sted. Selv om Hüls indrømmer, at virksomhederne i forbindelse med udveksling af oplysninger om fortiden undertiden har udvekslet oplysninger om deres salgsmængder i de foregående måneder, kan Kommissionen ikke af disse meningsudvekslinger udlede, at der er indgået ulovlige aftaler.
- 211 Sagsøgeren har endvidere kritiseret den måde, hvorpå Kommissionen har udarbejdet tabel 8 til beslutningen på grundlag af dokumenter, der faktisk kun indeholder en sammenligning mellem tidligere salgsmængder og de kvoter, der var diskuteret i forbindelse med det foreslåede kvotesystem (bilag 17, 59, 60 og 65 til den generelle meddelelse).
- 212 Kommissionen har for hvert enkelt omhandlet periode anfægtet de dokumenter, som Kommissionen påberåber sig til støtte for sine klagepunkter.
- 213 For så vidt angår 1979 bestrider sagsøgeren bevisværdien af den på tysk affattede tabel (bilag 56 til den generelle meddelelse) og tabellen med overskriften »Producers' Sales to West Europe«, der blev fundet hos ICI (bilag 55 til den generelle meddelelse), for det første, fordi angivelsen af Hüls' navn i disse tabeller ikke gør

det muligt at drage den slutning, at selskabet var repræsenteret under møderne; for det andet, fordi disse dokumenter kun indeholder tal vedrørende salg i 1976-1979 og fordi kolonnen »revised target« i den første tabel både kan repræsentere virksomhedernes forventede salg og et forslag om kvoter. Det drejer sig kun om et internt dokument bestemt til udarbejdelse af et forslag om kvoter for 1980. Desuden viser referatet af mødet den 26. og 27. september 1979 (bilag 12 til den generelle meddelelse), hvorefter virksomhederne har »recognized that tight quota system essential« (»anerkendt at et strengt kvotesystem var nødvendigt«), at der ikke kunne være indgået nogen aftale på dette tidspunkt.

- 214 Sagsøgeren har i replikken bestridt Kommissionens anbringende, hvorefter tabellen med overskriften »Producers' Sales to West Europe« (bilag 55 til den generelle meddelelse) ikke har kunnet udarbejdes uden medvirken af forskellige producenter, idet denne tabel og andre tabeller er blevet udarbejdet på grundlag af overslag opstillet ved hjælp af Fides-statistikker, hvilket fremgår af den af ophavsmanden til tabellerne understregede forskel mellem de heri nævnte tal og de nævnte statistikker.
- 215 For 1980 beviser den omstændighed, at der i forskellige tabeller (bilag 56-59 til den generelle meddelelse), som kun drejer sig om forslag, for Hüls generelt tales om kvotemål på 80 kilotons, hverken eksistensen af en tilsvarende aftale, eller at sagsøgeren har tilsluttet sig en sådan aftale. Den omstændighed, at der altid er blevet foreslået samme kvote for sagsøgeren, taler derimod for, at sagsøgeren netop ikke har deltaget i disse diskussioner. Den for sagsøgeren opførte kvote er således et simpelt beregningselement, der er udarbejdet af de øvrige deltagere. Desuden ville Hüls aldrig have accepteret en kvote, der ville have tvunget selskabet til at give afkald på uforholdsmæssige markedsandele til fordel for konkurrenterne. Sagsøgeren bestrider navnlig bevisværdien af en tabel med overskriften »Polypropylene — Sales target 1980 (kt)« (»Polypropylen — Salgsmål 1980 (kt)«), af 26. februar 1980 (bilag 60 til den generelle meddelelse). Kommissionen gik nemlig ud fra, at samtlige de i tabellen nævnte virksomheder samtykkede i kvoterne. Det fremgår imidlertid af selve tabellerne, at visse virksomheder havde udtrykt forbehold med hensyn til de tildelte kvoter, idet det tal, der er anført ud for deres navn, er forsynet med bemærkningen »to be rechecked« (»skal kontrolleres«). Da et kvotesystem kun har kunnet fungere, såfremt samtlige producenter havde samtykket heri, kan der følgelig gås ud fra, at der ikke blev indgået en aftale for dette år. Dette bekræftes endvidere af den tabel, der er vedlagt referatet af to producentmøder i januar 1981 (bilag 17 til den generelle meddelelse), der modsiger den kvote,

der påstås at være tildelt sagsøgeren i den ovennævnte tabel (bilag 60 til den generelle meddelelse), fordi den for sagsøgeren angiver et salgsmål på 69,6 kilotons.

- 216 For så vidt angår 1981 bestrider sagsøgeren, at der blev valgt en midlertidig løsning i mangel på en aftale. Sagsøgeren bestrider bevisværdien af den tabel, der er vedlagt referatet af møderne i januar 1981 (bilag 17 til den generelle meddelelse), hvis ordlyd viser, at det også her kun drejer sig om forslag:

»In the meantime monthly volume would be restricted to $\frac{1}{12}$ of 85% of the 1980 target.«

(»I mellemtiden reduceres det månedlige salg til $\frac{1}{12}$ af 85% af målet for 1980«).

Sagsøgeren bestrider endvidere, at der i 1981 eksisterede et system med fortsat kontrol med de mængder, der blev bragt på markedet af de forskellige producenter. Den foretagne informationsudveksling vedrørte kun de tidligere solgte mængder og ikke de fremtidige, hvilket fremgår af den tabel, der er vedlagt som bilag 61 til den generelle meddelelse om klagepunkter.

- 217 Også for 1982 bestrider sagsøgeren, at der blev vedtaget en foreløbig løsning. Det dokument, som Kommissionen har henvist til til støtte for dette anbringende, et notat fra ICI af 10. marts 1982, er ikke blevet tilstillet sagsøgeren. Desuden modsiges Kommissionens anbringende om, at de forskellige producenters markedsandele i praksis forblev uændret i 1982, af tabel 1 til selve beslutningen. Endvidere viser et notat fra ICI af december 1982 (bilag 35 til den generelle meddelelse), at »absence of a volume agreement« (»mangel på en aftale om mængder«) også vedrører 1982. Dette bekræftes endvidere af forskellene mellem forslagene fra de forskellige producenter med hensyn til de kvoter, der skulle tildeles de øvrige producenter (bilag 79-83 til den generelle meddelelse).

- 218 For så vidt angår 1983 modsiges den enighed, som ifølge Kommissionen var blevet etableret med hensyn til en kvoteordning for 1983, af tabel 2, der er vedlagt referatet af mødet den 2. december 1982 (bilag 33 til den generelle meddelelse). Den har nemlig overskriften »proposal« (»forslag«) og stemmer herved overens med et internt notat fra ICI (bilag 35 til den generelle meddelelse), hvori mangelen på en aftale udtrykkeligt beklages, hvilket Kommissionen selv har erkendt. Det fremgår klart af brugen af parenteser i nævnte tabel, at visse virksomheder nægtede at samtykke i dette forslag om kvoter. Da et sådant system kun kunne fungere, såfremt samtlige producenter deltog heri, må det antages, at der ikke forelå en aftale om kvoteordning for første kvartal 1983.
- 219 Sagsøgeren bestrider endvidere, at der forelå en kvoteordning for andet kvartal 1983. Bilag 84 til den generelle meddelelse om klagepunkter har ikke den bevisværdi, som Kommissionen tillægger det. Dokumentet stammer fra 1982 og indeholder kun et forslag med hensyn til første halvår 1983. Ifølge Kommissionens opfattelse var der i 1982 endnu ikke opnået enighed om en kvoteordning for 1983. Desuden er der ikke i dokumentet noget som helst holdepunkt for en aftale mht. andet kvartal 1983. Ifølge sagsøgeren beviser referatet af et møde i juni 1983 (bilag 40 til den generelle meddelelse) på ingen måde, at sagsøgeren har deltaget i en kvoteaftale for andet kvartal 1983, eller at sagsøgeren har deltaget i overvågningen af sådanne kvoter. Dokumentet attesterer alene, at visse virksomheder har givet oplysninger om deres salgsmængder i maj måned. Det kan ikke udledes af et sådant dokument, at der er indgået og gennemført en kvoteaftale og et overvågningsystem. Sagsøgeren har endvidere bestridt bevisværdien af et notat fra Shell (bilag 90 til den generelle meddelelse), der på grund af sin interne karakter ikke kan bevise indgåelsen af en aftale med andre virksomheder.
- 220 Kommissionen har derimod hævdet, at der er blevet indgået kvoteaftaler for 1979, 1980 og 1983. For 1981 og 1982 er der derimod ikke blevet indgået nogen endelig aftale, men der er dog blevet vedtaget foreløbige løsninger.
- 221 Kommissionen har anført, at sagsøgerens deltagelse i kvoteaftalerne for 1979 utvetydigt fremgår af en tabel med overskriften »Producers' Sales to West Europe«

(bilag 55 til den generelle meddelelse). Tabellen indeholder de forskellige producenters salg i 1976, 1977 og 1978, der er blevet lagt til grund for fordelingen af markedsandele i 1979. Tabellen indeholder endvidere en kolonne med overskriften »revised target« for samme år. Kommissionen mener, at målpriserne for 1979 blev udarbejdet i 1979 og ikke i 1980. Desuden bekræftes dette dokument ligeledes af referatet af et producentmøde afholdt den 26. og 27. september 1979 (bilag 12 til den generelle meddelelse), som viser, at spørgsmålet om kvoter blev diskuteret på dette tidspunkt, og at deltagerne anså et strengt kvotesystem for nødvendigt.

222 Kommissionen har i duplikken anført, at sagsøgerens bemærkninger om forskellene mellem tallene i tabellen i forhold til Fides-statistikkerne bekræfter, at oplysningerne er blevet givet af producenterne selv og ikke fastlagt på grundlag af Fides-systemet. Det ses nemlig ikke, hvad der i modsat fald kunne have ført til antagelsen af en salgsmængde, der afveg fra Fides-statistikkerne. Desuden er der ikke holdepunkter for, at det drejer sig om overslag.

223 For så vidt angår 1980, har Kommissionen gjort gældende, at der blev indgået en kvoteaftale. Den har til støtte herfor navnlig henvist til en tabel af 28. februar 1980 med overskriften »Polypropylene — Sales target 1980 (kt)«, der blev fundet hos ATO (bilag 60 til den generelle meddelelse). I denne tabel sammenlignes for alle de vesteuropæiske producenter »1980 target«, »opening suggestions«, »proposed adjustments« og »agreed targets 1980«. Dette dokument viser, hvorledes kvoterne er blevet fastsat. Kommissionens opfattelse underbygges af referatet af to møder i januar 1981 (bilag 17 til den generelle meddelelse), hvorunder salgsmålene blev sammenlignet med de mængder, de enkelte producenter faktisk havde solgt. Kommissionen har understreget, at formålet med kvoteordningen var at stabilisere markedsandelene. Aftalerne er derfor udtrykt i markedsandele, der efterfølgende blev omregnet til mængdemål for at kunne anvendes som referencetal. Var der ikke foretaget en sådan omregning, havde det ikke været muligt at fastslå, fra hvilket tidspunkt en deltager i kartellet skulle bremse sit salg i henhold til aftalerne. Af hensyn hertil var det nødvendigt at fastsætte den totale salgsmængde. Det oprindelige overslag for 1980 viste sig at være for optimistisk, og de totale salgsmængder, der oprindeligt var fastsat, måtte ændres flere gange, således at de mængder, der var tildelt de enkelte virksomheder, blev justeret. Kommissionen har til støtte for

denne forklaring fremlagt en sammenlignende tabel over de forskellige producenters markedsandele, hvoraf det fremgår, at de i de to dokumenter nævnte tal hviler på nøjagtig samme markedsandele for hver enkelt producent. Kommissionen mener således at have ført bevis for, at der forelå en kvoteordning for 1980.

- 224 Med hensyn til 1981 har Kommissionen erkendt, at der ikke kunne indgås en kvoteaftale for hele året. Producenterne blev dog som en midlertidig foranstaltning enige om i februar og marts at reducere deres månedlige salg til $\frac{1}{12}$ af 85% af det »mål«, der var aftalt for det foregående år, således som det fremgår af referatet af to møder i januar 1981. For de øvrige måneder var der tale om en ordning med løbende kontrol med de mængder, de forskellige producenter udbød på markedet.
- 225 For så vidt angår 1982 forelå der samme situation som i 1981. Selv om der ikke blev indgået en kvoteaftale, fortsattes kontrollen med de forskellige producenters markedsandele under møderne den 9. juni og 20. august 1982 (bilag 25 og 28 til den generelle meddelelse) samt under møderne i oktober, november og december 1982 (bilag 31-32 til den generelle meddelelse). Kommissionen har anført, at der for denne periode opretholdtes en relativ stabilitet med hensyn til markedsandele. Dette fremgår af et dokument fra ATO (bilag 72 til den generelle meddelelse), der betegner situationen som værende kendetegnet ved »quasi-consensus«. Kommissionen bestrider de argumenter, som sagsøgeren har udledt af ICI's interne notat (bilag 35 til den generelle meddelelse), hvis sammenhæng angiver, at der ved forberedelsen af møderne i december 1982 udtryktes beklagelse mht. mangelen på en kvoteaftale for 1983 og ikke for 1982. Kommissionen har endvidere henvist til konstateringerne i beslutningens 58. og 59. betragtning.
- 226 Endvidere har Kommissionen anført, at den er i besiddelse af oplysninger om »ønskede mængder« og forslag, som producenterne efter anmodning fra ICI fremkom med for dem selv og de andre producenter, og som blev meddelt ICI med henblik på indgåelse af en kvoteaftale for 1983 (bilag 74-84 til den generelle meddelelse). Forslagene blev behandlet på edb for at få beregnet et gennemsnit, der blev sammenholdt med de enkelte producenters ønskede mængder (bilag 85 til den generelle meddelelse). Ud over disse dokumenter har Kommissionen henvist til et internt notat fra ICI med overskriften »Polypropylene framework 1983« (bilag 86 til den generelle meddelelse), hvori ICI beskriver de generelle retningslinjer for en

fremtidig kvoteaftale, og til et andet internt notat fra ICI med overskriften »Polypropylene framework« (bilag 87 til den generelle meddelelse), hvoraf det fremgår, at ICI anså en kvoteaftale for absolut nødvendig.

- 227 Kommissionen har anført, at talrige sammenfaldende beviser godtgør eksistensen af en kvoteaftale for første kvartal. Kommissionen har herved for det første henvist til tabel 2, der er vedlagt referatet af mødet den 2. december 1982 (bilag 33 til den generelle meddelelse). Denne tabel angiver for hver producent en kvote, der for størstedelens vedkommende er forsynet med en stjerne, der henviser til udtrykket »acceptable«, som er anført under tabellen. Det kan heraf udledes, at der var blevet truffet et væsentligt skridt henimod opfyldelsen af en kvoteaftale, eftersom samtlige producenter havde godkendt princippet om en sådan aftale, og fordi størstedelen af dem havde accepteret den individuelle kvote, som de var blevet tildelt. Det fremgår endvidere af et internt notat fra ICI af december 1982 (bilag 35 til den generelle meddelelse), at ICI allerede i begyndelsen af 1983 havde anset udarbejdelsen af en kvoteaftale for uomgængelig for kartellets gnidningsløse funktion. Disse dokumenter viser, at der var opnået enighed om betydelige anstrengelser for at nå frem til en kvoteaftale for første kvartal 1983.

- 228 Kommissionen har videre anført, at forslagene førte til, at der blev indgået en aftale. Kommissionen har herved med hensyn til første kvartal henvist til et internt notat fra Shell (bilag 90 til den generelle meddelelse), der viser, at dette selskab tiltrådte en kvoteaftale for 1983, idet det meddelte sine datterselskaber, at de skulle reducere salget for at overholde kvoten (»This compares with W. E. Sales in 1Q of 43 kt: and would lead to a market share of approaching 12% and well above the agreed Shell target of 11%« (»Dette tal skal sammenlignes med et salg i Vesteuropa på 43 kt i første kvartal, og ville føre til en markedsandel, der nærmer sig 12% og ligger en del over Shell's aftalte mål på 11%«)). For at en sådan aftale kunne fungere og få tilslutning fra de involverede virksomheder, måtte den ifølge Kommissionen finde anvendelse på alle virksomheder inden for en branche. Sagsøgeren må derfor nødvendigvis have deltaget i denne aftale, selv om Kommissionen ikke med sikkerhed har kunnet fastslå, hvad selskabets kvote var.

- 229 Det samme gælder med hensyn til andet kvartal 1983, hvilket underbygges af referatet af mødet den 1. juni 1983 (bilag 40 til den generelle meddelelse) og en tabel, hvori »1983 aspirations« fastlægges på grundlag af omsætningen i første halvår af 1982 (bilag 84 til den generelle meddelelse). Disse dokumenter viser ifølge Kommissionen, at udvekslingen af oplysninger om salgsmængder blev anvendt til at kontrollere kvoterne.
- 230 Hvad angår de af sagsøgeren mistede markedsandele har Kommissionen anført, at dette spørgsmål er uden interesse for denne sag, og at tabet under alle omstændigheder var relativt begrænset, og at det derfor ikke kan afkræfte eksistensen af de kvoteaftaler, som bekræfter den bemærkelsesværdige stabilitet af producenternes markedsandele i den af aftalerne dækkede periode.

c) Rettens vurdering

- 231 Det bemærkes, at sagsøgeren fra udgangen af 1978 eller begyndelsen af 1979 deltog fast i de regelmæssige møder for polypropylenproducenter, hvorunder producenterne drøftede deres salgsmængder og udvekslede oplysninger herom.
- 232 Samtidig med, at sagsøgeren deltog i møderne, fremgår selskabets navn også af forskellige tabeller (bilag 55-61 til den generelle meddelelse), hvis indhold klart viser, at de skulle anvendes til at fastlægge salgsmål. De fleste sagsøgere har i deres svar på et skriftligt spørgsmål fra Retten indrømmet, at det ikke havde været muligt at opstille de tabeller, der blev fundet hos ICI, ATO og Hercules, på grundlag af statistikker fra Fides-systemet. ICI har i øvrigt i sit svar på begæringen om oplysninger (bilag 8 til den generelle meddelelse) vedrørende en af disse tabeller oplyst, at »the source of information for actual historic figures in this table would have been the producers themselves« (»kilden til oplysningerne om faktiske historiske tal i denne tabel må have været producenterne selv«). Kommissionen lagde

derfor med rette til grund, at oplysningerne i tabellerne var givet af Hüls i forbindelse med de møder, selskabet deltog i. Følgelig kan det argument, som sagsøgeren har udledt af den omstændighed, at de nævnte tabeller er interne dokumenter, som er udarbejdet på grundlag af Fides-statistikker, ikke tages til følge.

233 Med det ordvalg, der er anvendt i tabellerne vedrørende 1979 og 1980 (som f.eks. »revised target«, »opening suggestions«, »proposed adjustments« og »agreed targets«), kan det lægges til grund, at der blev opnået enighed mellem producenterne.

234 Hvad nærmere angår 1979 finder Retten på grundlag af referatet af mødet den 26. og 27. september 1979 (bilag 12 til den generelle meddelelse) og den udaterede tabel med overskriften »Producers' Sales to West Europe«, der blev fundet hos ICI (bilag 55 til den generelle meddelelse), og hvori der for alle de vesteuropæiske polypropylenproducenter er angivet deres omsætning i kilotons for 1976, 1977 og 1978 samt tal i kolonnerne »1979 actual«, »revised target« og »79«, at der ved mødet var enighed om, at kvoteordningen i årets tre sidste måneder måtte strammes op. Det fremgår således af ordet »tight« sammenholdt med begrænsningen af salget til 80% af $\frac{1}{12}$ af det fastsatte årlige salg, at den oprindeligt fastlagte ordning for 1979 måtte strammes op i de tre sidste måneder. Denne fortolkning af referatet underbygges af den nævnte tabel, fordi denne tabel under overskriften »79« i sidste kolonne til højre for kolonnen »revised target« indeholder tal, der må svare til de oprindeligt fastsatte kvoter. Kvoterne måtte begrænses, fordi de var fastlagt på grundlag af en for optimistisk vurdering af markedet, således som det også var tilfældet for 1980. Disse konstateringer påvirkes ikke af, at ICI — som nævnt i beslutningens 31. betragtning, tredje afsnit — henviste til en ordning, »der var blevet foreslået eller vedtaget i Zürich, og som gik ud på at begrænse det månedlige salg til 80% af det gennemsnitlige salg i årets første otte måneder«. Denne henvisning sammenholdt med 54. betragtning til beslutningen må netop forstås således, at der tidligere var fastsat salgsmål for det månedlige salg i de første otte måneder af 1979.

- 235 Følgelig må sagsøgerens argument om, at referatet af mødet den 26. og 27. september 1979 (bilag 12 til den generelle meddelelse) godtgør, at der ikke forelå nogen kvoteordning for 1979, forkastes.
- 236 Hvad angår 1980 finder Retten, at det af den tabel af 26. februar 1980, der blev fundet hos ATO (bilag 60 til den generelle meddelelse), og som indeholder en kolonne med overskriften »agreed targets 1980«, samt af referaterne af møderne i januar 1981 (bilag 17 til den generelle meddelelse), hvorunder producenterne, herunder sagsøgeren, sammenlignede de faktisk solgte mængder (»Actual kt«) med de fastlagte mål (»Target kt«), fremgår, at der for hele året var fastsat salgsmål. Det skal herved bemærkes, at den forskel mht. de tal, der er anført for sagsøgeren som »mål« for 1980 i tabellen af 26. februar 1980, hvori der er anført 80 kilotons, og i referatet af møderne i januar 1981, hvor der er anført 69,6 kilotons, ikke kan afkræfte denne konstatering, da producenternes forudsigelser for 1980 i løbet af dette år måtte ændres i nedadgående retning, hvilket medførte en forholdsmæssig forringelse af de kvoter, der var tildelt sagsøgeren og de øvrige producenter. I februar 1980 var de fastsatte kvoter baseret på en markedsandel på 1 390 kilotons i kolonnen »agreed targets 1980«, mens det i januar 1981 viste sig, at markedet kun androg 1 200 kilotons.
- 237 Ligeledes kan den omstændighed, at de mål, der var tildelt sagsøgeren, var identiske i de forskellige tabeller for 1980 og 1981, ikke godtgøre, at det drejede sig om et tal, hvis fastsættelse sagsøgeren ikke havde deltaget i.
- 238 Endelig kan angivelsen i tabellen af 26. februar 1980 »to be rechecked« (»skal kontrolleres«) ikke rejse tvivl om eksistensen af en enighed, som bekræftes af tabellen af 8. oktober 1980 (bilag 57 til den generelle meddelelse), men angiver blot, at der på det pågældende tidspunkt stadig skulle foretages undersøgelser.

239 Det skal tilføjes, at det fremgår af referatet af møderne i januar 1981, hvori Hüls deltog i det andet møde, at Hüls afgav oplysninger om salgstal for 1980, for at sammenligne dem med de salgsmål, der var fastlagt og accepteret for 1980.

240 Med hensyn til 1981 bemærkes, at det over for producenterne er gjort gældende, at de deltog i forhandlingerne med henblik på at nå frem til en kvoteaftale for dette år, at de i forbindelse hermed gav meddelelse om deres ønskede salgsmængder, og at de som en midlertidig foranstaltning, indtil der blev indgået en sådan aftale, blev enige om i februar og marts 1981 at reducere deres månedlige salg til $\frac{1}{12}$ af 85% af det »mål«, der var aftalt for 1980, at de for resten af året påtog sig den samme teoretiske kvote som i det foregående år, at de hver måned gav oplysninger om deres salg ved møderne, og at de kontrollerede, at deres salg lå inden for den tildelte teoretiske kvote.

241 At der fandt forhandlinger sted mellem producenterne med henblik på at indføre en kvoteordning, og at de under disse forhandlinger meddelte deres »ønskede mængder«, bekræftes af forskellige dele af bevismaterialet, bl.a. tabeller, hvori der for hver producent angives faktisk omsætning (»actual«) og »targets« for 1979 og 1980 samt »aspirations« for 1981 (bilag 59, 60 og 61 til den generelle meddelelse), en tabel, der er affattet på italiensk, og hvori der for hver producent angives vedkommendes kvote for 1980, andre producenters forslag med hensyn til, hvilken kvote vedkommende skulle tildeles for 1981, og producentens egne »ambitions« for 1981 (bilag 62 til den generelle meddelelse), samt et internt notat fra ICI (bilag 63 til den generelle meddelelse), hvori der er en beskrivelse af udviklingen i forhandlingerne, og det anføres:

»Taking the various alternatives discussed at yesterday's meeting we would prefer to limit the volume to be shared to no more than the market is expected to reach in 1981, say 1.35 million tonnes. Although there has been no further discussion with Shell, the four majors could set the lead by accepting a reduction in their 1980 target market share of about 0.35% provided the more ambitious smaller producers such as Solvay, Saga, DSM, Chemie Linz, Anic / SIR also tempered their demands. Provided the majors are in agreement the anomalies could probably be best handled by individual discussions at Senior level, if possible before the meeting in Zurich.«

(»Af de forskellige alternativer, der blev drøftet på mødet i går, vil vi foretrække, at den mængde, der skal fordeles, begrænses til det forventede marked i 1981, dvs. 1,35 mio. tons. Selv om der ikke har været yderligere forhandlinger med Shell, kunne de fire store gå foran og acceptere en reduktion i deres mål for markedsandelen i 1980 på ca. 0,35% under forudsætning af, at de mere ambitiøse blandt de mindre producenter som Solvay, Saga, DSM, Chemie Linz og Anic / SIR også nedsætter deres krav. Såfremt de store er enige, kan problemerne sikkert bedst løses ved individuelle drøftelser på chef-niveau, helst inden mødet i Zürich.«)

Dette dokument er vedlagt en opstilling med forslag til kompromis, hvori den enkelte producents resultat sammenlignes med 1980 (»% of 1980 target«).

- 242 Det fremgår af referatet af møderne i januar 1981, at det som en midlertidig foranstaltning blev vedtaget, at det månedlige salg i februar og marts 1981 skulle reduceres til $\frac{1}{12}$ af 85% af det mål, der var aftalt for det foregående år. Det anføres således i referatet:

»In the meantime (February-March) monthly volume would be restricted to $\frac{1}{12}$ of 85% of the 1980 target with a freeze on customers.«

(»I mellemtiden (februar-marts) reduceres det månedlige salg til $\frac{1}{12}$ af 85% af målet for 1980, og der lukkes for tilgang af kunder.«)

- 243 Det forhold, at producenterne for resten af året påtog sig den samme teoretiske kvote som i det foregående år og kontrollerede, at deres salg lå inden for denne kvote, ved hver måned at udveksle oplysninger om deres salg, er bevist ved tre dokumenter i sammenhæng. Det drejer sig for det første om en tabel af 21. december 1981 (bilag 67 til den generelle meddelelse), hvori der for hver producent er angivet salget opdelt på måneder, og de sidste tre kolonner vedrørende november og december samt årets samlede salg er tilføjet i hånden. Endvidere drejer det sig om en udateret tabel, der er affattet på italiensk, med overskriften »Scarti per so-

cietà« (»Fravigelser opdelt på selskaber« (bilag 65 til den generelle meddelelse)). I tabellen, der blev fundet hos ICI, sammenlignes for hver producent for perioden januar — december 1981 tallene for faktisk salg (»actual«) med de teoretiske tal (»theoretic«). Endelig drejer det sig om en udateret tabel, der blev fundet hos ICI (bilag 68 til den generelle meddelelse). Heri sammenlignes den enkelte producents omsætning og markedsandel i perioden januar — november 1981 med de tilsvarende tal for 1979 og 1980, og på grundlag heraf er der udarbejdet en prognose for slutningen af året.

- 244 Den første tabel viser således, at producenterne udvekslede oplysninger om deres månedlige salg. Når dette sammenholdes med sammenligningerne mellem disse tal og de faktiske tal for 1980 — som foretages i de to andre tabeller, der vedrører samme periode — underbygger det forhold, at producenterne på denne måde udvekslede oplysninger, som en erhvervsdrivende normalt behandler strengt fortroligt, beslutningens konklusioner.
- 245 At sagsøgeren deltog i disse forskellige handlinger fremgår dels af, at selskabet deltog i møder, hvorunder disse handlinger blev foretaget, navnlig møderne i januar 1981, dels af, at selskabets navn nævnes i de ovennævnte dokumenter. Det bemærkes i øvrigt, at ICI i sit svar på et skriftligt spørgsmål fra Retten — som andre sagsøgere har henvist til i deres svar — om nogle af tallene i disse tabeller har oplyst, at det ikke havde været muligt at udlede dem af statistikkerne fra Fides-systemet.
- 246 For så vidt angår 1982 bemærkes, at det over for producenterne er gjort gældende, at de deltog i forhandlingerne med henblik på at nå frem til en kvoteaftale for dette år, at de i forbindelse hermed gav meddelelse om deres ønskede salgsmængder, at de — da der ikke blev indgået en endelig aftale — ved møderne orienterede om deres månedlige omsætning i første halvår, som blev sammenlignet med den procentvise andel af salget i det foregående år, og at de i andet halvår bestræbte sig på at begrænse deres månedlige salg til den procentvise markedsandel i årets første halvdel.

247 Det forhold, at der fandt forhandlinger sted mellem producenterne med henblik på at indføre en kvoteordning, og at de i forbindelse hermed udvekslede oplysninger om deres ønsker, bekræftes for det første af et dokument med overskriften »Scheme for discussions 'quota system 1982'« (bilag 69 til den generelle meddelelse), hvori der for alle de virksomheder, beslutningen er rettet til, med undtagelse af Hercules, er angivet den mængde, som de hver især mente at have ret til, og for nogle producenter (alle med undtagelse af Anic, Linz, Petrofina, Shell og Solvay) den mængde, der efter deres opfattelse skulle tildeles de andre producenter. For det andet drejer det sig om et notat fra ICI med overskriften »Polypropylene 1982, Guidelines« [bilag 70, litra a), til den generelle meddelelse], hvori ICI analyserer de igangværende forhandlinger. For det tredje er der tale om en tabel af 17. februar 1982 [bilag 70, litra b), til den generelle meddelelse], hvori de forskellige forslag til fordeling af salget sammenlignes — i det ene af disse forslag, der har overskriften »ICI Original Scheme«, foretages der af Monte i en anden, håndskrevet tabel mindre ændringer i en kolonne med overskriften »Milliavacca 27/1/82« [det er navnet på en medarbejder hos Monte; bilag 70, litra c), til den generelle meddelelse]. Endelig er der tale om en tabel, der er affattet på italiensk (bilag 71 til den generelle meddelelse), og som indeholder et komplekst forslag (beskrevet i beslutningens 58. betragtning, tredje afsnit i. f.).

248 Der er ført bevis for de foranstaltninger, der blev truffet i første halvår, ved referatet af mødet den 13. maj 1982 (bilag 24 til den generelle meddelelse), hvori det anføres:

»To support the move a number of other actions are needed a) limit sales volume to some agreed prop. of normal sales.«

[»For at støtte prisforhøjelsen må der træffes en række andre foranstaltninger a) begrænse salget til en vis aftalt del af det normale salg.«]

At disse foranstaltninger blev gennemført, bekræftes af referatet af mødet den 9. juni 1982 (bilag 25 til den generelle meddelelse), der er vedlagt en tabel, hvori der for hver producent er angivet det faktiske tal (»actual«) for salget i januar — april 1982 sammenlignet med et teoretisk tal »based on 1981 av[erage] market share«, af referatet af mødet den 20. og 21. juli 1982 (bilag 26 til den generelle meddelelse), for så vidt angår perioden fra januar til maj 1982, og af referatet af mødet den 20. august 1982 (bilag 28 til den generelle meddelelse), for så vidt angår perioden fra januar — juli 1982.

249 De foranstaltninger, der blev truffet for andet halvår, er bevist ved referatet af mødet den 6. oktober 1982 (bilag 31 til den generelle meddelelse), hvori det anføres: »In October this would also mean restraining sales to the Jan / June achieved market share of a market estimated at 100 kt« og »Performance against target in September was reviewed« (»I oktober vil dette indebære, at salget begrænses til den markedsandel, der blev opnået fra januar til juli, på grundlag af et forventet marked på 100 kt« og »De resultater, der var opnået i september, blev vurderet i forhold til målet«). Dette referat er vedlagt en tabel med overskriften »September provisional sales versus target (based on Jan-June market share applied to demand est(imated) at 120 kt« — (»Foreløbigt salg i september i forhold til målet (beregnet på grundlag af markedsandelen i januar til juni ud fra en forventet efterspørgsel på 120 kt«). Det bekræftes af referatet af mødet den 2. december 1982 (bilag 33 til den generelle meddelelse), at disse foranstaltninger blev opretholdt. Referatet er vedlagt en tabel, hvori det faktiske salg i november 1982 (»Actual«) sammenlignes med teoretiske tal (»Theoretical«) beregnet på grundlag af »J-June % of 125 kt«. I denne henseende kan den omstændighed, at der i et internt notat fra ICI af december 1982 (bilag 35 til den generelle meddelelse) beklages mangelen på en kvoteaftale, ikke afkræfte denne konstatering, for så vidt som det, der beklages, er mangelen på en aftale for 1983, hvilket fremgår af følgende passus:

»I feel it is essential for the meeting to decide on the first quarter volume as any delay until January would mean that a very significant part of the agreement period will already have been committed... Also, the agreement must start in January if any benefits accruing from it will be recognised before the end of March.«

(»Jeg mener, at det er vigtigt (det drejer sig klart om mødet den 21.12.1982), at der træffes en beslutning om salgsmængderne for første kvartal, idet enhver forsinkelse indtil januar ville betyde, at der allerede består forpligtelser for en betydelig del af aftaleperioden... Aftalen skal have virkning fra januar, hvis den skal kunne fremkalde mærkbare virkninger inden udgangen af marts.«)

250 For så vidt angår 1981 og de to halvår af 1982 finder Retten, at Kommissionen af det forhold, at der ved de regelmæssige møder var en gensidig kontrol af, at der blev gennemført et system med begrænsning af det månedlige salg på grundlag af

salget i en tidligere periode, med rette har udledt, at dette system var vedtaget af mødedeltagerne.

- 251 For så vidt angår 1983 bemærkes, at det fremgår af de dokumenter, Kommissionen har fremlagt (bilag 33, 85 og 87 til den generelle meddelelse), at polypropylenproducenterne i slutningen af 1982 og begyndelsen af 1983 drøftede en kvoteordning for 1983, at sagsøgeren deltog i de møder, hvor disse drøftelser fandt sted, og at selskabet i denne forbindelse gav oplysninger om sit salg, og at der i tabel 2 til referatet af mødet den 2. december 1982 (bilag 33 til den generelle meddelelse) er anført ordet »acceptable« ved siden af den kvote, der er anført ud for sagsøgerens navn.
- 252 Sagsøgeren deltog således i forhandlingerne med henblik på at nå frem til en kvoteordning for 1983.
- 253 Hvad angår spørgsmålet om, hvorvidt forhandlingerne faktisk førte til et resultat med hensyn til de to første kvartaler af 1983, således som det anføres i beslutningen (63. betragtning, tredje afsnit, og 64. betragtning), bemærkes, at det fremgår af referatet af mødet den 1. juni 1983 (bilag 40 til den generelle meddelelse), at sagsøgeren ved mødet oplyste sin omsætning i maj måned på samme måde som ni andre virksomheder. Endvidere anføres følgende i referatet af et internt møde i Shell-koncernen den 17. marts 1983 (bilag 90 til den generelle meddelelse):

»... and would lead to a market share of approaching 12% and well above the agreed Shell target of 11%. Accordingly the following reduced sales targets were set and agreed by the integrated companies.«

(»... og ville føre til en markedsandel, der nærmer sig 12% og ligger en del over Shell's aftalte mål på 11%. Følgende reducerede salgsmål blev fastsat af og aftalt med selskaberne i koncernen.«)

De nye mængder er angivet, og herefter anføres følgende:

»this would be 11.2% of a market of 395 kt. The situation will be monitored carefully and any change from this agreed plan would need to be discussed beforehand with the other PIMS members«.

(»dette vil svare til 11,2% af et marked på 395 kt. Situationen følges nøje, og enhver ændring i den aftalte plan skal først drøftes med de andre PIMS-medlemmer«).

254 Retten finder, at Kommissionen ved at sammenholde disse to dokumenter med rette har udledt, at forhandlingerne mellem producenterne førte til indførelse af en kvoteordning. Det interne notat fra Shell-koncernen viser således, at virksomheden anmodede sine nationale salgsselskaber om at begrænse deres salg, ikke for at begrænse Shell-koncernens samlede salgsmængde, men for at begrænse koncernens samlede markedsandel til 11%. En sådan begrænsning, der er udtrykt i form af markedsandel, kan kun forklares med, at der fandtes en kvoteordning. Endvidere indeholder referatet af mødet den 1. juni 1983 et yderligere indicium for en sådan ordning, idet formålet med udveksling af oplysninger om producenterens månedlige salg først og fremmest må være at kontrollere, at de påtagne forpligtelser overholdes.

255 Endvidere bemærkes, at de 11% ikke kun optræder som Shell's markedsandel i selskabets interne notat, men også i to andre dokumenter: et internt notat fra ICI, hvori dette selskab anfører, at Shell foreslår denne andel for sig selv, Hoechst og ICI (bilag 87 til den generelle meddelelse), og et af ICI udarbejdet referat af et møde den 29. november 1982 mellem ICI og Shell, hvorunder nævnte forslag blev omtalt på ny (bilag 99 til den generelle meddelelse).

256 Det fremgår af de ovennævnte betragtninger, at ICI's frygt for, at der ikke ville blive indført et kvotesystem for 1983, der var blevet udtrykt i virksomhedens interne notat af december 1982 (bilag 35 til den generelle meddelelse), viste sig at være ubegrundet, og at producenterne, trods indledningsvis meget afvigende forhandlingspositioner (bilag 74-84 til den generelle meddelelse), enedes om at indføre et sådant system, idet de kompromisforslag, som kunne accepteres af visse

producenter (bilag 33, tabel 2, til den generelle meddelelse) i sidste ende var blevet accepteret af samtlige virksomheder.

- 257 Sagsøgerens argument om, at selskabets markedsandel faldt, at der var udsving i de øvrige producenters markedsandele, og at de påståede kvoter blev overskredet, kan ikke påvirke det forhold, at selskabet deltog i fastsættelsen af salgsmål. Det klagepunkt, der i beslutningen gøres gældende over producenterne, er således ikke, at de respekterede kvoterne, men kun at de indgik aftale herom.
- 258 Retten skal endvidere fastslå, at både sammenligningen af sagsøgerens og de øvrige producenters salgstal med de salgsmål, som de er blevet tildelt, og den omstændighed, at de afgav beretning om deres salg i bestemte perioder, viser, at kvoteordningen — modsat sagsøgerens forklaring — ikke alene angik basisprodukter, men samtlige polypropylenkvaliteter.
- 259 Det tilføjes, at Kommissionen med rette kunne antage, at de forskellige foranstaltninger til begrænsning af salget var led i en kvoteordning, idet disse havde samme formål, nemlig at begrænse presset på priserne som følge af udbudsoverskuddet.
- 260 Endvidere bemærkes, at Kommissionen ikke til støtte for sine bevismæssige konstateringer har måttet påberåbe sig dokumenter, der ikke er nævnt i meddelelserne om klagepunkter, eller som den ikke har fremsendt til sagsøgeren, og at den navnlig ikke havde behov for at anvende ICI's referat af mødet den 10. marts 1982.
- 261 Kommissionen findes herefter at have ført tilstrækkeligt bevis for, at sagsøgeren var blandt de polypropylenproducenter, der blev enige om de salgsmål for 1979, 1980 og første halvår af 1983 og i 1981 og 1982 om den begrænsning af deres

månedlige salg på grundlag af salget i en tidligere periode, som er nævnt i beslutningen, og som var led i en kvoteordning.

2. *Anvendelsen af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1*

A — Retlig kvalifikation

a) Den anfægtede retsakt

262 Det anføres i beslutningen (81. betragtning, første afsnit), at hele det kompleks af planer og ordninger, der blev vedtaget inden for rammerne af systemet med regelmæssige og institutionaliserede møder, må betragtes som en enkelt uafbrudt »aftale« efter artikel 85, stk. 1.

263 I den foreliggende sag deltog producenterne ved at tilslutte sig en fælles plan om at regulere priser og leverancer på polypropylenmarkedet i en overordnet rammeaftale, der blev udmøntet i en række mere detaljerede delaftaler, som blev udarbejdet fra tid til anden (beslutningens 81. betragtning, tredje afsnit).

264 Det anføres videre i beslutningen (82. betragtning, første afsnit), at der ved den detaljerede udmøntning af den overordnede plan på mange områder blev opnået udtrykkelig enighed, som f.eks. ved de individuelle prisinitiativer og de årlige kvoteordninger. I nogle tilfælde nåede producenterne måske ikke til bred enighed om en definitiv ordning, f.eks. for så vidt angår kvoterne for 1981 og 1982. Deres vedtagelse af midlertidige foranstaltninger, herunder udveksling af oplysninger og sammenligningen af det faktiske månedlige salg med resultaterne i en tidligere referenceperiode, må dog ikke blot betragtes som en udtrykkelig aftale om at indføre og gennemføre sådanne foranstaltninger, men også som en stiltiende aftale om så vidt muligt at opretholde producenternes respektive stilling på markedet.

- 265 Endvidere anføres det i beslutningen, at den omstændighed, at producenterne naturligvis ikke alle kunne være til stede ved samtlige møder, ikke ændrer ved den konklusion, at der her er tale om én uafbrudt aftale. Alle »initiativer« måtte nødvendigvis planlægges og iværksættes over flere måneder, og hvad angår den enkelte producents deltagelse i disse initiativer, gør det ingen større forskel, om vedkommende var til stede ved alle møder eller ej (beslutningens 83. betragtning, første afsnit).
- 266 Ifølge beslutningen (86. betragtning, første afsnit) måtte iværksættelsen af kartellet anses for en »aftale« i henhold til artikel 85, stk. 1, eftersom det var baseret på en fælles, detaljeret plan.
- 267 »Aftaler« og »samordnet praksis« er ifølge beslutningen (86. betragtning, andet afsnit) to forskellige begreber, men der kan være tilfælde, hvor der i en hemmelig forståelse indgår elementer af begge former for ulovligt samarbejde.
- 268 Det anføres videre, at »samordnet praksis« er en form for samarbejde mellem virksomheder, der — uden at have nået det stadium, hvor en egentlig aftale er indgået — bevidst erstatter den risiko, der er forbundet med normal konkurrence, med et praktisk samarbejde (86. betragtning, tredje afsnit).
- 269 Ifølge beslutningen (87. betragtning, første afsnit) blev det særskilte begreb »samordnet praksis« indføjet i traktaten for at forhindre, at virksomheder omgår artikel 85, stk. 1, ved at foretage en form for konkurrencebegrænsende samordning, der ikke kan betragtes som en egentlig aftale, f.eks. ved forinden at underrette hinanden om, hvilken holdning de hver især vil indtage, således at hver enkelt part i sin kommercielle adfærd kan handle ud fra sin viden om, at konkurrenterne vil følge samme adfærd (jf. Domstolens dom af 14.7.1972, sag 48/69, a. st.).

270 Domstolen fastslog i dom af 16. december 1975 (forenede sager 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 og 114/73, Suiker Unie mod Kommissionen, Sml. s. 1663), at de kriterier for koordinering og samarbejde, som den har opstillet i sin praksis, og hvorefter det på ingen måde kræves, at der udarbejdes en egentlig »plan«, skal forstås ud fra den grundtanke, der ligger bag traktatens konkurrencebestemmelser, og hvorefter enhver virksomhed uafhængigt skal tage stilling til den politik, den vil føre på det fælles marked. Selv om dette krav om uafhængighed ganske vist ikke udelukker, at virksomhederne kan foretage de nødvendige tilpasninger til deres konkurrenters konstaterede eller forventede adfærd, forhindrer det imidlertid enhver direkte eller indirekte kontakt mellem virksomheder, som har til formål eller til følge enten at påvirke en aktuel eller potentiel konkurrents adfærd på markedet eller at informere denne om den adfærd, som den pågældende virksomhed selv har besluttet sig til — eller påtænker — at indtage på markedet (beslutningens 87. betragtning, andet afsnit). En konkret adfærd kan således — som en form for »samordnet praksis« — være omfattet af artikel 85, stk. 1, selv om parterne ikke forinden er nået til enighed om en fælles plan, der fastlægger deres nærmere adfærd på markedet, men vedtager eller tilslutter sig fælles foranstaltninger, der fremmer koordineringen af deres kommercielle adfærd (beslutningens 87. betragtning, tredje afsnit, første pkt.).

271 Endvidere anføres det i beslutningen (87. betragtning, tredje afsnit, tredje pkt.), at det i et komplekst kartel desuden er muligt, at nogle producenter på et givet tidspunkt ikke giver udtryk for en egentlig tilslutning til en bestemt foranstaltning, der er vedtaget af de andre, men ikke desto mindre udtrykker generel støtte til den pågældende plan og indretter deres adfærd herefter. I visse henseender kan det vedvarende samarbejde og den vedvarende forståelse mellem producenterne om gennemførelse af den overordnede plan derfor have nogle af de kendetegn, der er karakteristiske for samordnet praksis (beslutningens 87. betragtning, tredje afsnit, femte pkt.).

272 Betydningen af begrebet »samordnet praksis« beror således ifølge beslutningen (87. betragtning, fjerde afsnit) i mindre grad på en sondring mellem dette begreb og begrebet »aftale« end på en sondring mellem de former for samordning, der er omfattet af artikel 85, stk. 1, og den simple, parallelle adfærd, der ikke er forbundet med nogen samordning. I denne sag er det derfor mindre væsentligt at fastslå samarbejdets præcise karakter.

273 Endelig anføres det i beslutningen (88. betragtning, første og andet afsnit), at de fleste af producenterne under den administrative procedure hævdede, at deres adfærd i forbindelse med de påståede prisinitiativer ikke beroede på nogen aftale efter artikel 85 (jf. 84. betragtning til beslutningen), og at der heller ikke ud fra deres adfærd var grundlag for at fastslå, at der var tale om en samordnet praksis. Dette begreb forudsætter ifølge producenterne »åbenlyse handlinger« på markedet, og i den foreliggende sag er der slet ikke tale om sådanne handlinger, da der aldrig blev udsendt prislister eller »målpriser« til kunderne. Dette argument afvises i beslutningen. Havde det i denne sag været nødvendigt at påberåbe sig beviser for en samordnet praksis, ville kravet om, at deltagerne skulle have taget visse skridt for at nå deres fælles mål, fuldt ud være opfyldt. De forskellige prisinitiativer er klart dokumenteret. Det kan heller ikke benægtes, at de enkelte producenter traf parallelle foranstaltninger for at iværksætte dem. De skridt, producenterne tog såvel individuelt som samlet, fremgår klart af det foreliggende bevismateriale: mødereferater, interne memoranda, instrukser og rundskrivelser til salgskontorer samt skrivelser til kunder. Det er helt irrelevant, om de »offentliggjorde« prislister. Prisinstrukserne er i sig selv ikke blot det bedste bevis for de foranstaltninger, de enkelte producenter traf for at virkeliggøre det fælles mål, men ud fra deres indhold og tidspunktet for deres udsendelse er de også bevis for en forståelse mellem dem.

b) Parternes anbringender

274 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen sammenfatter begreberne »aftale« og »samordnet praksis« under begrebet vedvarende forståelse, og at Kommissionen i beslutningens dispositive del har indplaceret de to begreber på samme plan. Kommissionen mener således, at allerede udvekslingen af oplysninger mellem virksomhederne vedrørende deres fremtidige adfærd på markedet bør anses for en tilsidesættelse af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1.

275 Sagsøgeren har kritiseret den omstændighed, at Kommissionen har anset det for uden betydning, om tilsidesættelsen af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, er blevet begået ved en aftale eller en samordnet praksis, idet den vedvarende forståelse i denne sag indeholder elementer af begge former for ulovligt samarbejde. Sagsøgeren har anført, at Kommissionen er forpligtet til at kvalificere overtrædelsen enten som en aftale eller en samordnet praksis, eftersom disse to former for overtrædelse ikke består af samme elementer. Sagsøgeren har i replikken anført, at Kommissionen heller ikke har foretaget en alternativ, men en kumulativ konstatering med den begrundelse, at de elementer, der udgør både en aftale og en samordnet praksis, foreligger.

- 276 Sagsøgeren har gjort gældende, at denne opfattelse er urigtig, både i retlig og faktisk henseende, for så vidt som den i virkeligheden tilsigter at forfølge et forsøg på konkurrencebegrænsning under overtrædelse af princippet om »nulla poena sine lege«, idet et sådant forsøg ikke er dækket af de fællesskabsretlige konkurrencebestemmelser.
- 277 For at der foreligger en aftale efter EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, er det nødvendigt at bevise — foruden en direkte eller indirekte kontakt — at der har foreligget enighed.
- 278 Sagsøgeren har anført, at ifølge Domstolens praksis (ovennævnte dom af 16.12.1975, forenede sager 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 og 114/73, præmis 172-180, og af 14.7.1972, sag 48/69, jf. forslag til afgørelse, s. 171, org. ref.: Rec. s. 674) fremgår den samordnede praksis af en viljesoverensstemmelse (subjektivt element) og en tilsvarende adfærd på markedet (objektivt element), idet der skal foreligge årsagsforbindelse mellem de to elementer. Kommissionen kan derfor ikke fastslå, at en enighed om konkurrencebegrænsning i sig selv er tilstrækkelig til at fastslå eksistensen af en samordnet praksis (ovennævnte dom af 14.7.1972, sag 48/69, præmis 66). Det er nødvendigt at undersøge adfærd på markedet og derefter at undersøge, om denne adfærd kun skyldes en forudgående samordning mellem virksomhederne, eller om den kan forklares ved andre faktorer.
- 279 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen i denne sag derfor for hver enkelt af de påståede overtrædelser burde have sondret efter, om det drejede sig om en aftale eller en samordnet praksis. I førstnævnte tilfælde burde Kommissionen have fastslået, i hvilket omfang Hüls havde tiltrådt en konkurrencebegrænsende aftale. I sidstnævnte tilfælde burde det — da den blotte eksistens af en samordnet praksis ikke var tilstrækkelig — have været godtgjort, at der forelå en adfærd svarende til denne samordning på markedet. Kommissionen har imidlertid ikke ført disse beviser hverken med hensyn til priser eller kvoter. For så vidt angår priserne er de interne prisinstrukser, som Kommissionen har påberåbt sig som bevis, ikke relevante af tre grunde: For det første blev de ikke udstedt samtidig, hvilket fremgår af tabel 7 til beslutningen; for det andet har de rent intern karakter og kunne derfor ikke anvendes til at bevise virksomhedens eksterne adfærd, og for det tredje vedrørte de kun en ringe del af den omhandlede periode.

- 280 Sagsøgeren har endvidere gjort gældende, at selv om man lægger Kommissionens opfattelse til grund, hvorefter en simpel udveksling af oplysninger kan forfølges, er beslutningen ikke desto mindre behæftet med mangler. Dels har Kommissionen ikke godtgjort, at disse oplysninger ikke vedrørte virksomhedernes hidtidige, men deres fremtidige adfærd. Dels kan de påståede overtrædelser højst kvalificeres som samordnet praksis; i så fald bortfalder Kommissionens klagepunkt med hensyn til eksistensen af en rammeaftale, en samlet plan og generelle planer, som Kommissionen i øvrigt ikke har ført bevis for.
- 281 Kommissionen har derimod anført, at det er af underordnet betydning, om en forståelse eller et kartel retligt kvalificeres som en aftale eller en samordnet praksis i henhold til EØF-traktatens artikel 85, og om dette samarbejde indeholder elementer fra det ene eller det andet. Kommissionen har i denne forbindelse anført, at ordene »aftale« og »samordnet praksis« omfatter de forskellige typer af adfærd, hvorved konkurrenter påtager sig en gensidig begrænsning i deres handlefrihed på markedet med udgangspunkt i direkte eller indirekte kontakter mellem dem i stedet for helt selvstændigt at fastlægge deres fremtidige konkurrencepolitik.
- 282 Kommissionen har videre anført, at formålet med at anvende de forskellige begreber i artikel 85 er at forbyde enhver form for samarbejde og ikke at angive, at de skal behandles forskelligt. Det er derfor uden betydning at fastlægge, hvor skillelinjen skal drages mellem de forskellige begreber, der skal omfatte enhver form for forbudt adfærd. Grunden til, at begrebet »samordnet praksis« er medtaget i artikel 85, er, at bestemmelsen — ud over aftaler — skal omfatte de former for samarbejde, som kun er udtryk for en form for faktisk samordning eller praktisk samarbejde, men som alligevel kan virke konkurrencefordrejende (Domstolens dom af 14.7.1972, sag 48/69, a. st., præmis 64, 65 og 66).
- 283 Kommissionen har gjort gældende, at det fremgår af Domstolens praksis (dom af 16.12.1975, forenede sager 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 og 114/73, a. st., præmis 173 og 174), at hensigten er at forbyde enhver direkte eller indirekte kontakt mellem virksomheder, som har til formål eller til følge enten at

påvirke en aktuel eller potentiel konkurrents adfærd på markedet eller at informere denne om den adfærd, den pågældende virksomhed selv har besluttet sig til — eller påtænker — at indtage på markedet. Der kan således foreligge en samordnet praksis, allerede fordi der er kontakt mellem konkurrenter, selv om denne kontakt endnu ikke har givet sig udslag i nogen adfærd på markedet.

- 284 Det er Kommissionens opfattelse, at der er tale om samordnet praksis, når der er en samordning med det formål at begrænse virksomhedernes selvbestemmelsesret i forhold til hinanden, også selv om der ikke er konstateret en faktisk adfærd på markedet. Det er i virkeligheden et spørgsmål om betydningen af ordet »praksis«. Kommissionen kan ikke støtte sagsøgerens opfattelse, hvorefter dette ord skal forstås snævert som »adfærd på markedet«. Efter Kommissionens opfattelse kan der ved ordet forstås den blotte deltagelse i kontakter, når disse har til formål at begrænse virksomhedernes selvbestemmelsesret.
- 285 Kommissionen har videre anført, at hvis det, for at der er tale om en samordnet praksis, er en forudsætning, således som sagsøgeren har gjort gældende, at begge forhold foreligger — samordning og adfærd på markedet — vil mange former for praksis, som har til formål, men ikke nødvendigvis til følge at fordreje konkurrencen på det fælles marked, falde uden for artikel 85's anvendelsesområde. Dette fører således til, at man ophæver virkningen af en del af artikel 85. Hertil kommer, at sagsøgerens opfattelse ikke er i overensstemmelse med Domstolens praksis vedrørende begrebet samordnet praksis (dom af 14.7.1972, sag 48/69, a. st., præmis 66, af 16.12.1975, forenede sager 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 og 114/73, a. st., præmis 26, og af 14.7.1981, sag 172/80, Züchner, Sml. s. 2021, præmis 14). Når der i disse domme i alle tilfælde nævnes praksis på markedet, er der ikke tale om det forhold, der udgør overtrædelsen — således som sagsøgeren har anført — men om det forhold, hvoraf der kan udledes en samordning. Ifølge Domstolens praksis kræves der ikke en faktisk adfærd på markedet. Det kræves kun, at virksomhederne har taget kontakt med hinanden på en sådan måde, at de giver afkald på den nødvendige selvbestemmelsesret.
- 286 Ifølge Kommissionen er det således ikke en nødvendig forudsætning for, at der foreligger en overtrædelse af artikel 85, at virksomhederne i deres praksis har gennemført det, de er blevet enige om. Gerningsindholdet i artikel 85, stk. 1, er fuldt

ud realiseret, når virksomhederne har til hensigt at erstatte den risiko, der er forbundet med normal konkurrence, med et samarbejde, og denne hensigt er udmøntet i en samordning, således at der ikke nødvendigvis efterfølgende skal være konstateret en vis adfærd på markedet.

- 287 For så vidt angår beviset har Kommissionen heraf udledt, at aftalen og den samordnede praksis kan bevises ved hjælp af direkte eller indirekte beviser. Det er i denne sag ikke nødvendigt at benytte indirekte beviser, som f.eks. parallel adfærd på markedet, idet Kommissionen har direkte bevis for en hemmelig forståelse, navnlig i mødereferaterne.
- 288 Kommissionen har afslutningsvis konkluderet, at den var berettiget til at kvalificere den konstaterede overtrædelse principalt som en aftale og subsidiært, for så vidt der er behov herfor, som en samordnet praksis.

c) Rettens vurdering

- 289 Det bemærkes, at Kommissionen — i modsætning til, hvad sagsøgeren har anført — har kvalificeret hvert af de forhold, der er påberåbt over for sagsøgeren, enten som aftale eller som samordnet praksis i henhold til EØF-traktatens artikel 85, stk. 1. Det fremgår således af beslutningens 80. betragtning, andet afsnit, jf. 81. betragtning, tredje afsnit, og 82. betragtning, første afsnit, at Kommissionen principalt har kvalificeret hvert af forholdene som »aftale«.
- 290 Tilsvarende fremgår det af beslutningens 86. betragtning, andet og tredje afsnit, jf. 87. betragtning, tredje afsnit, og 88. betragtning, at Kommissionen subsidiært har kvalificeret de forskellige elementer i overtrædelsen som »samordnet praksis«, enten fordi det på grundlag af disse ikke kunne fastslås, at parterne forinden var nået til enighed om en fælles plan, der fastlagde deres nærmere adfærd på markedet, men dog at de havde vedtaget eller tilsluttet sig samordnede foranstaltninger, der skulle fremme koordineringen af deres politik, eller fordi det på grundlag af disse og som følge af kartellets komplekse karakter med hensyn til nogle af producenterne ikke kunne anses for bevist, at de på et givet tidspunkt havde givet udtryk for en egentlig tilslutning til en bestemt foranstaltning, der var vedtaget af de andre, men ikke desto mindre havde udtrykt generel støtte til den pågældende plan og

indrettet deres adfærd herefter. Det konkluderes således i beslutningen, at det vedvarende samarbejde og den vedvarende forståelse mellem producenterne om gennemførelsen af den overordnede plan derfor i visse henseender kunne have nogle af de kendetegn, der er karakteristiske for samordnet praksis.

291 Det bemærkes, at det fremgår af Domstolens praksis, at det, for at der er tale om en aftale i henhold til EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, er tilstrækkeligt, at de pågældende virksomheder har givet udtryk for en fælles vilje til at optræde på markedet på en bestemt måde (jf. dom af 15.7.1970, sag 41/69, a. st., præmis 112, og af 29.10.1980, forenede sager 209/78-215/78 og 218/78, a. st., præmis 86). Kommissionen kunne derfor med rette anse enigheden mellem sagsøgeren og andre polypropylenproducenter, som der er ført tilstrækkeligt bevis for, og som omfattede prisinitiativer, foranstaltninger, der skulle fremme iværksættelsen af prisinitiativerne, salgsmål for 1979 og 1980 og første halvdel af 1983 samt foranstaltninger med henblik på at begrænse det månedlige salg på grundlag af salget i en tidligere periode i 1981 og 1982, for aftaler i henhold til EØF-traktatens artikel 85, stk. 1.

292 Da Kommissionen har ført tilstrækkeligt bevis for, at virkningerne af prisinitiativerne fortsatte til november 1983, er det med rette, at den fastslog, at overtrædelserne mindst vedvarede til november 1983. Det fremgår således af Domstolens praksis, at artikel 85 også finder anvendelse på aftaler, der ikke længere er i kraft, men som stadig har virkninger efter det tidspunkt, hvor de formelt er ophørt (dom af 3.7.1985, sag 243/83, Binon, Sml. s. 2015, præmis 17).

293 Med hensyn til definitionen af begrebet »samordnet praksis« henvises til Domstolens praksis, hvoraf fremgår, at de kriterier om koordination og samarbejde, som den tidligere har opstillet, skal forstås ud fra den grundtanke, der ligger bag traktatens konkurrencebestemmelser, og hvorefter enhver erhvervsdrivende uafhængigt skal tage stilling til den politik, han vil føre på det fælles marked. Selv om dette krav om uafhængighed ganske vist ikke udelukker, at virksomhederne kan fore-

tage de nødvendige tilpasninger til deres konkurrenters konstaterede eller forventede adfærd, forhindrer det imidlertid enhver direkte eller indirekte kontakt mellem virksomheder, som har til formål eller til følge enten at påvirke en aktuel eller potentiel konkurrents adfærd på markedet eller at informere denne om den adfærd, som den pågældende virksomhed selv har besluttet sig til — eller påtænker — at indtage på markedet (dom af 16.12.1975, forenede sager 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 og 114/73, a. st., præmis 173 og 174).

- 294 Sagsøgeren har i denne sag deltaget i møder, der havde til formål at fastsætte målpriser og salgsmål, og der blev under møderne udvekslet oplysninger mellem konkurrenter om de priser, de ønskede på markedet, om deres forventede priser, om deres dækningspunkt, om de begrænsninger i salgsmængderne, de anså for nødvendige, om deres omsætning og om navne på kunder. Sagsøgeren har ved sin deltagelse i disse møder sammen med sine konkurrenter deltaget i en samordning med det formål at påvirke deres adfærd på markedet og at informere hinanden om, hvorledes den enkelte producent forventede at ville optræde på markedet.
- 295 Sagsøgerens formål var således ikke kun på forhånd at fjerne den usikkerhed, der var med hensyn til konkurrenternes fremtidige adfærd, men selskabet må nødvendigvis have taget hensyn — direkte eller indirekte — til de oplysninger, det fik ved disse møder, ved fastlæggelsen af den politik, det agtede at føre på markedet. På samme måde må selskabets konkurrenter — direkte eller indirekte — have taget hensyn til de oplysninger, som sagsøgeren gav dem, vedrørende den adfærd, selskabet havde besluttet eller påtænkte at indtage på markedet, ved fastlæggelsen af den politik, de agtede at føre.
- 296 Det er således med rette, at Kommissionen — på grund af mødernes formål — subsidiært har kvalificeret de regelmæssige møder for polypropylenproducenter, som sagsøgeren deltog i fra et tidspunkt mellem udgangen af 1978 eller begyndelsen af 1979 til september 1983, som samordnet praksis i henhold til EØF-traktatens artikel 85, stk. 1.

297 For så vidt angår spørgsmålet om, hvorvidt Kommissionen var berettiget til at fastslå, at der var tale om en enkelt overtrædelse, som i beslutningens artikel 1 kvalificeres som »en aftale og samordnet praksis«, bemærkes, at den samordnede praksis, der er konstateret, og de indgåede aftaler på grund af deres sammenfaldende formål indgår som led i systemer med regelmæssige møder, fastsættelse af målpriser og kvoter.

298 Det må understreges, at disse systemer var led i de pågældende virksomheders bestræbelser på at nå et bestemt økonomisk mål, nemlig at fordreje den normale prisudvikling på polypropylenmarkedet. Det ville derfor være unaturligt at opdele denne sammenhængende adfærd, der havde ét formål, i forskellige særskilte overtrædelser. Sagsøgeren deltog således i flere år i et integreret hele med systemer, der tilsammen udgør en enkelt overtrædelse, og denne overtrædelse blev gradvis udmøntet dels i aftaler, dels i ulovlig samordnet praksis.

299 Endvidere bemærkes, at Kommissionen ligeledes var berettiget til at kvalificere denne ene overtrædelse som »en aftale og samordnet praksis«, idet overtrædelserne samtidig indeholdt elementer, der må kvalificeres som »aftaler«, og elementer, som må kvalificeres som »samordnet praksis«. Da der er tale om en kompleks overtrædelse, må Kommissionens dobbelte kvalifikation i beslutningens artikel 1 forstås ikke som en kvalifikation, der forudsætter, at der samtidigt og kumulativt føres bevis for, at de faktiske omstændigheder hver for sig indeholder de elementer, der er forudsætningen for, at der foreligger en aftale og en samordnet praksis, men som en tilkendegivelse af, at der er tale om et kompleks, som indeholder faktiske omstændigheder, hvoraf nogle er kvalificeret som aftaler og andre som samordnet praksis, jf. EØF-traktatens artikel 85, stk. 1. Det fremgår ikke af denne bestemmelse, at der skal ske en specifik kvalifikation for en sådan kompleks overtrædelse.

300 Sagsøgerens anbringende må således forkastes.

B — Konkurrencebegrænsende virkning

a) Den anfægtede retsakt

301 Det anføres i beslutningen (90. betragtning, første og andet afsnit), at det i betragtning af aftalens åbenlyst konkurrencebegrænsende formål ikke er strengt nødvendigt, at der kan påvises en negativ virkning på konkurrencen, for at artikel 85, stk. 1, kan anvendes. I den foreliggende sag tyder det imidlertid på, at aftalen rent faktisk havde mærkbare virkninger for konkurrencevilkårene.

b) Parternes anbringender

302 Sagsøgeren har anført, at de forskellige undersøgelser, som selskabet har fremlagt, godtgør, at de påståede aftaler og samordnede praksis aldrig har haft nogen virkning for konkurrencen, som har fungeret uindskrænket under hele deres varighed, og at sagsøgeren selv har fulgt en konkurrencemæssig adfærd på markedet.

303 Kommissionen bestrider, at de polypropylenproducenter, der har deltaget i kartellet, ikke har tilpasset deres adfærd på markedet i henhold til de aftaler og kontakter, som forelå mellem dem, samt at de ikke har haft nogen virkning på konkurrencen. Samtlige de prisinstrukser, som foreligger med hensyn til sagsøgeren, stemmer fuldstændig overens med de aftaler, der blev indgået under møderne, og intet tyder på, at det har forholdt sig på anden måde med hensyn til de perioder, for hvilke man ikke er i besiddelse af sådanne instrukser. Denne adfærd har ikke altid kunnet føre til det forventede resultat, men selv i disse tilfælde har producenterne baseret deres forhandlinger med kunderne på de aftalte priser. Det væsentligste element er ikke så meget de aftalte initiativers succes, som formålet med en konkurrencebegrænsning, som disse initiativer skulle virkeliggøre. Det samme gælder for kvoteaftalerne, hvilket fremgår af tabel 8 til beslutningen. Selv om Kommissionen erkender, at kartellet ikke altid har haft til følge at begrænse konkurrencen, mener den, at dette er uden betydning for anvendelsen af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, eftersom det er tilstrækkeligt, at kartellet har haft til formål at tilvejebringe en konkurrencebegrænsning.

c) Rettens vurdering

304 Det bemærkes, at sagsøgerens argumentation går ud på at påvise, at selskabets deltagelse i de regelmæssige møder for polypropylenproducenter ikke er omfattet af traktatens artikel 85, stk. 1, idet selskabets konkurrencemæssige adfærd på markedet viser, at deltagelsen i møderne hverken havde et konkurrencebegrænsende formål eller en konkurrencebegrænsende virkning.

305 Ifølge EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, er alle aftaler mellem virksomheder og alle former for samordnet praksis, der kan påvirke handelen mellem medlemsstater, og som har til formål eller til følge at hindre, begrænse eller fordreje konkurrencen inden for det fælles marked, uforenelige med dette og forbudt, navnlig sådanne som består i direkte eller indirekte fastsættelse af købs- eller salgspriser eller af andre forretningsbetingelser og i opdeling af markeder eller forsyningskilder.

306 Retten henviser i denne forbindelse til, at det fremgår af dens vurdering vedrørende Kommissionens bevismæssige konstateringer, at de møder, sagsøgeren deltog i sammen med konkurrenter, havde til formål at begrænse konkurrencen på det fælles marked, navnlig ved fastsættelse af målpriser og salgsmål, og sagsøgerens deltagelse i disse møder var således ikke uden et konkurrencebegrænsende formål i den i EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, forudsatte betydning.

307 Anbringendet må derfor forkastes.

C — Påvirkning af handelen mellem medlemsstater

a) Den anfægtede retsakt

308 Det anføres i beslutningen (93. betragtning, første afsnit), at aftalen mellem producenterne var egnet til mærkbart at påvirke samhandelen mellem medlemsstater.

309 Der var ifølge beslutningen (93. betragtning, tredje afsnit) i den foreliggende sag tale om et meget omfattende samarbejde, der dækkede praktisk taget al handel i hele EF (og andre vesteuropæiske lande) med et vigtigt industriprodukt, og som derfor i sig selv kunne føre til, at samhandelen udviklede sig på en anden måde, end hvis aftalen ikke havde eksisteret. Det anføres videre i beslutningen (93. betragtning, fjerde afsnit), at da producenterne ved aftale fastsatte priserne på et kunstigt niveau i stedet for at overlade det til markedet selv at finde balancen, hæmmede de konkurrencen i hele Fællesskabet. Virksomhederne havde ikke længere noget øjeblikkeligt behov for at tilpasse sig til markedet og løse problemerne med den konstaterede overkapacitet.

310 Endelig anføres det i beslutningen (94. betragtning), at fastsættelsen af målpriser for hver enkelt medlemsstat, der dog måtte tilpasses til de herskende lokale forhold — hvilket blev drøftet i enkeltheder på nationale møder — må have fordrejet handelsmønstret og de virkninger, effektivitetsforskelle mellem de enkelte producenter ville have haft for priserne. Systemet med »kundeledelse«, der førte til, at kunderne blev ledt hen til bestemte navngivne producenter, forstærkede prisordningernes virkninger. Kommissionen har anerkendt, at producenterne ved fastsættelsen af kvoter og mål ikke foretog nogen nærmere specificering af den mængde, der måtte afsættes i det enkelte land eller den enkelte region. Selve eksistensen af en kvote eller et mål begrænsede imidlertid de muligheder, en producent rådede over.

b) Parternes anbringender

311 Sagsøgeren har anført, at det påståede kartel ikke kunne påvirke samhandelen mellem medlemsstater, eftersom det ikke blev sat i kraft, hvilket bevises af sagsøgerens sensationelle gennembrud på markedet i de forskellige medlemsstater.

312 Kommissionen har hertil anført, at selv om det måtte anses for bevist, at Hüls havde et sensationelt gennembrud på markedet i forskellige medlemsstater, kunne Kommissionen alligevel fastslå, at handelen mellem staterne og konkurrencestrukturen blev påvirket, idet kartellet nødvendigvis har drejet samhandelen i en anden retning, end den ellers ville have taget (Domstolens dom af 29.10.1980, forenede sager 209/78-215/78 og 218/78, a. st., præmis 172).

c) Rettens vurdering

- 313 Det bemærkes, at i modsætning til, hvad sagsøgeren har anført, er Kommissionen ikke forpligtet til at påvise, at selskabets deltagelse i en aftale eller samordnet praksis har haft en mærkbar virkning på samhandelen mellem medlemsstater. I henhold til EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, er det således tilstrækkeligt, at aftaler og samordnet praksis, der er konkurrencebegrænsende, kan påvirke handelen mellem medlemsstater. Det må i denne forbindelse fastslås, at de konstaterede konkurrencebegrænsninger kunne dreje handelsstrømmene bort fra den retning, de ellers ville have taget (Domstolens dom af 29.10.1980, forenede sager 209/78-215/78 og 218/78, a. st., præmis 172).
- 314 Det bemærkes i denne forbindelse, at de virksomheder, der deltog i den overtrædelse, som er fastslået i beslutningen, besad næsten hele markedet. Det er derfor oplagt, at den overtrædelse, de begik i fællesskab, kunne berøre samhandelen mellem medlemsstater.
- 315 Heraf følger, at Kommissionen i 93. og 94. betragtning til beslutningen har ført tilstrækkeligt bevis for, at den overtrædelse, sagsøgeren deltog i, kunne påvirke handelen mellem medlemsstater, og det er ikke nødvendigt, at Kommissionen påviser, at sagsøgerens deltagelse i sig selv har påvirket samhandelen mellem medlemsstater.
- 316 Sagsøgerens anbringende må derfor forkastes.

D — Kollektivt ansvar

a) Den anfægtede retsakt

- 317 Det anføres i beslutningen (83. betragtning, første afsnit), at den omstændighed, at producenterne naturligvis ikke alle kunne være til stede ved samtlige møder, ikke ændrer ved den konklusion, at der her er tale om én uafbrudt aftale. Alle »initiativer« måtte nødvendigvis planlægges og iværksættes over flere måneder, og hvad

angår den enkelte producents deltagelse i disse initiativer, gør det ingen større forskel, om vedkommende var til stede ved alle møder eller ej. I alle tilfælde var den normale praksis, at de producenter, der ikke var til stede, blev underrettet om, hvad der var blevet vedtaget på møderne. Alle de virksomheder, som beslutningen er rettet til, deltog i udformningen af generelle planer og detaljerede drøftelser, og deres lejlighedsvis fravær fra bestemte møder (eller for Shell's vedkommende fra alle plenarmøder) har ingen indflydelse på omfanget af deres deltagelse i overtrædelsen.

318 Det tilføjes i beslutningen (83. betragtning, andet afsnit), at det centrale punkt i den foreliggende sag er, at producenterne i en lang årrække gik sammen om at nå et fælles mål, og hver enkelt deltager måtte tage ansvaret ikke blot for den direkte rolle, de selv spillede heri, men også for aftalen som helhed. Omfanget af hver enkelt producents deltagelse kan derfor ikke fastslås på grundlag af den periode, for hvilken der foreligger prisinstrukser fra den pågældende producent, men kun på grundlag af hele det tidsrum, hvor vedkommende deltog i den fælles plan.

319 Dette gælder også for Anic og Rhône-Poulenc, der trak sig ud af polypropylen-markedet, før Kommissionen begyndte undersøgelsen. Fra disse to virksomheder foreligger der ingen prisinstrukser til salgskontorer overhovedet. Deres deltagelse i møderne og i mængdemål- og kvoteordningerne kan imidlertid fastslås på grundlag af det foreliggende bevismateriale. Aftalen må betragtes som en helhed, og der er ført bevis for deres deltagelse, også selv om der ikke blev fundet prisinstrukser fra dem (beslutningens 83. betragtning, tredje afsnit).

b) Parternes anbringender

320 Sagsøgeren har anført, at der ikke gælder noget kollektivt ansvar på det konkurrenceretlige område. Sagsøgeren kan derfor kun gøres ansvarlig for sin egen adfærd. Da den påståede generelle aftale ikke eksisterede, mener sagsøgeren, at det må godtgøres, at selskabet har deltaget i enkelte aftaler eller i enkelte former for samordnet praksis, hvilket Kommissionen ikke har været i stand til. Navnlig har sagsøgerens deltagelse i møderne været meget begrænset, hvilket Kommissionen selv har anerkendt i beslutningen (105. betragtning, andet afsnit), idet Kommissio-

nen anførte, at der ikke forelå bevis for, at Hüls havde deltaget i møder forud for 1979. Kommissionen kan derfor ikke, uden at tilskrive sagsøgeren tredjemands-handlinger, fastslå, at overtrædelsen »kan føres tilbage til midten af 1977«, idet der ikke kan antages at foreligge nogen deltagelse i mangel af adfærd, der var udtryk for deltagelse.

- 321 Selv om man anerkender eksistensen af den af Kommissionen påståede fælles plan — vedtaget allerede i 1977 og dækkende hele perioden for det påståede kartel — kan Hüls kun gøres medansvarlig for overtrædelser begået forud for selskabets deltagelse i møderne, dvs. inden 1981, såfremt Hüls havde deltaget i møderne med den hensigt også at påtage sig ansvaret for mellemliggende handlinger, der var forbundet med en fortsat tilsidesættelse af konkurrencereglerne, hvilket Kommissionen end ikke har hævdet. Kommissionen mener i virkeligheden af deltagelsen efter 1981 at kunne udlede et medansvar for perioden forud for 1981.
- 322 Kommissionen har anført, at en aftale eller samordnet praksis nødvendigvis indebærer flere virksomheders fælles handling. Det er derfor ikke nødvendigt for en deltagelse i et kartel, at de pågældende virksomheder har deltaget i alle handlinger.
- 323 Kommissionen har anført, at Hüls som regelmæssig deltager i møderne fra et ubestemt tidspunkt mellem 1977 og 1979 er medansvarlig for de beslutninger, der blev truffet under disse møder. Hüls har deltaget i prisinitiativerne samt i kvoteaftalerne og har bidraget til systemet med »kontoledelse«.
- 324 Kommissionen ønsker ikke at gøre sagsøgeren ansvarlig for overtrædelser, begået forud for sagsøgerens deltagelse i møderne, dvs. forud for et ubestemt tidspunkt mellem 1977 og 1979.

c) Rettens vurdering

- 325 Det fremgår af Rettens vurdering vedrørende Kommissionens bevismæssige konstateringer og retlige subsumption, at den har ført tilstrækkeligt bevis for, at betingelserne for, at den overtrædelse foreligger — der i beslutningen er gjort gældende over for sagsøgeren — er opfyldt for selskabets vedkommende, for så vidt angår perioden fra udgangen af 1978 eller begyndelsen af 1979, og der er således ikke pålagt selskabet ansvar for andre producenters adfærd.
- 326 Det bemærkes i denne forbindelse, at beslutningens 83. betragtning, andet og tredje afsnit, ikke er i modstrid med dette, idet det heri navnlig begrundes, hvorfor Kommissionen mener, at den har ført tilstrækkeligt bevis for overtrædelsen med hensyn til virksomheder, hvor den ikke har fundet prisinstrukser for hele den periode, hvori de deltog i systemet med regelmæssige møder.
- 327 Anbringendet må derfor forkastes.

3. *Sammenfatning*

- 328 Det følger af det anførte, at der med Kommissionens bevismæssige konstateringer vedrørende sagsøgeren ikke er ført tilstrækkeligt bevis med hensyn til perioden før udgangen af 1978 eller begyndelsen af 1979, og beslutningens artikel 1 må derfor annulleres, for så vidt det heri fastslås, at sagsøgeren deltog i overtrædelsen i denne periode. Sagsøgerens øvrige anbringender vedrørende Kommissionens bevismæssige konstateringer og anvendelse af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, i den anfægtede retsakt må forkastes.

Begrundelsen

1. *Utilstrækkelig begrundelse*

- 329 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen kun har behandlet den sagkyndige erklæring fra professor Albach og Coopers og Lybrand-undersøgelsen på en overfladisk og generel måde. Den af Kommissionen foretagne gendrivelse er utilstrækkelig og ikke begrundet på dokumenteret og forståelig måde, således som det kræves ifølge EØF-traktatens artikel 190 og Domstolens praksis (dom af 17.1.1984, forenede sager 43/82 og 63/82, a. st., præmis 22). En sådan gendrivelse gør det heller ikke muligt for Domstolen at udøve sin kontrol (dom af 13.3.1985, forenede sager 296/82 og 318/82, Nederlandene mod Kommissionen, Sml. s. 809, præmis 19). Det kan ikke udledes af beslutningens begrundelse, hvilke betragtninger Kommissionen har ladet sig lede af, eller hvilken af disse betragtninger, der i sidste ende har været afgørende. Kommissionen har derfor ikke givet en tilstrækkelig retlig begrundelse for sin beslutning og har derfor tilsidesat EØF-traktatens artikel 190, således som den er blevet fortolket af Domstolen (jf. bl.a. dom af 20.3.1959, sag 18/57, Nold mod Den Høje Myndighed, Sml. 1954-1964, s. 131, org. ref.: Rec. s. 88, på s. 114).
- 330 Kommissionen har heroverfor anført, at beslutningen er tilstrækkeligt begrundet, for så vidt som de argumenter, som sagsøgeren har fremført, er uden relevans eller er blevet gendrevet i beslutningen. For så vidt angår Kommissionens gendrivelse af de af sagsøgeren fremlagte sagkyndige erklæringer har Kommissionen henvist til beslutningens 72. betragtning ff.
- 331 Kommissionen har fastslået, at en del af betragtningerne til beslutningen indeholder en detaljeret vurdering af det af de forskellige producenter fremførte forsvar og deres deltagelse i kartellet. Kommissionen har forklaret, at disse elementer er blevet behandlet samtidigt, under hensyn til den omstændighed, at de argumenter, der er blevet fremført herom, overlapper hinanden. Da de af Hüls fremførte argumenter ikke er underbygget i væsentlig grad, fandt Kommissionen, at der ikke var grund til at tillægge dem større betydning.
- 332 Det bemærkes, at det fremgår af Domstolens faste praksis (jf. bl.a. dom af 29.10.1980, forenede sager 209/78-215/78 og 218/78, a. st., præmis 66, og af 10.12.1985, forenede sager 240/82-242/82, 261/82, 262/82, 268/82 og 269/82, a. st., præmis 88), at selv om Kommissionen i henhold til EØF-traktatens artikel 190

er forpligtet til at begrunde sine beslutninger og herved anføre de faktiske og retlige omstændigheder, som er afgørende for foranstaltningens lovlighed, samt de betragtninger, der har ført til dens beslutning, kræves det ikke, at den imødegår samtlige faktiske og retlige indsigelser, der er rejst af hver enkelt berørt under den administrative procedure. Kommissionen er derfor ikke forpligtet til at tage stilling til de punkter, den anser for at være helt uden betydning.

- 333 Det bemærkes, at Kommissionen har besvaret professor Albach's sagkyndige erklæring og Coopers og Lybrand-undersøgelsen i beslutningens 72.-74. betragtning.
- 334 Det fremgår endvidere af Rettens vurdering vedrørende konstateringen af overtrædelsen, at Kommissionen har besvaret de af sagsøgeren herom fremførte relevante argumenter.
- 335 Anbringendet bør derfor forkastes.

2. *Selvmodsigende begrundelse*

- 336 Sagsøgeren har anført, at der endvidere er sket tilsidesættelse af EØF-traktatens artikel 190, fordi der foreligger en afgjort selvmodsigelse mellem visse af de begrundelser, der er påberåbt til støtte for beslutningen, eller mellem disse begrundelser og beslutningens dispositive del. Dette fremgår således af den alternative konstatering mellem aftale og samordnet praksis, som Kommissionen har foretaget under proceduren. I beslutningen har Kommissionen tilsyneladende fastslået, at den adfærd, som virksomhederne kritiseres for, samtidig udgør en aftale og en samordnet praksis, men klagepunktet er ikke klart, og begrundelsen er derfor ikke overbevisende. Beslutningens begrundelse fører til den antagelse, at Kommissionen ikke har villet gå ind på en diskussion med hensyn til spørgsmålet om, hvorvidt den adfærd, som virksomhederne kritiseres for, skal henføres under den ene eller den anden form for overtrædelse. En sådan ubeslutsomhed er imidlertid ikke forenelig med begrundelsespligten.

- 337 Ifølge sagsøgeren foreligger der en selvmodsigelse, for så vidt som beslutningens dispositive del omfatter hele polypropylensektoren, mens beslutningens betragtninger kun vedrører en del af denne sektor, nemlig basisprodukterne.
- 338 Sagsøgeren har endelig anført, at Kommissionen selv har erkendt at være i besiddelse af beviset vedrørende Hüls' deltagelse i det mindste fra 1979; i beslutningens dispositive del angives der imidlertid en deltagelse »fra et tidspunkt mellem 1977 og 1979«.
- 339 Kommissionen har anført, at Hüls ikke har anført nogen præciseringer med hensyn til den selvmodsigelse, som skulle være indeholdt i beslutningen, der tværtimod er udførligt og præcist begrundet.
- 340 Kommissionen har anført, at den omhandlede overtrædelse er en sammensat overtrædelse, som indeholder momenter både af aftale og samordnet praksis. Dette er grunden til, at Kommissionen ikke har foretaget nogen alternativ konstatering.
- 341 Retten skal fastslå, at det fremgår af Rettens vurdering vedrørende beviset for overtrædelsen, at beslutningens begrundelse hverken er indbyrdes selvmodsigende eller med hensyn til beslutningens dispositive del for så vidt angår den retlige subsumption med hensyn til overtrædelsen og dens anvendelse på samtlige polypropylenkvaliteter. Endvidere fremgår det af Rettens vurderinger med hensyn til de faktiske konstateringer, at sagsøgerens klagepunkt er blevet uden genstand for så vidt angår forhold forud for udløbet af 1978 eller begyndelsen af 1979.
- 342 Dette anbringende bør derfor forkastes.

Bøden

- 343 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen i beslutningen har tilsidesat artikel 15 i forordning nr. 17, idet den ikke i tilstrækkeligt omfang har taget hensyn til overtrædelsens varighed og grovhed.

1. Forældelse

- 344 Sagsøgeren har anført, at adgangen til at forfølge de handlinger, der ligger forud for den 13. oktober 1978, er forældet. Der er ikke med hensyn til de faktiske omstændigheder forbindelse mellem de forskellige aftaler og den samordnede praksis, der er genstand for beslutningen, og forældelsen på fem år i henhold til Rådets forordning (EØF) nr. 2988/74 af 26. november 1974 om forældelse af adgangen til at pålægge økonomiske sanktioner inden for Det Europæiske Økonomiske Fællesskabs transport- og konkurrenceret og af adgangen til tvangsfuldbyrdelse af disse sanktioner (EFT L 319, s. 1), finder således anvendelse på de nævnte handlinger, idet det første skridt med henblik på afbrydelse af forældelsen er meddelelsen om beslutningen om undersøgelse af 13. oktober 1983.
- 345 Kommissionen har anført, at da der med hensyn til sagsøgeren er fastslået en fortsat overtrædelse, indtrådte der ikke forældelse ved den første handling, som afbrød forældelsesfristen.
- 346 Det bemærkes, at da Kommissionen ikke findes at have ført tilstrækkeligt bevis for, at sagsøgeren deltog i overtrædelsen i perioden forud for udgangen af 1978 eller begyndelsen af 1979, har sagsøgerens argumentation ikke længere betydning.

2. Overtrædelsens varighed

- 347 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen ved udmålingen af bøden ikke har bedømt varigheden af selskabets deltagelse i overtrædelsen korrekt, idet overtrædelsen var af langt kortere varighed end hævdet af Kommissionen.

348 Kommissionen har anført, at den på korrekt måde har taget hensyn til overtrædelsens varighed ved bødens fastsættelse.

349 Det bemærkes, at det fremgår af Rettens vurdering vedrørende beviset for overtrædelsen, at varigheden af den overtrædelse, der er fastslået for så vidt angår sagsøgeren, er kortere end antaget i beslutningen, idet den begyndte ved udgangen af 1978 eller begyndelsen af 1979 og ikke på et ubestemt tidspunkt mellem 1977 og 1979. Det fremgår imidlertid af samme vurdering, at Kommissionen med rette har fastslået, at overtrædelsen fortsatte indtil november 1983.

350 Den bøde, der er pålagt sagsøgeren, bør derfor af denne grund nedsættes.

3. *Overtrædelsens grovhed*

A — Sagsøgerens begrænsede rolle

351 Sagsøgeren har anført, at selskabets rolle i overtrædelsen var af langt ringere betydning end, hvad der er fastslået i beslutningen. Sagsøgeren har kun deltaget i et enkelt møde i 1981 og har hverken deltaget i prisaftaler, kvoteaftaler eller ordningen med »kontoledelse«.

352 Kommissionen har anført, at den korrekt har taget hensyn til sagsøgerens rolle i overtrædelsen, og at det var sædvanligt at fastsætte bøden på grundlag af en ligelig deltagelse af alle, for så vidt som visse virksomheder ikke har udskilt sig fra andre med en særlig adfærd, hvilket ikke er tilfældet for sagsøgerens vedkommende.

353 Det bemærkes, at det fremgår af Rettens vurdering vedrørende beviset for overtrædelsen, at Kommissionen korrekt har ført bevis for sagsøgerens rolle i overtrædelsen fra udgangen af 1978 eller begyndelsen af 1979, og at Kommissionen derfor i beslutningen med rette har taget hensyn til denne rolle ved udmålingen af den bøde, der er pålagt sagsøgeren.

354 Anbringendet må derfor forkastes.

B — Kriterierne til udmåling af bøderne ikke konkrete

355 Sagsøgeren har anført, at i modsætning til det af Kommissionen fremførte, tilkommer det Retten at efterprøve den anfægtede beslutning i alle dens enkeltheder, herunder bødernes art og størrelse. Denne kontrol kan ikke begrænses til en simpel korrigerende af de væsentlige fejl, som Kommissionen har begået.

356 Sagsøgeren har anført, at der i beslutningen ikke anføres nogen som helst forklaring med hensyn til vægtningen af de forskellige elementer, der er blevet lagt til grund ved bødens fastsættelse. Beslutningen indeholder heller ikke nogen som helst begrundelse for den individuelle behandling af de enkelte virksomheder, og angiver ikke de betragtninger, der har været afgørende for bødens størrelse. Beslutningen tilsidesætter således begrundelsespligten (Domstolens dom af 8.11.1983, forenede sager 96/82-102/82, 104/82, 105/82, 108/82 og 110/82, IAZ mod Kommissionen, Sml. s. 3369, præmis 37, og ovennævnte dom af 10.12.1985, forenede sager 240/82-242/82, 261/82, 262/82, 268/82 og 269/82, præmis 88).

357 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen som formildende omstændighed burde have taget hensyn til de ikke alene væsentlige, men også dramatiske tab, som producenterne har lidt, og som i det væsentlige skyldes den ulovlige støtte, der er blevet ydet af visse medlemsstater, og som således har gjort det muligt for visse producenter at udligne disse tab.

- 358 Kommissionen har anført, at den ikke rejser tvivl om Rettens fulde prøvelsesret med hensyn til bøder. Den har endvidere understreget, at Retten kan anvende denne kompetence til at forhøje bøden i denne sag.
- 359 Kommissionen har anført, at beslutningen er korrekt begrundet, idet den i 108. og 109. betragtning opregner alle de formildende eller skærpene omstændigheder, der er blevet taget i betragtning, og idet den angiver den rolle, som hver enkelt af de berørte producenter har spillet inden for kartellet. Da overtrædelser af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, desuden kun kan begås af flere virksomheder i forening, er det sædvanligt, at der anvendes samme begrundelse for de bøder, der er blevet pålagt hvert medlem af gruppen.
- 360 Kommissionen har anført, at den som formildende omstændighed har taget hensyn til de tab, som virksomhederne har lidt. Den mener derimod, at spørgsmålet om statsstøtens indflydelse ikke er blevet taget i betragtning.
- 361 Det bemærkes, at Kommissionen ved fastsættelsen af den bøde, der er pålagt sagsøgeren, dels har fastlagt kriterier for fastsættelse af det generelle niveau for de bøder, der er pålagt de af beslutningen berørte virksomheder (108. betragtning til beslutningen), dels har fastlagt kriterier med henblik på at foretage en rimelig udmåling af de bøder, der blev pålagt den enkelte virksomhed (109. betragtning til beslutningen).
- 362 Retten finder, at de kriterier, der er nævnt i 108. betragtning, fuldt ud begrundet det generelle bødeniveau, som er anvendt over for de virksomheder, beslutningen er rettet til. Der henvises i denne forbindelse specielt til, at overtrædelser af traktatens artikel 85, stk. 1, navnlig litra a), b) og c), var åbenbar, hvilket polypropylenproducenterne, der handlede forsætligt og i dybeste hemmelighed, ikke var uvidende om.

- 363 Det bemærkes i denne forbindelse, at Kommissionen ikke var forpligtet til for den enkelte producent nærmere at redegøre for, hvorledes den havde taget hensyn til de betydelige tab, som producenterne havde lidt på polypropylenmarkedet, idet der er tale om et af de kriterier, der er nævnt i 108. betragtning, og som indgik i fastsættelsen af det generelle bødeniveau, som Retten finder rimeligt.
- 364 Retten finder ligeledes, at de fire kriterier, der er nævnt i 109. betragtning, er relevante og tilstrækkelige som grundlag for en rimelig udmåling af de bøder, der blev pålagt den enkelte virksomhed.
- 365 Hvad navnlig angår den statsstøtte, som visse virksomheder skal have modtaget, skal Retten udtale, at de ikke kan afhjælpe den ulovlige karakter af sagsøgerens adfærd, idet deltagelse i et ulovligt kartel ikke kan anses for et middel til nødværge.
- 366 For så vidt som sagsøgeren har anmodet Retten om at udøve sin fulde prøvelsesret, skal Retten udtale, at sagsøgeren ikke har anført nogen som helst faktisk omstændighed, som kan godtgøre eksistensen af den påberåbte støtte, dens art, omfang samt virkninger for konkurrencen, og navnlig virkningerne for sagsøgeren. Det skal desuden fastslås, at sagsøgeren ikke på tidspunktet for disse omstændigheder har anmodet Kommissionen om at udøve sin kompetence i henhold til EØF-traktatens artikel 93. Retten finder herefter ikke, at den råder over de momenter, der er nødvendige for at kunne udøve sin fulde prøvelsesret med hensyn til den af sagsøgeren påberåbte statsstøtte.
- 367 Sagsøgerens anbringende må derfor forkastes.

C — Hensyntagen til virkningerne af overtrædelsen

- 368 Sagsøgeren har anført, at det fremgår af de af selskabet fremlagte undersøgelser, at de påståede overtrædelser — modsat det af Kommissionen herom anførte, der ikke er underbygget af noget som helst bevis — ikke har haft nogen virkning på markedet, og at de derfor ikke har gjort det muligt for nogen producent at opnå større salg. Denne fejl, som Kommissionen har begået, bør medføre, at bøden ned-sættes, eftersom Kommissionen har taget hensyn til virkninger på markedet ved fastsættelsen af bødens størrelse, og fordi Kommissionen under en pressekonfe-rence har oplyst, at dette indebar en generel forhøjelse af prisniveauet på 15-40%.
- 369 Kommissionen har understreget, at den har foretaget en meget differentieret be-dømmelse af kartellets virkninger på markedet. Dens konstateringer gør det muligt at fastslå, at der blev forventet og — i det mindste delvis — opnået en klar kon-kurrencebegrænsning. Når producenterne fortsatte deres møder hyppigt og regel-mæssigt, skyldtes det, at de fandt, at kartellet ikke var fuldstændig ineffektivt. Kommissionen har erkendt, at kartellets virkninger på markedet har spillet en vis rolle ved fastsættelsen af bødernes størrelse.
- 370 Det bemærkes, at Kommissionen har sondret mellem to former for virkninger for-årsaget af overtrædelsen. Den første form går ud på, at producenterne — efter de møder, hvor der blev fastsat målpriser — gav deres salgsafdelinger instruktion om at iværksætte dette prisniveau, således at »målpriserne« var udgangspunkt for pris-forhandlinger med kunderne. Kommissionen fastslog med rette på grundlag heraf, at alt tyder på, at aftalen påvirkede konkurrenceforholdene mærkbart (beslutnin-gens 74. betragtning, andet afsnit, med henvisning til 90. betragtning). Den anden form for virkninger går ud på, at en sammenligning mellem udviklingen i fakture-rede priser med de målpriser, der blev fastsat i forbindelse med konkrete prisinitia-tiver, bekræfter rigtigheden af den fremskilling, som er givet i de papirer, der blev fundet hos ICI og andre producenter angående gennemførelsen af prisinitiativerne (beslutningens 74. betragtning, sjette afsnit).
- 371 Retten finder, at Kommissionen har ført tilstrækkeligt bevis for den første form for virkninger på grundlag af de talrige prisinstrukser, som producenterne gav, og som

svarer til hinanden og til de målpriser, der blev fastsat ved møderne. Disse priser skulle afgjort tjene som grundlag for prisforhandlinger med kunderne.

- 372 For så vidt angår den anden form for virkninger bemærkes for det første, at Kommissionen ikke havde grund til at betvivle rigtigheden af de undersøgelser, som producenterne selv gennemførte ved deres møder (jf. bl.a. referatet af møderne den 21.9., den 6.10., den 2.11. og den 2.12.1982, bilag 30-33 til den generelle meddelelse), og som viste, at de målpriser, der var fastlagt ved møderne, i stor udstrækning var gennemført på markedet. Endvidere bemærkes, at selv om Coopers og Lybrand-undersøgelsen og de økonomiske analyser, som er udført på nogle af producenternes anmodning, måtte vise, at de undersøgelser, som producenterne selv gennemførte ved møderne, var forkerte, vil dette ikke føre til en nedsættelse af bøden, idet Kommissionen i beslutningens 108. betragtning, sidste led, har angivet, at den som formildende omstændighed har taget hensyn til, at prisinitiativerne kun delvis virkede efter hensigten, og at der i sidste instans ikke fandtes foranstaltninger, hvorved en producent kunne tvinges til at overholde kvoterne eller andre ordninger.
- 373 De begrundelser i beslutningen, der vedrører fastsættelsen af bøden, må ses i sammenhæng med de øvrige begrundelser i beslutningen, og på grundlag heraf må det fastslås, at Kommissionen med rette fuldt ud har taget hensyn til den første form for virkninger og til det begrænsede omfang af den anden form for virkninger. Det bemærkes i denne forbindelse, at sagsøgeren ikke har angivet, i hvilken udstrækning Kommissionen har undladt at tage tilstrækkeligt hensyn til det begrænsede omfang af den anden form for virkninger som en formildende omstændighed.
- 374 Retten skal endvidere udtale, at de erklæringer, der blev fremsat under pressekonferencen efter beslutningens vedtagelse, og hvorefter overtrædelsens virkninger har medført en generel forøgelse af prisniveauet på mellem 15 og 40%, ikke er blevet taget i betragtning på dette punkt, for så vidt erklæringerne var i modstrid med beslutningens begrundelse. Erklæringerne kan derfor kun anvendes med henblik på at bevise, at beslutningen faktisk er baseret på andre begrundelser end dem, som den selv indeholder, hvilket ville udgøre magtfordrejning (jf. Domstolens oven-

nævnte kendelse af 11.12.1986, ICI mod Kommissionen, grund 11-16). Retten har under udøvelse af sin fulde prøvelsesret fundet, at bødernes generelle niveau er begrundet ud fra beslutningens begrundelse (108. betragtning sammenholdt med beslutningens samlede begrundelse). Der foreligger derfor ikke magtfordrejning i denne sag.

375 Anbringendet må således forkastes.

D — Fejlagtig afgrænsning af det relevante marked

376 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen har foretaget en fejlagtig afgrænsning af det relevante marked. Sagsøgeren gør gældende, at beslutningens dispositive del omfatter hele polypropylenmarkedet, mens beslutningens begrundelse kun vedrører basisprodukter. Kommissionen har således ved fastsættelsen af bøderne taget hensyn til Hüls' markedsandele og omsætning for så vidt angår hele polypropylenmarkedet i stedet for at tage hensyn til, at tallene vedrørte markedet for basisprodukter, som kun repræsenterede 45% af Hüls' afsætning på Fællesskabets marked. Bøden er derfor uforholdsmæssig. Sagsøgeren har, i modsætning til det af Kommissionen fremførte, anført, at markedet for basisprodukter var uafhængigt af markedet for specialprodukter, og at prisaftalerne vedrørende basisprodukter derfor var uden indflydelse på markedet for specialprodukter.

377 Kommissionen har gjort gældende, at kartellet vedrørende priser for basisprodukter også har haft virkning på markedet for specialprodukter. Basisprodukterne var ikke de eneste, der var omfattet af prisaftalerne. En tabel, der blev udarbejdet efter et møde den 13. maj 1982 (bilag 24 til den generelle meddelelse), indeholdt priser udtrykt i ti nationale valutaer for ti forskellige polypropylenkvaliteter. Det fremgår af prisinstrukserne fra de forskellige producenter (bilag C, skrivelse af 29.3.1985), at der bestod en snæver prisafhængighed mellem basisprodukterne og specialprodukterne. De nye priser iht. kartellet anvendtes som grundlag ved forhandlinger med kunderne ved forlængelse af kontrakter om specialprodukter.

- 378 Kommissionen har tilføjet, at kvoteaftalerne var af generel karakter og ikke kun vedrørte bestemte typer af produkter. Da disse aftaler havde til formål at støtte priskartellet, følger det nødvendigvis heraf, at kartellet omfattede hele polypropylenmarkedet.
- 379 Retten skal fastslå, at det fremgår af Rettens vurderinger vedrørende de af Kommissionen foretagne konstateringer, at kvoteaftalerne både vedrørte specialprodukter og basisprodukter.
- 380 Heraf følger, at Kommissionen med føje har taget hensyn til hele polypropylenmarkedet ved fastsættelsen af den bøde, som blev pålagt sagsøgeren. Anbringendet bør derfor forkastes.
- 381 Den bøde, der er pålagt sagsøgeren, findes herefter at være rimelig under hensyn til grovheden af den overtrædelse af Fællesskabets konkurrenceregler, som det kan fastslås, at sagsøgeren har begået, men bøden bør nedsættes, idet overtrædelsen havde en kortere varighed. Nedsættelsen bør begrænses til 15%, idet Kommissionen dels ved udmålingen af bøden har taget hensyn til, at de foranstaltninger, hvorved overtrædelsen skulle udmøntes, ikke fuldstændigt var fastlagt før henimod begyndelsen af 1979 (beslutningens 105. betragtning, sidste afsnit), dels har den på grund af tvivl om det præcise tidspunkt for, hvornår sagsøgeren påbegyndte sin deltagelse i overtrædelsen, ikke anset den omhandlede periode som tungtvejende ved udmålingen af den bøde, der er pålagt sagsøgeren.

Genåbningen af den mundtlige forhandling

- 382 Ved særskilt dokument indgivet den 4. marts 1992 har sagsøgeren begæret den mundtlige forhandling genoptaget med henblik på foranstaltning af bevisoptagelse. Sagsøgeren har under afsnit I, punkt 1, i dokumentet gjort gældende, at Retten i Første Instans i dom af 27. februar 1992 (sag T-79/89, T-84/89, T-85/89, T-86/89, T-89/89, T-91/89, T-92/89, T-94/89, T-96/89, T-98/89, T-102/89 og T-104/89, BASF m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 315, herefter benævnt »PVC«) har fastslået, at sagsøgte beslutninger i PVC-sagerne var nulliteter med den begrundelse, at de ikke var bekræftet ved underskrift af Kommissionens for-

mand og generalsekretær. Under hensyn til Kommissionens erklæringer i PVC-sagerne må det nødvendigvis antages, at den samme procedurefejl, som skal undersøges ex officio, foreligger i denne sag. For at opklare dette punkt må der gives Kommissionen pålæg om at fremlægge en kopi af beslutningens originaleksemplar samt andre dokumenter. Sagsøgeren har under afsnit I, punkt 2, anført, at det endvidere må antages, at beslutningen kun er blevet drøftet på de tre retsgyldige sprog, nemlig tysk, engelsk og fransk. Sagsøgeren har under afsnit I, punkt 3, anført, at Kommissionen under retsmødet i PVC-sagerne har anført, at den er beføjet til at foretage efterfølgende ændringer i en vedtaget beslutning. Det må derfor endvidere antages, at der i denne sag er blevet foretaget efterfølgende ændringer af den anfægtede beslutning. Med henblik på at fastslå, om disse omstændigheder, som først er blevet kendt efter afslutningen af den mundtlige forhandling, foreligger, er det nødvendigt at afspille den båndoptagelse, der er foretaget af den mundtlige forhandling i PVC-sagerne.

383 Retten finder, efter atter at have hørt generaladvokaten, at det er uforholdsmæssigt at genåbne den mundtlige forhandling i overensstemmelse med procesreglementets artikel 62 og at foranstalte bevisoptagelse.

384 Det skal for det første fastslås, at ovennævnte dom af 27. februar 1992 ikke kan begrunde en genåbning af den mundtlige forhandling i denne sag. Til forskel fra sagsøgernes argumentation i PVC-sagerne (jf. Rettens dom af 27.2.1992, præmis 13), har sagsøgeren i denne sag indtil afslutningen af den mundtlige forhandling end ikke antydningssvis gjort gældende, at den anfægtede beslutning er en nullitet på grund af de påberåbte fejl. Man må derfor rejse det spørgsmål, om sagsøgeren i tilstrækkeligt omfang har godtgjort, hvorfor selskabet i denne sag, til forskel fra PVC-sagerne, ikke tidligere har påberåbt sig de hævdede mangler, der under alle omstændigheder må have foreligget forud for sagens anlæg. Selv om det påhviler Fællesskabets retsinstanser i forbindelse med annullationssøgsmål i henhold til EØF-traktatens artikel 173, stk. 2, ex officio at undersøge spørgsmålet, om den anfægtede retsakt foreligger, betyder dette imidlertid ikke, at der i alle sager i henhold til EØF-traktatens artikel 173, stk. 2, ex officio skal foranstalles undersøgelser vedrørende den anfægtede retsakts eventuelle nullitet. Det er kun, for så vidt som parterne fremfører tilstrækkelige holdepunkter for, at den anfægtede retsakt er en nullitet, at retsinstanserne er forpligtet til at undersøge dette spørgsmål ex officio. I denne sag indeholder sagsøgerens argumentation ikke tilstrækkelige beviser til at godtgøre, at beslutningen er en nullitet. Sagsøgeren har under afsnit I,

punkt 2, i sit indlæg påberåbt sig en tilsidesættelse af den sproglige ordning i henhold til Kommissionens forretningsorden. En sådan tilsidesættelse kan imidlertid ikke medføre den anfægtede retsacts nullitet, men alene — såfremt tilsidesættelsen påberåbes rettidigt — dens annullation. Sagsøgeren har endvidere under afsnit I, punkt 3, i sit indlæg gjort gældende, at der under hensyn til de omstændigheder, hvorunder PVC-proceduren forløb, består en formodning for, at Kommissionen endvidere uden beføjelse har foretaget efterfølgende ændringer af sine polypropylenbeslutninger. Sagsøgeren har imidlertid ikke forklaret, hvorfor Kommissionen også skulle have foretaget efterfølgende ændringer af beslutningen i 1986. dvs. i en normal situation, der adskiller sig betydeligt fra de særegne omstændigheder ved PVC-proceduren, der var karakteriseret ved den omstændighed, at Kommissionens mandat udløb i januar 1989. Den simple henvisning til »manglende bevidsthed om at have begået en fejl« er ikke tilstrækkelig i denne henseende. Den af sagsøgeren herom fremførte generelle formodning udgør ikke en tilstrækkelig anledning til at foranstalte bevisoptagelse efter genåbning af den mundtlige forhandling.

- 385 Endelig må sagsøgerens argumentation under afsnit I, punkt 1, i indlægget forstås således, at det på grundlag af Kommissionens befuldmægtigedes erklæringer i PVC-sagerne gøres gældende, at den anfægtede beslutning ikke foreligger i original bekræftet ved underskrift af Kommissionens formand og generalsekretær. Selv om det antages, at denne fejl foreligger, fører det imidlertid ikke i sig selv til, at den anfægtede beslutning må anses for en nullitet. I modsætning til de flere gange omtalte PVC-sager har sagsøgeren i denne sag ikke fremført konkrete holdepunkter for, at princippet om, at der ikke må ændres i en udstedt retsakt, er blevet tilsidesat efter vedtagelsen af den anfægtede beslutning, og at denne således — til gunst for sagsøgeren — skulle have mistet den gyldighedsformodning, der formelt tilkom den. Det forhold, at der ikke foreligger en bekræftet original, medfører derfor ikke i sig selv, at den anfægtede retsakt er en nullitet. Der var således heller ikke som følge af denne omstændighed grundlag for at genåbne den mundtlige forhandling med henblik på at iværksætte en ny bevisoptagelse. Da sagsøgerens argumentation ikke havde kunnet begrunde en begæring om ekstraordinær genoptagelse, kunne anmodningen om genåbning af den mundtlige forhandling ikke imødekommes.

Sagens omkostninger

- 386 I henhold til artikel 87, stk. 2, i Rettens procesreglement pålægges det den tabende part at betale sagens omkostninger, hvis der er nedlagt påstand herom. Retten kan

imidlertid i henhold til artikel 87, stk. 3, fordele sagens omkostninger eller bestemme, at hver part skal bære sine egne omkostninger, hvis hver af parterne henholdsvis taber eller vinder på et eller flere punkter. Da der delvis er givet sagsøgeren medhold, og da begge parter har nedlagt påstand om, at den anden tilpligtes at betale sagens omkostninger, bærer sagsøgeren ud over sine egne omkostninger halvdelen af Kommissionens, mens Kommissionen selv bærer den anden halvdel af sine egne omkostninger.

På grundlag af disse præmisser

udtaler og bestemmer

RETTEN (Første Afdeling)

- 1) Artikel 1, syvende led, i Kommissionens beslutning af 23. april 1986 (IV/31.149-Polypropylen, EFT L 230, s. 1) annulleres, for så vidt det heri fastslås, at Hüls deltog i overtrædelsen fra et tidspunkt mellem 1977 og 1979 og ikke fra udgangen af 1978 eller begyndelsen af 1979.
- 2) Den bøde, der er pålagt sagsøgeren ved beslutningens artikel 3, fastsættes til 2 337 500 ECU, svarende til 5 013 680,38 DM.
- 3) I øvrigt frifindes sagsøgte.
- 4) Sagsøgeren bærer sine egne omkostninger og halvdelen af Kommissionens. Kommissionen bærer den anden halvdel af sine omkostninger.

Cruz Vilaça

Schintgen

Edward

Kirschner

Lenaerts

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 10. marts 1992.

H. Jung
Justitssekretær

J. L. Cruz Vilaça
Præsident